

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ

Пояснювальна записка

до дипломної роботи

другого (магістерського) рівня

АЛОФРОНІЯ В АНГЛОМОВНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ ГАЛУЗЕВИХ ЖУРНАЛІВ З РОБОТОТЕХНІКИ)

Виконав:

студент VI курсу, групи ГФз-313м

спеціальності 035 – «Філологія»

за ОПП 035.04 – Германські мови та

літератури (переклад включно)

ІВАНІКІВ ЛЮДМИЛА ІГОРІВНА

Керівник: *к.філол. н., доц. Г.М. Костенко*

Рецензент: *к.філол. н., доц. О.М. Хавкіна*

Запоріжжя – 2018

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Запорізький національний технічний університет

Інститут, факультет Гуманітарний
Кафедра Теорії та практики перекладу
Ступінь вищої освіти (освітній ступінь) магістр
Спеціальність 035 - "Лінгвістика"
(код і назва)

Напрямок підготовки 035.04-Кримінальні злочини та літератури
(код і назва) (переклад вимог)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри А.М. Сухорядко

“19” 12 2018 року

З А В Д А Н И Я

НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЕКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТУ

Жакив Морин Яков

Прізвище, ім'я, по батькові

1. Тема проекту (роботи) Аеронавіг в анімаційному
накресленому стилі (на матеріалі газетних
накреслень з робототехніки)

керівник проекту (роботи) Г. Філон. Н. Род. І. Ш. Катенко
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від "30" 10 2018 року № 310

2. Строк подання студентом проекту (роботи) 14.12.2018

3. Вихідні дані до проекту (роботи): 1) Танеев Б. М. *Тюменцеведение вездыке и раяе. Ура: Удз-во Башкирск. гос. пер. ун-та, 2004. 422 с.* 2) Кулишев Т. *Метадфа и науное познание. Бару: Емш, 1987. 156 с.*
3) Буганов Р. А. *Введение в науку о вездыке. Ил.: Унтершиз, 1952. 500 с.*

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) - визначення теоретичну базу дослідження (визначення проблеми, пов'язаної з цим); - сформулювання гіпотези; - вибір методів дослідження; - функціонування апаратів мовних і шрифтових систем; - вибір, класифікація і класифікація електронних апаратів; - використання інформації дискусії та класифікації особливостей функціонування шрифтових систем; - класифікація апаратів електронних на основі аналізу систем та системних турбін з лоботехніки

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
I	Костенко Т.М., доц.	3.09.18	10.10.18.
II	Костенко Т.М., доц.	11.10.18	21.10.18
III	Костенко Т.М., доц.	3.11.18.	24.11.18.
IV	Митраков С.В., ст. вик.		
керівник проекту	Івченко А.Б., доц.	3.09.18	14.12.18

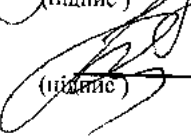
7. Дата видачі завдання 03 вересня 2018 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
01	Вибір тематичного та інформаційного матеріалу	вересень 2018	виконано
02	Написання I розділу	вересень 2018	виконано
03	Написання II розділу	жовтень 2018	виконано
04	Написання III розділу	листопад 2018	виконано
05	Написання висновку і висновків	листопад 2018	виконано
06	Написання IV розділу	листопад 2018	виконано
07	Оформлення роботи, рецензування та коректування	грудень 2018	виконано

Студент

Керівник проекту (роботи)

 (підпис)
 (підпис)

Івченко А.Б.
(прізвище та ініціали)

Костенко Т.М.
(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

МР: 145 с., 5 додатків, 99 джерел.

Об'єкт дослідження – протиріччя в лінгвістиці.

Мета роботи – дослідження проявів алофронії в науковому дискурсі на матеріалі галузевих журналів з робототехніки.

Методи дослідження – системно-функціональний; описовий; метод стилістичного, композиційного та структурного аналізу; метод словникових дефініцій; метод перекладацького аналізу.

В першому розділі дипломної роботи аналізуються особливості алофронії як прояву протиріччя у лінгвістиці, розглядаються її складові та ознаки, зокрема на лексичному (енантіосемія), граматичному та стилістичному (метафора) рівнях. В другому розділі надані детальні характеристики наукового дискурсу як специфічного способу реалізації інформації, його типологічні та прагматичні ознаки, а також підкреслюються особливості наукової статті, на базі якої через її стислість та лаконічність більшість лінгвістичних явищ отримують додаткове навантаження. Третій розділ роботи представляє, по-перше, метафоризацію як особливий погляд на технологічні процеси у галузі робототехніки, підкреслюється своєрідність граматичної метафоризації через особливості англійської граматики та наводяться приклади енантіосемічних одиниць у різних контекстах. В четвертому розділі зроблено огляд питань з охорони праці. В результаті проведеного дослідження та аналізу представлено визначення робототехнічної метафори та її основні підвиди та запропоновано розробити спеціальні словники енантіосемічних одиниць. В додатках надано глосарій найчастіше вживаних в досліджених текстах енантіосемічних одиниць, а також публікації автора за запропонованою темою.

АЛОФРОНІЯ, ЕНАНТІОСЕМІЯ, МЕТАФОРА, ТЕКСТ, ДИСКУРС,
НАУКОВИЙ ДИСКУРС, НАУКОВО-ТЕХНІЧНА СТАТТЯ,
РОБОТОТЕХНІКА, ПЕРЕКЛАД

ЗМІСТ

Завдання на роботу

Реферат

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. АЛОФРОНІЯ ЯК ЛІНГВІСТИЧНА КАТЕГОРІЯ	12
ПРОТИРІЧЧЯ.....	
1.1. Явище алофронії у мові та мовленні.....	12
1.1.1. Протиріччя як базова категорія та її складові.....	12
1.1.2. Алофронія та її ознаки.....	16
1.2. Енантіосемія як прояв алофронії.....	19
1.2.1. Дослідження явища енантіосемії у сучасній лінгвістиці...	19
1.2.2. Енантіосемія на лінгвістичних рівнях мови.....	23
1.3. Метафора як стилістичний прийом прояву алофронії.....	27
РОЗДІЛ 2. НАУКОВИЙ ДИСКУРС ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ СПОСІБ	36
РЕАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ.....	
2.1. Поняття дискурсу в лінгвістиці.....	36
2.2. Сприйняття та розуміння наукового дискурсу, його прагматика..	44
РОЗДІЛ 3. ПРОЯВИ АЛОФРОНІЇ В АНГЛОМОВНИХ НАУКОВИХ	50
СТАТТЯХ З РОБОТОТЕХНІКИ.....	
3.1. Особливості функціонування наукової статті.....	50
3.2. Метафоризація як новий погляд на технологічні процеси.....	55
3.2.1. Метафори на семантичному рівні.....	55
3.2.2. Питання граматичної метафоризації.....	66
3.3. Енантіосемія як лексична репрезентація алофронії.....	69
РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ	78
СИТУАЦІЯХ.....	
4.1. Аналіз потенційних небезпек.....	78
4.2. Заходи по забезпеченню безпеки.....	80
4.3. Заходи по забезпеченню виробничої санітарії та гігієни праці....	83
4.4. Заходи з пожежної безпеки.....	90

4.5. Заходи по забезпеченню безпеки у надзвичайних ситуаціях.....	92
ВИСНОВКИ.....	98
SUMMARY.....	102
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	106
ДОДАТКИ.....	117
Додаток А. Глосарій енантіосемічних одиниць.....	117
Додаток Б. Стаття у фаховому виданні.....	121
Додаток В. Тези доповіді № 1.....	128
Додаток Г. Тези доповіді № 2.....	136
Додаток Д. Тези доповіді № 3.....	141

ВСТУП

Протиріччя – базова категорія людської культури. Протиріччя як самостійний об'єкт дослідження і протиріччя як основа інших значущих культурних понять різного рівня (розвиток, мова, логіка та ін.) викликало інтерес вчених протягом історичного розвитку.

Одним із проявів протиріччя у мові є алофронія. Алофронія як мовна універсалія викликає великий інтерес у лінгвістичному плані як з теоретичної, так і з практичної точки зору, тому що алофронія хоча проявляється найчастіше саме в художній літературі, є притаманною і науковому дискурсу та науково-технічній літературі. Саме ці аспекти вивчення алофронії будуть розглядатися в зазначеній роботі.

Теоретичну базу дослідження складають роботи таких вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, як праці Аристотеля [3], Гегеля [18], Б.Т. Ганєєва [17], О.Н. Лагути [38], Е. Макормака [41] та ін., в яких досліджувалися логічні протиріччя та процеси метафоризації.

Протиріччя – це термін, який відноситься до філософії і логічної семантики, а алогізм – це термін, який відноситься до логіки, тобто перед усім до ментальної сфери, тому виникає необхідність в такому терміні, яким би можна було охопити всю сукупність мовних і мовленнєвих явищ, в основі яких лежать явні і неявні алогізми як наслідок наявності протиріччя в мовних одиницях.

Термін «алофронія» включає не тільки явні протиріччя і строгі алогізми, але й такі «інші», не зовсім логічно правильні явища, як метафори, метонімія тощо, в яких відбувається зміщення денотата, який відповідає мовному знаку. До того ж мовні одиниці у лексиці не існують ізольовано. Між ними спостерігаються різноманітні семантичні процеси, які пов'язують певні мовні одиниці з відповідними критеріями. Внаслідок таких процесів слова і словосполучення об'єднуються у лексико-семантичні категорії. Серед

цих категорій виокремлюють полісемію, синонімію, антонімію, омонімію. Явище енантіосемії також не є виключенням. На сучасному етапі вивчення цієї проблеми основними є питання про сутність енантіосемії, її особливості та місце серед інших лексико-семантичних категорій.

Наявність алофронії в мові – це не наслідок недоліків, які притаманні природним мовам, а наслідок динамічності мови, яка існує в синхронії, але одночасно розвивається в діяхронії, і ця гнучкість мови дозволяє їй не тільки заощадити мовні засоби, але і поширити фонд цих мовних засобів. Таким чином, алофронія сприяє розвитку мови загалом і створенню цікавого понятійного апарату зокрема, що і обумовлює **актуальність** обраної теми. Актуальність теми в більш вузьких рамках конкретної мови визначається необхідністю вивчення алофронії в одній з живих мов, а саме в найважливішій з культурно-мовної точки зору мов – англійській мові. До того ж вивчення даного явища охоплює всі сторони і аспекти мови (в даному випадку англійської) не тільки на найважливіших етапах його розвитку, а й на сучасній стадії його існування. Алофронія існує не тільки узуально, а й постійно виникає і відтворюється на окказіональному рівні.

У роботі висувається гіпотеза, що алофронія – це не тільки поширене, але і невід'ємне явище в мові, універсалія, що виявляється на всіх його рівнях і у всіх його аспектах.

Оскільки науково-технічний дискурс знаходиться на стадії формування категоріальної бази, дослідження термінотворення і входження спеціальних слів в науковий обіг доцільно проводити саме на основі цього молодого типу дискурсу, що швидко розвивається. При еволюції наукової парадигми терміни змінюють своє значення внаслідок зміни денотата в рамках однієї теорії шляхом приєднання нових термінологічних компонентів або переходу з одного дисциплінарного сектора в інший, не втрачаючи при цьому зв'язку з вихідним сектором, але збагачуючи його новими міждисциплінарними зв'язками. Саме тому алофронічні процеси будуть, по-перше, розглядатися на

лексичному і стилістичному рівнях, хоча метафоризація зачіпає усі рівні наукового спілкування, навіть граматику.

Ідея створення роботів – механічних пристроїв, своїм зовнішнім виглядом і діями подібних до людей або будь-яких живих істот, захоплювала людство з незапам'ятних часів. Навіть у легендах і міфах людина прагнула створити образ рукотворних істот, наділених фантастичною фізичною силою і спритністю, здатних літати, жити під землею і водою, діяти самостійно і водночас беззаперечно підкорятися людині і виконувати замість неї найважчу і небезпечну роботу. У сучасної людини ці «служниці» неодмінно асоціюються з антропоморфними, тобто створеними за образом і подобою людини, автоматичними універсальними пристроями – роботами.

Робототехніка – порівняно новий науковий напрямок, який інтенсивно розвивається. Робототехніка викликана до життя необхідністю освоєння нових сфер і галузей діяльності людини, а також потребою широкої автоматизації сучасного виробництва, спрямованої на різке підвищення його ефективності. Використання автоматичних програмованих пристроїв – роботів – в дослідженні космосу і океанських глибин, а з 1960-х рр. і у виробничій сфері, швидкий прогрес в області створення і використання роботів в останні роки зумовили необхідність інтеграції наукових знань ряду суміжних фундаментальних і технічних дисциплін в єдиному науково-технічному напрямі – робототехніці. Саме у робототехніці з її антропоморфізмом та орієнтацією на людину алофронічні процеси стають найбільш наочними, що також додає актуальності запропонованому дослідженню.

Як **об'єкт дослідження** в даній роботі виступають протиріччя в лінгвістиці.

Предметом дослідження є вивчення алофронних елементів з усіх аспектів мови і мовлення з точки зору семантики, граматики, стилістики.

Мета даної роботи – дослідити прояви алофронії в науковому дискурсі на матеріалі галузевих журналів з робототехніки.

В ході досягнення поставленої мети даного дослідження вирішувалися **такі завдання:**

- визначити теоретичну базу дослідження шляхом вивчення проблем, пов'язаних з логіко-семантичними протиріччями;
- дослідити функціонування алофронних мовних і мовленнєвих явищ;
- виявити, проаналізувати і класифікувати енантіосемію як прояв алофронії;
- виокремити типологію дискурсу та проаналізувати особливості функціонування наукової статті;
- проаналізувати алофронні елементи на основі англомовних галузевих журналів з робототехніки.

Матеріал дослідження представлений науково-технічними статтями з робототехніки англійською мовою.

У процесі аналізу було застосовано такі **методи дослідження:** *системно-функціональний метод* – для вивчення функціонування мовних одиниць в текстах науково-технічного спілкування; *описовий* – для пояснення особливостей функціонування протиріччя у мові та мовлення; *метод стилістичного, композиційного та структурного аналізу* – для вивчення стилістичних, композиційних та структурних особливостей аналізованих текстів; *метод словникових дефініцій* – для дослідження специфіки функціонування та співвідношення алофронних елементів; *метод перекладацького аналізу* – для аналізу труднощів, що можуть виникнути під час перекладу текстів такого типу та виявлення шляхів їх подолання через застосування перекладацьких трансформацій.

Наукова новизна дослідження визначається аналізом неоднорідності різноманітних визначень поняття «протиріччя», «алофронія» та «енантіосемія» та наміром детермінувати специфіку цього явища.

Обмеженість дослідження конкретним жанром дозволяє чітко виокремити особливості, характерні для функціонування дискурсивності. Визначення метафоричних процесів у створенні наукової термінологічної бази потребує глибокого знання прецедентних наукових текстів, що, відповідно, розширює фонові знання за рахунок різної тематики статей, що аналізуються.

Практичне значення наукової роботи визначається можливістю використання результатів дослідження в подальших теоретичних і практичних роботах із науковими та науково-технічними текстами, зокрема при аналізі наукових статей та виявленні функціонування дискурсивності.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дипломну роботу виконано в межах ініціативної наукової теми № 61118 кафедри теорії та практики перекладу ЗНТУ "Система й структура германських мов у когнітивно-комунікативній парадигмі знання". Тему роботи затверджено наказом ректора № 310 від 31.10.2018.

Апробація роботи. Основні положення дипломної роботи викладено у фаховій статті «Енантіосемія у сучасній англійській мові», надрукованій у «Новій філології» (ЗНУ), у статті «Allophrony as a Linguistic Category of Contradiction», надрукованої у матеріалах II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції з міжнародною участю (НТУ «КПІ», м. Київ, квітень 2018), у матеріалах Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми перекладознавства, текстології і дискурсології» (ЗНТУ, 2014), а також у матеріалах щорічної науково-практичної конференції «Тиждень науки» на базі ЗНТУ (2018).

Структуру дипломної роботи зумовлено науковою логікою дослідження, його метою та поставленими завданнями. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (99 позицій) та додатків.

РОЗДІЛ 1

АЛОФРОНІЯ ЯК ЛІНГВІСТИЧНА КАТЕГОРІЯ ПРОТИРІЧЧЯ

1.1. Явище алофронії у мові та мовленні

1.1.1. Протиріччя як базова категорія та її складові

В природній людській мові виявляють два види мовних одиниць, які протистоять одна одній – логічні і алогічні, що впливає з фактів співіснування в природних мовах як несуперечливих з логічної точки зору, так і суперечливих мовних і мовленнєвих явищ. Перший вид мовних одиниць позначається терміном «ортофронія», другий вид – терміном «алофронія».

Дана категоризація мови, тобто те, що Ф. де Соссюр розумів широко як *langage* – сукупність власне мови (*langue*) і мовлення (*parole*) – ґрунтується на фактах співіснування в природних мовах як несуперечливих, так і суперечливих з логічної точки зору мовних і мовленнєвих явищ [Цит. за: 44, с. 11].

Основою для виділення цих двох груп мовних одиниць є наявність логічного протиріччя в самій мовній одиниці або між двома і більше одиницями. Це протиріччя або лежать на поверхні (очевидний приклад – парадоксальні висловлювання), або виявляється при уважному вивченні цієї мовної одиниці (наприклад, невідповідність форми множини і одиничного денотата даного знака). Тому важливо, перш за все, досліджувати суть протиріччя в його логічних, філософських і семантичних аспектах. При наявності протиріччя виявляються алогізми, які існують в різних формах (парадокси, софізми, оксюморони, енантіосемія, катахрези, метафори, метонімія і багато інших логіко-семантичних і лінгвостилістичних явищ).

Протиріччя – це термін, який відноситься до філософії і логічної семантики, а алогізм – це термін, який відноситься до логіки, тобто перед

усім до ментальної сфери, тому виникає необхідність в такому терміні, яким би можна було охопити всю сукупність мовних і мовленнєвих явищ в основі яких лежать явні і неявні алогізми як наслідок наявності протиріччя в мовних одиницях.

Термін «алофронія» (утворився від грецьких коренів і може перекладатися як інше (інакше) мислення) був запропонований Б.Т. Ганєєвим у праці «Протиріччя в мові та мовленні». Цей термін дозволяє охопити шар мовних і мовленнєвих явищ, в яких в той чи іншій мірі наявні алогізми, і протиставити його шару логічних елементів, який відповідно має назву «ортофронія» («правильне мислення») [43, с. 4]. Термін «алофронія» включає не тільки явні протиріччя і строгі алогізми, але і такі «інші», не зовсім логічно правильні явища, як метафори, метонімія тощо, в яких відбувається зміщення денотата, що відповідає мовному знаку.

У тлумачному словнику під редакцією Д.М. Ушакова протиріччя розглядається як:

1) думка або положення, несумісне з іншим, що спростовує інше; неузгодженість в думках, висловлюваннях і вчинках, порушення логіки або правди.

2) думка, висловлювання або вчинок, спрямовані проти кого / чого-небудь; дух протиріч.

3) протилежність інтересів, наявність у чому-небудь умов, що суперечать одна одній [69].

Діалектичний метод вважає, що процес розвитку від нижчого до вищого протікає не в порядку гармонійного розгортання явищ, а в порядку розкриття протиріч, властивих предметам, явищам, в порядку «боротьби» протилежних тенденцій, що діють на основі цих протиріч [18].

Визначення слова «протиріччя» зводяться до чотирьох основних дефініцій:

- 1) *семантична дефініція* – взаємовиключення думок і висловлювань, тобто думка або положення, несумісне з іншим, або яке спростовує інше;
- 2) *формально-логічна дефініція*, тобто наявність суперечливих суджень, кожне з яких є запереченням іншого, що призводить до порушення логіки через твердження про тотожність свідомо різних об'єктів;
- 3) *філософсько-діалектична дефініція*, тобто взаємодія протиставлених і взаємозалежних сутностей як джерел саморуху і розвитку, зокрема, діалектичне протиріччя;
- 4) *дефініція заперечення*, тобто думка, висловлювання або вчинок, спрямовані проти кого / чого-небудь [43, с. 7-8].

За основу визначення терміна «протиріччя» беруться дві перші дефініції – семантична і формально-логічна, що можна звести до наступного визначення: протиріччя – **це пара взаємовиключних думок, суджень або висловлювань**. Протиріччя – це базова категорія філософії, яка є невід'ємною частиною людської свідомості. Але протиріччя – це ще і базова категорія логіки, а також одна з найважливіших категорій соціології, культурології та лінгвістики.

Починаючи з Геракліта, феномен протиріччя привертав увагу багатьох вчених. Класична логіка спирається на два основоположних логічних закону, сформульованих Аристотелем – **закон суперечності** (іноді його справедливо називають законом непротириччя) і **закон виключеного третього**. Закон суперечності, сформульований Аристотелем, говорить; «Відносно чого б то ні було необхідно або твердження, або заперечення, і неможливо в один і той же час бути і не бути, тому висловлювання не можуть бути разом істинними» [3, с. 159]. А закон виключеного третього звучить наступним чином: «Нічого не може бути проміжного між двома членами протиріччя, а відносно чогось одного необхідно що б там не було **щось одне** – або ствердження, або заперечування» [3, с. 266].

Закони тотожності, протиріччя і виключеного третього взаємодіють між собою і набувають справжнього сенсу лише за умови дотримання закону достатньої підстави, згідно з яким будь-яка правильна думка повинна бути аргументована. Судження буде істинним, якщо будуть вказані достатні підстави (в ідеалі – доказ теорем в математиці). Головним інструментом мислення в даному випадку є умовисновки, що реалізуються в таких розумових операціях, як аналіз, синтез, аналогія, дедукція, індукція.

Категорія протиріччя займала найважливіше місце в логічних дослідженнях Ф. Гегеля. Відповідно до властивості йому методології дослідження він розглядає цю категорію в її тенденціях і трансформаціях. За Гегелем, суперечність «є принципом усякого саморуху, що складається не з чого іншого, як деякого зображення протиріччя ... рух – це існуюче протиріччя» [18, с. 297]. У вітчизняній філософії З.М. Оруджев трактував протиріччя як внутрішній зміст предмета, протилежності якого слід зіштовхувати між собою не прямо, а через опосередковану ланку [51, с. 185].

Класична логіка розглядала протиріччя як недосконалість, неточність знань, отриманих в результаті осмислення дійсності. На відміну від неї в діалектичній логіці протиріччя, виражені за допомогою парадоксів і антиномій, представлялися як рушійна сила розвитку знання. Розглядаючи протиріччя з точки зору логіки, вважають, що реальне протиріччя досліджуваного об'єкта, якщо воно вірно і точно усвідомлено, відображено в мисленні, і «висловлюватися» має бути саме як протиріччя. Протиріччя є не що інше, як відображена в свідомості людини загальна форма розвитку «буття», тобто природного та суспільно-історичного розвитку світу поза свідомістю.

Протиріччя можуть виникати на всіх рівнях мови і у всіх його сферах. Аномалії як прояв суперечливості в мові були розглянуті в ряді лінгвістичних робіт (Ю.Д. Апресян, Н.Д. Арутюнова, Т.Б. Радбіль). Так, Ю.Д. Апресян вважає, що мовна аномальність виникає в разі суперечностей

між лексичним значенням і конотацією, пресуппозицією або модальною рамкою, в разі протиріч між прагматичними або конотативними аспектами значень сполучних (поєднаних) одиниць, а також у разі протиріч між їх лексичною та граматичною семантикою [2, с. 190].

Б.Т. Ганєєв розглядає чотиришарову структуру співіснування протиріч мови і світу: «Світ мови складається з чотирьох шарів (верств): зовнішній світ (фізичний світ), внутрішній світ (ментальний світ, що є поєднанням логічного і емоційного світів), мовний світ і мовленнєвий світ» [17, с. 67]. В даній роботі з цих чотирьох верств за основу аналізу беруться два верства – мовний і мовленнєвий світи. Розглядаються мовні одиниці, а саме алофронні одиниці в англійській мові.

1.1.2. Алофронія та її ознаки

Алофронія дозволяє охопити шар мовних і мовленнєвих явищ, в яких тією чи іншою мірою присутні алогізми і протиставити його шару логічних елементів, який відповідно носить назву «ортофронія». Логічність мови – це комунікативна якість змісту висловлювань, тексту, що складається як результат послідовного зчеплення мовних одиниць та послідовної аргументації згідно законам логіки і правильному мисленню. Зчеплення мовних одиниць осмислюються як логічно несуперечливі, якщо вони визначені зв'язками і відносинами реальної дійсності й істинно відображають структуру думки.

Термін «алофронія» як поняття включає не тільки явні протиріччя і строгі алогізми, але й такі «інші», не зовсім логічно правильні явища, як метафори, метонімія тощо, в яких відбувається зміщення денотата щодо традиційного або узуального денотата, відповідного мовному знаку.

Відзначають наступні ознаки алофронії, які прямо протилежні ортофронії:

1. Багатозначність лексики. Це стосується не тільки узуальної полісемії, а й появи контекстуальних смислів (*відібрати* що-небудь: з безлічі предметів, *відібрати* що-небудь у кого-небудь);
2. Наявність експліцитного протиріччя в лексемі. Насамперед, це енантіосемія і протиріччя між узуальним і okazіональним значеннями;
3. Наявність імпліцитного, латентного протиріччя в лексемі. Етимологія слова вказує на значення, що суперечить даним значенням (*чорна білизна, silk linen*);
4. Наявність граматичного протиріччя. Найбільш типові тут випадки транспозиції (наприклад, *«історичне минуле»*);
5. Невідповідність очікуваному референту (алофронне зміщення) [44, с. 10-11].

Алофронія займає значне місце також і в мовленні мовців. Б.Т. Ганєєв виділяє основні аспекти мовленнєвої алофронії, які одночасно є засобами алофронії, тому що сторони, відкриті зовнішньому світу, одночасно слугують і для зв'язку об'єкта зі світом. Цих аспектів чотири: 1) брехня, 2) метафора (мовна, okazіональна), 3) іронія, 4) парадокс (вислів).

Аналіз алофронних елементів призводить до необхідності класифікації проявів алофронії. З точки зору характеру прояви алофронних елементів у мовленні, Р.С. Хатмулліна підрозділяє алофронію на три види:

1) інтеріорізована алофронія – прихована алофронія, виявлення якої можливо в спеціальних дослідницьких цілях з урахуванням етимологічних, екстралінгвістичних тощо факторів, наприклад, аналіз стертих метафор з метою реконструкції мовної картини світу;

2) інтеріорізовано-екстеріорізована алофронія – проміжний тип алофронії, оскільки алофронія може усвідомлюватися реципієнтом несвідомо та неявно; прикладом можуть служити переосмислення цитати: рекламне

гасло «Час не гроші» (Переосмислена приказка «Час – гроші»), в яких реципієнт усвідомлює імпліцитне посилення на прецедентний текст;

3) екстеріорізована алофронія – явна алофронія, усвідомлювана комунікантами повною мірою. Головним чином представлена спеціальними мовними прийомами, такими, як іронія, парадокс тощо. Мовний знак відображає денотат посередньо, за допомогою переносного значення; в даному випадку мають місце метафори, метонімії, брехня (хибність), парадокс, іронія тощо [73, с. 8].

Відповідно до рівнів мови можна виділити три види алофронії, що проявляються на різних мовних рівнях:

- 1) граматична алофронія;
- 2) лексична алофронія;
- 3) стилістична алофронія.

Алофронія в граматиці проявляється, перш за все, за такими категоріями [43, с. 11]:

1) за категорією роду: в українській мові іменник *суддя* може бути як жіночого, так і чоловічого роду. З іншого боку, слово *student* у перекладі на українську може бути і студентом, і студенткою;

2) за категорією числа та особи: в українській мові є протиставлення однини-множини *ти-ви*; до того ж існує ввічлива форма *Ви*, тоді як в англійській мові зустрічається лише форма *you*, тоді як форма *thou* вважається поетичною і застарілою і може використовуватися авторами для створення певного стилістичного ефекту. В українській мові перед початком дії часто використовують форму минулого часу: Ну, поїхали! В англійській мові теперішній час може означати не тільки дію, що відбувається в момент мовлення, а й дію, що відноситься до всіх часів – теперішнього, майбутнього і минулого (I see – I am seeing – I have seen).

Лексична алофронія розглянута в літературній і розмовній мовах і представлена, перш за все, таким явищем, як енантіосемія: *об'їхати*

(*побувати скрізь / оминути*). Виділяють прості енантіоніми (*прослухати, прогледіти, блаженний*) і складні, які представляють собою або слова-злиття (*творянин, образованець*), або складні слова, які зустрічаються найчастіше в німецькій мові: *zartkraftig*.

Отже, алофронія як широко поширене явище мови і мовлення може розглядатися як мовна універсалія. Існування суперечності пов'язане з об'єктивним різноманіттям елементів єдиного цілого і ґрунтується на допущенні можливості різних підходів до категоризації явищ реального світу. Усі природні мови в тій чи іншій мірі характеризуються суперечностями як проявами неоднозначності.

1.2. Енантіосемія як прояв алофронії

1.2.1. Дослідження явища енантіосемії у сучасній лінгвістиці

Мовні одиниці у лексиці не існують ізольовано. Між ними спостерігаються різноманітні семантичні процеси, які пов'язують певні мовні одиниці за відповідними критеріями. Внаслідок таких процесів слова і словосполучення об'єднуються у лексико-семантичні категорії. Серед цих категорій виокремлюють полісемію, синонімію, антонімію, омонімію. Менш помітним, але не менш цікавим явищем є енантіосемія, розвиток протилежних значень у семантичній структурі однієї мовної одиниці.

Лексичні одиниці будь-якої мови знаходяться у різноманітних відношеннях: тотожності, протилежності, подібності тощо. Але існують такі лексеми, в яких відношення протилежності є складовим компонентом їхньої семантики. Такі лексичні одиниці називаються енантіосемічними. Вони стали стрижневим моментом наукових досліджень деяких вчених: Р.О. Будагова [11], А.П. Грищенка [66], О.М. Ільченко [27], О.М. Соколова [63], Ф.П. Філіна [72] тощо.

Вивчення явища енантіосемії розпочалося у другій половині XIX століття. Дослідженням цього феномену вперше зацікавилися такі вчені, як К. Абель та В. Шерцль, які пояснювали появу протилежних значень невизначеним змістом давніх коренів. Інтерес до енантіосемії значно зростає у другій половині XX століття. У поєднанні з іншими проблемами лінгвістики це явище досліджується у працях багатьох вчених: В.В. Виноградова [15], Ф.С. Бацевича [8], Г.Н. Гочева [20], М.М. Шанського [78] та ін.

На сучасному етапі вивчення цієї проблеми основними є питання про сутність енантіосемії, її особливості та місце серед інших лексико-семантичних категорій. Існує багато думок щодо місця енантіосемії серед інших явищ. Так, наприклад, більшість дослідників розглядає енантіосемію як різновид антонімії, оскільки в основі цих двох явищ лежить відношення протилежності. Так, Л.О. Новиков визначає енантіосемію як непродуктивний різновид антонімії, що ґрунтується на протилежності значень усередині того самого слова і знаходить зовнішнє вираження в контексті, у характері синтаксичних і лексичних зв'язків слова, зокрема в його протилежних значеннях, з іншими словами (напр.: рос. *одолжить (кому-нибудь) денег* «дати в борг»; *оговориться (специально)* «вносити ясність» та *оговориться (нечаянно)* «помилитися») [50, с. 29]. Як різновид антонімії розглядає енантіосемію також Є. Міллер (учений асоціює це явище з потенційними антонімами) [47, с. 142].

Інші вчені навпаки розглядають енантіосемію як різновид омонімії. Таку концептуалізацію енантіосемії знаходимо в М.М. Шанського (слова, що розвивають протилежну семантику, є різновидами омонімів, які виникають як наслідок розходження значень того самого слова на полярні) [78, с. 63-64] та В.М. Прохорової (енантіосемія постає як частковий випадок омонімії, коли протилежні значення формуються в багатозначних словах або утворені від багатозначних коренів) [57, с. 157]. Проте, В.С. Червоножка наголошує, що

енантиосемія не може розвиватися в межах омонімії, а отже визнає енантіосемію та омонімію різними явищами. Для обґрунтування своїх міркувань дослідниця апелює до методів, які застосовують при розмежуванні багатозначних слів та омонімів, а саме: добір синонімів до фонетично однакових слів (між синонімами, дібраними до слів-омонімів, немає ніякого зв'язку, а між синонімами, дібраними до окремих значень енантіосема, є відношення протилежності); аналіз словотворчих можливостей омовуваних слів (омоніми, на відміну від енантіосемів, мають різні словотворчі можливості) [74, с. 4].

Л.О. Новіков пропонує розмежовувати омонімію та полісемію на основі вивчення синхронності лексичної системи загальнонародної мови, вважаючи при цьому, що така система є процесом історичного розвитку [50, с. 10-14]. Однак, зазначає І. Пете, виникає дві небезпеки: штучного об'єднання під одним звуковим комплексом кількох різних слів і не менш штучного роз'єднання одного слова на омоніми внаслідок не зовсім глибокого вивчення його лексико-фразеологічних та лексико-семантичних особливостей [54, с. 29]. Кваліфікація протилежних значень як слів-омонімів послаблюється тим, що полярне осмислення виникає на тлі семантично-асоціативної спільності значень, об'єднаних та підсилених тим самим звуковим комплексом, у тій самій дискретній одиниці. Щоправда, спільність і системність значень слова, а також розмежування на основі розриву семантичних зв'язків, як зазначають деякі дослідники, не є вірогідним критерієм для диференціації омонімії та полісемії, оскільки саме поняття «семантичний зв'язок» [13, с. 49].

Таким чином, аналіз лінгвістичних наукових праць дозволяє стверджувати, що енантіосемія – це особливий, непродуктивний різновид внутрішньослівної антонімії, який являє собою протилежність значень одного і того самого слова і знаходить зовнішнє вираження у синтаксичних і лексичних засобах. Протилежність значень окремих слів чи словосполучень

створює проблеми при перекладі. Труднощі виникають тоді, коли важко чи взагалі неможливо встановити, яке з двох абсолютно різних значень було вжито: значення з позитивним чи негативним забарвленням (мейоративне чи пейоративне). Найбільша проблема полягає у тому, що неправильне розуміння та подальший переклад енантіосемізма призводить до неправильного розуміння цілої думки чи ідеї. Саме це і вирізняє енантіосемію з-поміж звичайної полісемії, де значення є просто різними за своїми відтінками чи сферами вживання, а не протилежними.

Варто розрізняти такі поняття, як різні та протилежні значення. «Різні значення» є ширшим поняттям і включає в себе «протилежні значення». Ми вживаємо поняття «різні значення», коли говоримо про полісемію, а «протилежні значення» – про енантіосемію.

Автоантонім (англійські терміни *auto-antonym* (*autantonym*), або *contronym* (*contranym*) – слово, яке графічно представлене омографом, денотати якого протилежні один одному за значеннями (є антонімами). Терміни «*autoantonym*» і «*contronym*» (в російських дослідженнях однокореневі аналоги цих термінів невідомі) були запропоновані Т. Шиплі і Дж. Херрінгом в 60-і рр. XX ст. [Цит. за: 66, с. 352]. Деякі пари контронімів є справжніми омографами, тобто слова з різною етимологією, що володіють єдиною формою. Наприклад, *cleave* «розділяти» походить від староанглійського *clēofan*, а *cleave* «примикати» – від староанглійського *clifian*; причому початкові дієслова вимовлялися по-різному. Інші контроніми є результатом полісемії, коли одне слово набуває різні, іноді протилежні, значення. Наприклад, *quite*, яке означало «clear» або «free» в середньоанглійському, може в сучасному англійському мати два значення: «slightly» (*quite nice*) або «completely» (*quite beautiful*). Аналогічно походження таких пар, як *sanction* – «permit» і «penalize»; *bolt* – «leave quickly» і «fixed»; *fast* – «moving rapidly» і «unmoving». Багато пар англійських контронімів утворилися в ході конверсії – переходу іменників у

дієслова з різним сенсом: «додати що-небудь» і «видалити що-небудь», наприклад, dust, seed, stone, pit. Деякі контроніми – це однакові за формою слова, що отримали різні значення в варіантах англійської мови. Наприклад, to table a bill означає «виставити законопроект на обговорення» в британському англійському і «зняти законопроект з обговорення» в американському англійському.

Не зважаючи на те, що розвиток протилежних значень у семантичній структурі слова цікавить дослідників досить давно, енантіосемичні мовні одиниці майже не висвітлені у виданих дотепер словниках. Утім, згаданий шар лексики відіграє досить суттєву роль в англійській мові. Явище енантіосемії репрезентується одиницями різних мовних рівнів (лексема, афікс, фразема), що містять у своїй семантичній структурі різну ступінь протилежності. Для виділення власне енантіосемічної лексики необхідно враховувати певні критерії. Так, передбачається віднесення полярних семантичних варіантів до однієї тематичної групи, співвіднесеність їх за обсягом, однакова ступінь прояву ознаки, схожа сполучуваність.

Не зважаючи на те, що в англійській мові явище енантіосемії не є досить поширеним, його вивчення є важливим, оскільки недостатні знання чи ігнорування властивостей слів, що містять у собі протилежні значення, можуть спричинити труднощі при розумінні та перекладі окремих словосполучень, надфразових висловлювань, речень, що може стати перешкодою на шляху порозуміння людей.

1.2.2. Енантіосемія на лінгвістичних рівнях мови

У свій час, німецький дослідник К. Абель у праці «Протилежні значення прасів» на матеріалі єгипетської мови висунув гіпотезу про *первинну енантіосемію* – енантіосемію як причину мовних змін [80],

грунтовний аналіз якої здійснив в одній із своїх статей Б.Т. Ганєєв, зазначаючи, що первинна енантіосемія є наслідком потенційної семантичної дифузії слова, виникаючи на певному етапі його полісемантизації [16, с. 9-14].

Енантіосемія, як і інші прояви алофронії, існує на всіх рівнях мови. Класифікацію різновидів енантіосемії як такої, що є проблемною для перекладу, подає М.Ю. Бродський. У лексичній енантіосемії М.Ю. Бродський виділяє наступні типи зв'язків між протилежними значеннями лексем: протилежні (*fast* – «міцний, твердий; стійкий» і «швидкий, швидкий»), контрадикторні (*accident* – «випадок» і «нещасний випадок»), конверсивні (*capitulate* – «капітулювати» і застаріле «вести переговори, укласти угоду») і векторні (*respire* «вдихати» і «видихати») [10, с. 9]. Також дослідник розрізняє мовну і мовленнєву, або емоційно-оцінну (не фіксується словниками, а виникає під час певного інтонаційного оформлення фрази), енантіосемію; далі в межах мовної енантіосемії – диференціює лексичну (і відповідно енантіолекси, енантіосемічні слова), фразеологічну (виявляється в численних фразеологізмах) та граматичну (і відповідно енантіограмами) енантіосемію.

У свою чергу, лексичну енантіосемію М.Ю. Бродський поділяє на синхронну внутрішньомовну (описана найповніше), синхронну міжмовну (описана лише частково, в основному на матеріалі слов'янських мов), діяхронну внутрішньомовну (розкриває зміни значення слова до протилежного, які відбуваються з плином часу) та діяхронну міжмовну (коли нейтральне значення, запозичене з мови джерела двома різними мовами, з часом оформлюється як два протилежних значення) енантіосемію. До синхронної внутрішньомовної енантіосемії автор відносить внутрішню діалектну та міжваріантну. Остання інколи виявляється в межах фразеологічної енантіосемії. У межах граматичної енантіосемії дослідник розрізняє синтаксичну та морфологічну, або енантіосемію частин мови,

наголошуючи на тому, що є мовознавці, які до граматичної енантіосемії відносять поєднання в одній лексемі за різними конкретними умовами доконаного і недоконаного видів, перехідності й неперехідності у дієслів, однини й множини, конкретності й абстрактності, граматичної категорії істот і неістот, поєднання в одній формі значень чоловічого й жіночого роду в іменників, ознак якості й відносності в прикметниках. М.Ю. Бродський розглядає також випадки енантіосемії, що виявляється на текстовому рівні (зокрема енантіосемічної інтерпретації євангельських текстів), яка майже зовсім не досліджена [9, с. 6-15].

Енантіосемія на синтаксичному рівні – один із проявів неоднозначності, яка також реалізується через полісемію і омонімію. За спостереженням І.А. Мельчук, в науково-технічних текстах неоднозначність зустрічається в більшості фраз, а одне речення в першій статті Конституції США допускає 16 різних синтаксичних структур [46].

Т.О. Федоренко, опираючись на праці Г.В. Яцківської, Л.І. Клімової, О.М. Соколова та Л.Є. Безсонової, до семантико-структурних типів енантіосемії відносить лексичну (напр.: палити «знищувати вогнем» – деструктивна дія і діал. «випалювати цеглу, гончарні вироби тощо» – конструктивна дія), афіксальну (напр.: завозити «відвозити куди-небудь далеко» і «привозити куди-небудь здалека») та емоційно-експресивну енантіосемію (напр.: заст. честити «виявляти до кого-небудь шану, почесі» і «лаяти кого-небудь за щось»), зазначаючи при цьому, що енантіосемія в українській мові найкраще виявляється у дієслів та прикметників і рідше в іменників та прислівників [71, с. 61].

Розрізнення лексичної і словотвірної енантіосемії у контексті проблеми розмежування лексичної і словотвірної синонімії та омонімії дає Е.О. Балаликіна. Дослідниця зазначає, що розвиток полярних семантичних відтінків у слові відбувається на різних мовних рівнях: лексичному, словотвірному та ін., оскільки протилежність значень може розвиватися в

слові як незалежно від його словотвірної та граматичної структури, так і під впливом окремих афіксів. Тому енантіосемія найчастіше є результатом семантичного переосмислення слова, зміни його емоційного забарвлення в індивідуальному слововживанні [7, с. 34-35].

Лексична енантіосемія характеризується наявністю контрастних семантичних варіантів в семантичній структурі одного слова. Залежно від типу протиставлених сем (сигніфікативних або номінативних) Л.Р. Махмутова [45, с. 125] виділяє номінативну та емоційно-оцінну енантіосемію. Номінативна енантіосемія кількісно обмежена і визначається в контексті з мінімальним обсягом, а емоційно-оцінна потенційно безмежна і вимагає більш широкого контекстуального оформлення. З такою класифікацією пов'язаний розподіл лексичної енантіосемії на симетричну та асиметричну, повну і неповну, синхронічну і діахронічну, узуальну і okazіональну, похідну і непохідну тощо. Наведені види, як правило, співвідносяться між собою. Так, номінативна енантіосемія найчастіше є ядерною, симетричною, узуальною, а емоційно-оцінна – периферійною, несиметричною, okazіональною тощо.

Лексична енантіосемія представлена в основному дієслівним типом. Полярна семантика дієслів актуалізується в результаті приєднання до них префіксів, пов'язаних по своїй природі з синкретичністю і полісемією. Енантіосемія в дієсловах носить найчастіше номінативний характер.

Субстантивна, ад'єктивна, адвербіальна і вигукова енантіосемія, як правило, відносяться до емоційно-оцінного типу зазначеного явища. Фразеологічна енантіосемія характеризується наявністю контрастних семантичних варіантів у структурі однієї фразеологічної одиниці.

Загалом, структура лексичної і фразеологічної енантіосемії однорідна. Енантіосемія фразеологічних одиниць являє собою явище більш складне, ніж лексична енантіосемія, оскільки фразеологічні звороти за структурними, семантичними, функціональними, стилістичними та іншими ознаками є

більш різноманітними, ніж лексеми [33]. Крім того, більшість фразеологічних одиниць є образними, а тому й експресивними. Така полярність фразеологічних значень носить синкретичний характер. Особлива роль образного, емоційно-оцінного та прагматичного аспектів в семантиці фразеологічних одиниць вносить ряд додаткових особливостей у енантіосемію на фразеологічному рівні. Відповідно, фразеологічна енантіосемія найбільше пов'язана з прагматичним аспектом сучасної лінгвістики.

Отже, ознайомившись з таким поняттям, як алофронія, можна зробити висновок, що алофронія як широко поширене явище мови і мовлення може розглядатися як мовна універсалія. Існування суперечності пов'язане з об'єктивним різноманіттям елементів єдиного цілого і ґрунтується на допущенні можливості різних підходів до категоризації явищ реального світу. Усі природні мови в тій чи іншій мірі характеризуються суперечностями як проявами неоднозначності. З точки зору ступеня розмежування можливих значень одиниць мови і мовлення можна говорити про абсолютно полярні значення (енантіосемії) і про відмінні одне від одного, але не про полярні значення (полісемії і омонімії). Нерідко енантіосемію називають крайнім випадком полісемії, в ряді випадків важко провести межу між полісемією та омонімією, що демонструє розмитість меж мовних явищ і дозволяє вдаватися до інтеграції дослідницьких методів.

1.3. Метафора як стилістичний прийом прояву алофронії

До найбільш поширеного стилістичного засобу, в якому проявляється алофронія, відносять метафору. Сьогодні багато лінгвістів зосередили свою увагу на метафорі, тому що метафора перестала бути суто літературознавчим явищем: з точки зору лінгвістики вона використовується з метою емоційного

впливу на адресата в текстах багатьох мовних жанрів, будучи невід'ємним атрибутом мови загалом. Значна частина людських понять структурована за допомогою метафор. Метафора виступає когнітивним феноменом, що впливає на мислення людини і забезпечує розуміння [39].

Сучасна когнітивістика розглядає метафору як одну з ключових ментальних операцій, як спосіб пізнання, опису і структурування світу. «Людина не тільки висловлює свої думки за допомогою метафор, а й мислить метафорами, пізнає за допомогою метафор той світ, в якому вона живе, а також прагне в процесі комунікативної діяльності перетворити існуючу в свідомості адресата мовну картину світу» [77, с. 4]. Таким чином, метафоричність більше не розглядається лише як спосіб прикрашати мову, а виступає природним атрибутом творчого мислення. У теперішній час в науці затвердилася когнітивна парадигма, яка сформувала погляд на метафору як на найважливіший механізм мислення: «В основі когнітивної теорії метафори лежить ідея про те, що метафора – це явище не лінгвістичне, а ментальне: мовний рівень лише відображає розумові процеси» [11, с. 16].

Відомий лінгвіст-прозаїк А.Г. Пауль наступним чином описав метафору: «Метафора – один з найважливіших засобів позначення комплексів уявлень, які не мають ще адекватних найменувань ... Метафора – то щось таке, що з неминучістю впливає з природи людини і проявляється не тільки в мові поезії, але також – і навіть насамперед – в повсякденній мові народу, який охоче звертається до образних виразів і барвистих епітетів...» [53, с. 53].

Детальному розгляду метафори як способу мислення у рамках когнітивної лінгвістики присвячена робота Е. Маккормака «Когнітивна теорія метафори», в якій він дає визначення метафорі мов якомусь пізнавальному процесу. З одного боку, метафора припускає наявність подібності між властивостями її семантичних референтів, оскільки вона повинна бути зрозуміла, а з іншого боку – відмінності між ними, тому що

метафора покликана створити якийсь новий зміст. Постановка питання про концептуальну метафору призвела до того, що під поняттям «метафора» стали розуміти, перш за все, вербалізований прийом мислення про світ [41, с. 360].

Поява мовної метафори пов'язана з тим, що лексичний знак включає не тільки денотативне, а й коннотативне значення, яке відображає асоціації, поняття і додаткові смисли, закріплені за цим знаком і відсилає до експресивних, емотивних і оцінних асоціацій, що зміцнилися в мовній свідомості колективу і репрезентують його знання про предмет. «Почуття аналогії змушує людину відшукувати подібність між найвіддаленішими сутностями: не тільки між предметами чуттєво сприйманого світу, а й між конкретними предметами і абстрактними поняттями» [61, с. 127].

Термін «алофронія» включає в обсяг свого поняття не тільки явні протиріччя і строгі алогізми, але й такі «інші», не зовсім логічно правильні явища, як метафори, метонімія тощо, в яких відбувається зміщення денотата щодо традиційного або узуального денотата, відповідного до мовного знаку [44, с. 58]. Так, фразеологічний зворот «зарубить себе на носу» можна віднести до алофронії, тому що семантика даної фрази не виходить з безпосереднього (прямого) значення мовних одиниць, а припускає нове значення: «запам'ятати що-небудь раз і назавжди».

Метафорою називають також вживання слова у вторинному значенні, пов'язаному з первинним за принципом подібності. Ч. Стівенсон каже про те, що метафору можна легко впізнати, оскільки її не треба розуміти буквально, вона «не узгоджується» з іншими частинами тексту. Займаючись проблемою перекладу метафор, дослідник робить висновок про необхідність «визначити інтерпретацію як речення, яке необхідно розуміти буквально і яке дескриптивно означає, що метафоричне речення виражається асоціативно (suggest)» [65, с. 148].

Дотримуючись концепції професора Б.Т. Ганєєва і теорії Маккормака, Ю. Масальська вважає, що алофронна сутність метафори полягає в тому, що вона одночасно є істинною, оскільки виконує номінативну функцію, і помилковою, оскільки говорить про інші об'єкти, ніж це передбачає мовний знак. Метафора є і способом закріплення реалій навколишнього світу, і знаряддям створення нових смислів. Як пише Н. Д. Арутюнова, «метафора не потрібна практичній мові, але вона їй водночас необхідна, не потрібна як ідеологія, але необхідна як техніка» [4, с. 9]. Це твердження доводить той факт, що метафора реалізує одну з найбільш важливих функцій – когнітивну. Відповідно до теорії Дж. Лакофф, «метафора дозволяє нам розуміти досить абстрактні або за своєю природою неструктуровані суті в термінах конкретніших або, принаймні, більш структурованих сутностей» [87, с. 18-19].

Використання слів загальноживаної мови у функції термінів є одним з найбільш поширених способів формування наукових термінологій. Специфіка термінологічної метафоризації полягає у поданні наукового «невідомого» через «відоме» за рахунок використання знайомої, освоєної лексичної одиниці в новому переосмисленому значенні. Пояснення нового процесу або явища через вже знайому з досвіду інформацію є ефективним засобом пізнання наукового світу [23, с. 56].

Як вважає С.Г. Дудецька, «у рамках когнітивного підходу метафоризація постає як специфічна операція над знаннями, передача інформації від одного концептуального поля-джерела до іншого концептуального поля-мети» [22, с. 49]. «Метафора – це і процес, який створює нове значення мовних виразів під час їх переосмислення, і спосіб створення мовної картини світу, що виникає у результаті когнітивного маніпулювання вже наявними в мові значеннями з метою створення нових концептів, особливо для тих сфер відображення дійсності, які не дані в безпосередньому відчутті» [67, с. 178]. А.П. Чудінов визначає метафору як

«ментальну операцію, як спосіб пізнання, категоризації, концептуалізації, оцінки і пояснення світу» [77, с. 43].

Відзначимо, що, будучи найважливішим механізмом концептуалізації дійсності, метафора виступає в якості когнітивного інструменту, який переводить абстрактні поняття, які важко засвоїти, у більш конкретні, спрощуючи процес осмислення і пізнання. Наприклад, в косметології активно використовуються такі метафоричні терміносполучення, як поплив овал обличчя (пор. в англ. мові *face started to «blur»*), підтягти овал обличчя (пор. в англ. мові *facelifting*), апельсинова кірка (целюліт) (пор. в англ. мові *orange peel cellulite*), *sagging skin* (пор. в укр. мові провисання шкіри), *re-draping skin* (пор. в укр. мові видалення шкіри) тощо [68, с. 155-156].

Метафору слід розглядати як «механізм, який приводить у взаємодію і пізнавальний процес, і емпіричний досвід, і культурне надбання колективу, і його мовну компетенцію, щоб відобразити у мовній формі об'єкти, що не сприймаються чуттєво, і зробити наочною невидиму картину світу» [67, с. 173]. «Гносеологічне обґрунтування метафоризації полягає в тому, що метафора є засобом структурування понятійної системи» [1, с. 121]. А.А. Єфремов у свою чергу зазначає, що в своєму розвитку концепція кореляції понять «термін» і «метафора» пройшла три етапи: «1) загальноприйняте положення про наявність відносини контрастності між нейтральним терміном і конотативною метафорою, 2) положення про можливість використання метафори у наукових текстах, однак визначається небажаність подібного використання, 3) парадоксальна думка про те, що термінологізація по своїй суті метафорична» [23, с. 52].

У професійному дискурсі метафора є «унікальним інструментом вузьконаправленої комунікації, дозволяючи побудувати діалог між фахівцями за рахунок діалогічності, що лежить в основі метафоричних термінів» [85, с. 80]. Метафоричні терміни виникають на основі подібності об'єктів, що відносяться до різних концептуальних областей. Термін,

утворений шляхом метафоризації, являє собою лексичну одиницю, витягнуту з певної області-джерела. В аспекті когнітивної лінгвістики процес поповнення галузевої термінології, заснований на метафоризації, об'єднує дві ментальні сфери: сфера-джерело («source domain») і сфера-мета («target domain») [86, с. 203]. Таким чином, метафорична модель розуміється як існуюча в свідомості носіїв мови «схема зв'язку між двома понятійним сферами, яку можна уявити певною формулою: X – це Y. Наприклад, політична діяльність – це війна ... Ставлення між компонентами формули розуміється не як пряме ототожнення, а як приклад: X подібний Y, тому політична діяльність подібна війні» [77, с. 64].

Метафоричні терміни можна класифікувати за такими групами:

- 1) антропоморфна метафора (людина, частини її тіла, предмети побуту людини, одяг, їжа та ін.);
- 2) природоморфна метафора (погода, клімат, надра, вода тощо);
- 3) соціоморфна метафора (спорт, театр, війна тощо) [68, с. 157].

За термінологією, наведеною в статті А.Н. Баранової, в тексті присутні «денотативно пов'язані» метафоричні моделі, тобто для одного поняття підбираються різні джерела порівняння (цивілізація мислиться і як будова, і як жива істота). Причому одне джерело метафоризації використовується по відношенню до кількох явищ (персоніфікуються і час, і цивілізація). Таким чином, можна відзначити, що метафоричні терміни утворюються як під впливом екстралінгвістичних чинників, так і під впливом лінгвістичних чинників. До екстралінгвістичних факторів належать: мода на красу, молодість і здоровий спосіб життя; науково-технічний прогрес в області естетичної медицини; поява сучасних високотехнологічних апаратів тощо. До лінгвістичних факторів створення метафоричних термінів слід віднести синонімію термінів, освіту термінологічних гнізд, прагнення до ясності і стислості вираження спеціальних понять тощо.

Таким чином, метафоризація виконує важливу роль у фіксації нових наукових результатів і широко застосовується при створенні професійно маркованих одиниць. Коли наявні засоби наукової мови не дозволяють досліднику висловити те нове, що він відкрив, він вдається до метафори. При цьому саме метафора є «провідником» нової інформації. Автор образно висловлює свою думку, підвергаючи її когнітивній оцінці: *мозок – комп'ютер / brain – computer, спілкування – шахова партія, танець / communication – a chess game, dance* тощо.

Розгляд проблеми метафоричності науково-технічних термінів був би неповним, якщо не торкнутися питання їх перекладу. Знання основних особливостей їх функціонування та способів перекладу сприятиме адекватному їх розумінню та перекладу. А.Б. Підгорна підкреслює, що асоціативність, яка закладена при їх утворенні, хоч і полегшує їх розуміння, однак, не є провідним параметром, на якому базуватиметься їх переклад [56, с. 69]. Хоч ці терміни і є метафоричними за своєю природою, провідними в них все ж таки залишаються ознаки та функції терміну – точність та однозначність номінації в межах певного спеціального (професійного) контексту. Зазвичай переклад метафор викликає певні труднощі, адже перед перекладачем стоїть завдання зберегти образність лексеми в тексті перекладу. Однак, перед перекладачем, що має справу з метафоричними термінами таке питання не стоїть, адже він лише повинен точно номінувати поняття, яке цей термін позначає. Буде це найменування метафоричного характеру чи ні ролі не грає. Важливим є лише той факт, чи точно зрозуміє цю номінацію фахівець-реципієнт тексту перекладу.

Саме тому, терміни-метафори зазвичай перекладаються шляхом вибору словникового відповідника, адже вони, як правило, зафіксовані у перекладних словниках. Лише у випадках, коли метафоричний термін, з яким стикається перекладач науково-технічної літератури, є фактично семантичним новоутворенням і тому не має усталених перекладних

відповідників, добирається найадекватніший спосіб передачі науково-технічного найменування, що цей термін-метафора виражає. Існують три основних способи передачі таких метафоричних слів-термінів:

1) метафоричним словом, що має такий же або дуже подібний характер образності (*grey absorption* – *сіре поглинання*, *guest-host* – «*гість-господар*» (ефект у рідких кристалах), *hat* – *шанка* (піна на поверхні рідини, що бродить), *sawtooth wave* – *пилкоподібне* коливання, *alligator skin* – «*крокодиляча шкіра*» (дефект поверхні), *tray* – *кишеня* (у системах обробки тексту), *hole transistor* – *дірковий діод*);

2) метафоричним словом, що має інший характер образності (*zapping* – *затирання* (*запису у пам'яті*), *bleed* (полігр.) – «*зарізати*» (*обрізати поля разом з частиною тексту*);

3) неметафоричним словом, що передає тільки денотативний зміст англійського метафоричного слова, а не образність (*Christmas tree* – *фонтанна арматура*, *killed well* – *заглушена свердловина*, *bottleneck* – *критичний параметр (чинник)*, *brain* – *центральний процесор*, *donkey* – *допоміжний механізм*, *guillotine* (полігр.) – *паперорізальна машина*) [14].

Оскільки сьогодні явище метафоризації характерне для сучасної наукової прози, воно яскраво виявляється при розгляді наукового дискурсу. У різних професійних сферах функціонують свої метафори, які допомагають розкрити сутність нового об'єкту на підставі його схожості з іншим об'єктом, вже відомим в іншій області знання. Під метафоричними термінами робототехніки ми розуміємо терміни, що належать до термінології предметної області «Робототехніка», залучені з певної сфери-джерела у процесі метафоризації, тобто в ході метафоричного переосмислення лексичної одиниці. Метафоричні терміни робототехніки – це номінативні лексичні одиниці спеціальної мови робототехніки як розділу техніки, що функціонують для номінації спеціальних понять (об'єктів, суб'єктів, явищ і процесів). Сьогодні можна говорити про те, що змінюється саме розуміння

наукового дискурсу. Метафори вже не сприймаються в ньому як зайві, непотрібні елементи; більш того, саме завдяки їм відбувається ефективна передача нових знань і формування нових напрямків розвитку думки. Саме тому розгляд метафори і механізму її функціонування і розуміння в текстах, складових науково-популярного дискурсу, є актуальним і цікавим, до того ж сфера використання метафори постійно розширюється і багато питань досі залишаються нерозкритими.

РОЗДІЛ 2

НАУКОВИЙ ДИСКУРС ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ СПОСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ

2.1. Поняття дискурсу в лінгвістиці

Дискурс – це багатозначний термін ряду гуманітарних наук, предмет яких прямо чи опосередковано передбачає вивчення функціонування мови, лінгвістики, літературознавства, семіотики, соціології, філософії, етнології і антропології.

Термін «дискурс» (фр. *discourse*, англ. *Discourse*, від лат. *Discursus* «бігання взад-вперед; рух; кругообіг; бесіда, розмова») налічує більше десяти різних, часом суперечливих одна одній дефініцій. Цей термін є одним з найскладніших, тому що він позначає вищу реальність мови – дискурсивну діяльність.

Слід зазначити, що спочатку термін «дискурс» у французькій лінгвістичній традиції означав мову взагалі і виступав синонімом терміну «текст»; поняття, що позначалися цими термінами, розглядалися як тотожні, але з розвитком теорії комунікації, соціолінгвістики, психолінгвістики, становленням когнітивної парадигми зміст цих понять поступово набуває різного значення.

У сучасних структурно-семіотичних дослідженнях термін дискурс розглядається широко – як все, що говориться і пишеться, «як процес або результат мовотворення, як синхронно здійснюваний процес породження тексту або ж його сприйняття, отже, як явище процесуальне». Під дискурсом слід розуміти процес мовленнєвої діяльності мовця (монолог) / мовців (діалог), в якому представлений набір суб'єктивних, соціокультурних, в тому числі стереотипних, прецедентних тощо смислів; фактично, дискурс – це форма (спосіб) реалізації тексту [75, с. 21].

Термін «дискурс», як його розуміють в сучасній лінгвістиці, є близьким за змістом до поняття «текст», однак він є динамічним, тим, що розгортається у часі, характером мовного спілкування; на противагу цьому, текст мислиться переважно як статичний об'єкт, результат мовної діяльності. Іноді «дискурс» розуміють як явище, що включає одночасно два компоненти: і динамічний процес мовної діяльності, вписаної в її соціальний контекст, і її результат (тобто текст); саме таке розуміння є найкращим. Але спроби замінити поняття дискурсу словосполученням «зв'язний текст», що іноді зустрічаються, є не надто вдалим, оскільки будь-який нормальний текст є зв'язним [76, с. 35].

Дискурс складається з одиниць мовленнєвої діяльності (мовні акти, висловлювання), що мають такі характеристики: 1) синтаксичні (план вираження-структура); 2) семантичні (план змісту-значення); 3) прагматичні (план повідомлення-перлокуція) [42, с. 11].

Структура дискурсу припускає наявність двох докорінно протиставлених ролей – мовця і адресата, і сам процес мовного спілкування може розглядатися в цих двох перспективах. Моделювання процесів побудови (породження, синтезу) дискурсу відрізняється від моделювання процесів розуміння (аналізу) дискурсу. У науці про дискурс виділяють дві різні групи робіт – ті, які досліджують побудову дискурсу (наприклад, вибір лексичного засоба при називанні деякого об'єкта), і ті, які досліджують розуміння дискурсу адресатом (наприклад, питання про те, як слухач розуміє редуковані лексичні засоби типу займенника і співвідносить їх з тими чи іншими об'єктами). Крім того, є ще третя перспектива – розгляд процесу мовного спілкування з позицій самого тексту, що виникає в процесі дискурсу (наприклад, займенники в тексті можна розглядати безвідносно до процесів їх породження мовцем і розуміння адресатом, просто як структурні сутності, що знаходяться в деяких стосунках з іншими частинами тексту) [42, с. 17].

За словами Н.Д. Арутюнової, «однією своєю стороною дискурс звернений до прагматичної ситуації, яка залучається для визначення зв'язності дискурсу, його комунікативної адекватності, для з'ясування його імплікацій і пресупозицій, для його інтерпретації ... Іншою своєю стороною дискурс звернений до ментальних процесів учасників комунікації: етнографічних, психологічних та соціокультурних правил і стратегій породження і розуміння мовлення в тих чи інших умовах (discourse processing), що визначають необхідний темп мовлення, ступінь її зв'язності, співвідношення загального і конкретного, нового і відомого, суб'єктивного і загальноприйнятого, експліцитного та імпліцитного змісту дискурсу, міру його спонтанності, вибір засобів для досягнення мети, фіксацію точки зору мовця тощо» [5, с. 67].

Н.Д. Арутюнова дає наступне визначення дискурсу: «Дискурс – це зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними, прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами, текст, взятий в понятійному аспекті; мова, що розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у взаємодії людей і механізмах їх свідомості (когнітивних процесах). Дискурс – це мова, «занурена в життя». Тому термін «дискурс», на відміну від терміну «текст», не застосовується до стародавніх та інших текстів, зв'язки яких з живим життям не відновлюються безпосередньо» [5, с. 75].

Є.І. Шейгал трактує дискурс як «систему комунікації, що має реальний і потенційний (віртуальний) вимір» [79, с. 51]. Р. Водак розуміє дискурс як багаторівневе утворення вербального і невербального характеру, побудоване за певними правилами, як те, що визначає і виражає ті чи інші дії, що проявляються у формах культури та бере участь у створенні цієї культури [92, с. 123].

Цікавими представляються висновки про співвідношення понять «текст» і «дискурс», зроблені Е.С. Кубряковою і О.В. Александровою: «Під

дискурсом слід мати на увазі саме когнітивний процес, пов'язаний з реальним мовотворенням, текст же є кінцевим результатом процесу мовленнєвої діяльності та виливається в певну закінчену (і зафіксовану) форму» [36, с. 10].

Як справедливо зауважує Є.С. Кубрякова, протиставлення тексту і дискурсу не слід абсолютизувати: хоча ці поняття і розглядаються скоріше як взаємовиключні, їх все ж пов'язує «генетична спорідненість». Іншими словами, не існує тексту поза дискурсивної діяльності: бо зафіксованому тексту передуює дискурс. Крім цього, «загальним для аналізу тексту та дискурсу є дуже важливе для їх розуміння звернення до декодування неочевидних смислів і в тому, і в іншому» [36, с. 22].

Таким чином, текст і дискурс не протиставляються один одному – їхні відносини характеризуються причинно-наслідковим зв'язком: текст є результатом дискурсу. Текст виникає по ходу здійснення певного процесу, але вивчається він у своєму завершеному вигляді, а дискурс досліджується в певному режимі і часу. У всякому разі, дискурсивний аналіз передбачає відновлення цього процесу, навіть якщо вивчається його результат.

Як показують спостереження дослідників, поряд з протилежними характеристиками, у цих двох понять є деякі загальні властивості. Наприклад, Т. ван Дейк зазначає, що «користувачами» і тексту, і дискурсу є автор і читач, що не завжди безпосередньо контактують один з одним [91, с. 57].

Вважають також, що сказане вище буде вірним і для наукового тексту, який народжується в певному соціально-культурному та історичному середовищі, що в тій чи іншій формі відбивається в його змістовній і формальній структурах. Створюючи науковий текст, автор не просто фіксує певні знання в письмовій формі, але і включає в даний текст елементи уявного діалогу з адресатом, прагне реалізувати за допомогою певних

мовних структур тексту свої інтенції, довести до адресата певні прагматичні установки [6, с. 67].

Іншими словами, автор занурюється в дискурсивний простір тієї науки або того знання, на тлі якого народжується конкретний текст, використовуючи всі можливості дискурсу з метою аргументованого викладу своїх поглядів, припущень, висновків тощо. Подання дискурсу як складного комунікативного явища, не тільки припускає створення певного тексту, але й відбиває залежність створюваного мовного твору від значної кількості екстралінгвістичних обставин, що виявляються при незалежному сприйнятті тексту, що дозволяє стверджувати, що в модель розуміння дискурсу природно вписується модель його когнітивної обробки.

На підставі різних підходів до визначення концепту «дискурс», можна зробити висновок про те, що це теперішня мовленнєва діяльність, яка обслуговує комунікативну сферу, та що виникає в результаті цієї діяльності, тексти, що реалізуються в семіотичному просторі за допомогою вербальних і невербальних знаків, що мають певну структуру (модель мовленнєвої діяльності у вигляді послідовності мовних актів), жанрові особливості та прецедентний тезаурус.

Існують декілька типів та різновидів дискурсу, кожен з яких визначається набором правил, виконання яких він вимагає, і протікає в певній соціальній сфері. При дослідженні типів дискурсу основним завданням є опис структур найбільш бажаних або типових для дискурсу даного виду. Так, в офіційних ситуаціях використовується мова офіційного спілкування, який характеризується більш складними, більш повними, граматично правильними реченнями.

Російський вчений В.І. Карасик виділяє два особливих типи дискурсу: персональний (особистісно-орієнтований) і інституційний (статусно-орієнтований) дискурс. У першому випадку мовець виступає як особистість зі своїм багатим внутрішнім світом, у другому випадку – як представник тієї

чи іншої соціальної групи. Персональний дискурс підрозділяється на два різновиди: побутове і буттєве спілкування. Специфіка побутового спілкування детально відображена в дослідженнях розмовної мови. У буттєвому дискурсі спілкування переважно монологічне і представлене творами художньої літератури. Інституційний дискурс являє собою спілкування в заданих рамках статусно-рольових відносин і виділяється на підставі двох ознак: мети і учасники спілкування [28, с. 82].

Більш окремі відмінності між різновидами дискурсу описуються за допомогою поняття жанру. Це поняття спочатку використовувалося у стилістиці, але в дискурсивному аналізі жанр розглядається як одиниця дискурсу через те, що жанри володіють деякими стійкими характеристиками, хоча мовна специфіка жанрів розроблена поки що недостатньо.

Поняття жанру дискурсу та жанру тексту розмежовуються. Перший характеризує лад окремих частин тексту (іноді дуже дрібних, іноді майже співпадаючих з текстом в цілому); у творі можуть поєднуватись, перемежовуватись різні жанри дискурсу. Навпаки, жанр тексту характеризує собою спосіб завершення твору як цілого, спосіб остаточного оформлення та осмислення жанрів дискурсу, що застосовувалися у ньому (на цьому узагальнюючому рівні вони отримують сенс «окремої сюжетної лінії», «вставної історії», «пародії», «ремінісценції», тощо). Взаємодія жанрів дискурсу і жанрів тексту – ще один спосіб обмежити множинність сучасної культури і її текстів: на рівні літератури взагалі свобода високого роману врівноважується жорсткою заданістю жанрів масової словесності, на рівні окремого твору свобода вибору дискурсів врівноважується необхідністю надати тексту ту чи іншу фінальну жанрову визначеність [52, с. 17-20].

Отже, ми бачимо, що існують такі жанри дискурсу, як дискурс мас-медіа, політичний, науковий, релігійний, рекламний та ін., але у рамках заданої теми більш детально ми розглянемо кулінарний та ритуальний жанри дискурсу.

Узявши до уваги зовнішньо- та внутрішньотекстові характеристики мовлення і проаналізувавши їх з позицій сучасного комунікативного мовознавства (з урахуванням досягнень структурно-функціональної та культурологічної лінгвістики), категорії дискурсу можна поділити на:

- 1) конститутивні, що дають змогу відрізнити текст від «не тексту» (відносна оформленість, тематична, стилістична та структурна єдність і відносна змістова завершеність);
- 2) жанрово-стилістичні, які характеризують тексти за функціональними різновидами мовлення (стильова належність, жанровий канон, ступінь ампліфікації/компресії);
- 3) змістові (семантико-прагматичні), що розкривають значення дискурсу (адресність, образ автора, інформативність, модальність, інтерпретативність, інтертекстуальна орієнтація);
- 4) формально-структурні, які характеризують спосіб організації тексту (композиція, членування, когезія) [21, с. 250-251].

Слід зазначити, що змістовні категорії тексту у багатьох роботах дослідників явно чи неявно зорієнтовані на художній текст як текстовий прототип. О. Розеншток-Хюссі не випадково встановлює термінологічну піраміду: діалог як звернення до слухачів, монолог як мислення вголос і плеолог як зверненість до читачів, як мова, яка адресована більше ніж одній аудиторії, щоб майбутнє утримало це в вічному користуванні, плеолог – прототип літератури [59, с 181]. Саме тому ми вважаємо за доцільне при виділенні категорій дискурсу спочатку зорієнтуватися на тип соціальної дистанції в діалозі і відповідно на тип дискурсу. До числа змістовних категорій дискурсу відноситься інтерпретованість тексту. Ця категорія є, на наш погляд, уточненням адресованості тексту і проявляється в більш приватних категоріях точності, ясності, глибини і експлікативності/імплікативності тексту. Особливість названих категорій дискурсу полягає в тому, що вони значною мірою змінюють свої сутнісні

характеристики в залежності від формату тексту. Так, наприклад, точність наукового тексту полягає в розгортанні та уточненні характеристик поняття, точність ділового тексту – в суворому дотриманні жанровому канону [6, с. 123].

Формально-структурні категорії тексту досить детально вивчені. Відзначимо, що ці категорії дозволяють встановити змістовні характеристики тексту, будучи нерозривно пов'язаними з семантико-прагматичними і жанрово-стилістичними категоріями. Наприклад, формальна зв'язність тексту (когезія) співвідноситься зі змістовною зв'язністю (когерентністю), яка виступає в якості уточнення категорій інформативності та цілісності тексту. Важливо підкреслити ту обставину, що категорії дискурсу являють собою аспекти вивчення дуже складного. В.І. Карасик для опису конкретного типу дискурсу пропонує розглядати наступні його компоненти: 1) учасників, 2) хронотоп, 3) мету, 4) цінності, 5) стратегії, 6) прецедентні тексти, 7) дискурсивні формули [28, с. 25].

Отже, учасниками дискурсу є представники однієї чи іншої соціальної групи, які вступають до комунікації і виконують певні комунікативні ролі. Різновиди комунікативних ролей залежать безпосередньо від типу дискурсу. Хронотопом дискурсу є обстановка, типова для реалізації визначеного типу дискурсу. Мета визначається як передбачуваний результат комунікації, обумовлений причинами конструювання та реалізації дискурсу. Цінності дискурсу – це сукупність того, що, маючи найважливіше значення для того, хто говорить, знаходиться в ієрархії цінностей суб'єкту на перших позиціях та обумовлює існування мети дискурсу.

Під комунікативною стратегією потрібно розуміти план оптимальної реалізації комунікативних намірів, що включає до себе об'єктивні та суб'єктивні фактори та умови, при яких відбувається акт комунікації і які, в свою чергу, обумовлюють структуру тексту.

Таким чином, завдяки становленню дискурсного аналізу як спеціальної області досліджень, з'ясувалося, що значення дискурсу не обмежується письмовим і усним мовленням, але позначає, крім того, і позамовні семіотичні процеси. Дискурс вивчається багатьма науковцями, але через розмитість його меж, важко говорити конкретно про усі фактори та чинники існування дискурсу. Ми візьмемо за основу визначення Н.Д. Арутюнової та В.І. Карасика, які є схожими та поєднують мовлення та текст та з усіма екстралінгвістичними факторами та умовами, при яких він реалізується. Дискурс є явищем динамічним, живим, він може змінюватися разом з тим, як змінюється людина та світ навколо неї. Класифікувати дискурс можна за декількома ознаками, наприклад, за соціолінгвістичними факторами, за сферою вживання, метою, стратегією, жанром та ін. Отже, аналізуючи дискурс, доречно буде зважати на ці фактори.

2.2. Сприйняття та розуміння наукового дискурсу, його прагматика

За останнє десятиліття науковий дискурс дуже змінився і зблизився з таким різновидом, як науково-популярний дискурс. Дослідження Ю. О. Сорокіна, Е.Ф. Тарасова та А.М. Шахнаровича (1979) показують різницю між науковим і науково-популярним (загальноосвітнім) дискурсами. У науково популярному тексті відсутні заборони на включення до нього інформаційно різнорівневих структур, і він розглядається як текст, що забезпечує, популяризацію в її загальноосвітній формі. На відміну від наукового, науково-популярний текст доступний для читача будь-якої спеціальності і з будь-якою освітою; він характеризується наявністю аналогій, метафор, образів, наочних прикладів [64, с. 278].

Вчені зазначають, що для наукового дискурсу важливим є деякий образ предмету, який «байдужий» до тієї знакової форми, в якій він існує, оскільки в науковому спілкуванні важливе в кінцевому рахунку розуміння не деяких знакових засобів, а концептуальних побудов, що репрезентуються цими знаками.

Певний інтерес викликає проблема сприйняття і розуміння дискурсу. Окреслюючи мету наукового дискурсу, можна стверджувати, що дискурс, головним чином, має передавати наукові положення, наукову та технічну інформацію, вирішити наукову проблему, зацікавити адресата. До наукового дискурсу відносяться жанри, ціль яких – вирішення теоретичної або прикладної наукової проблеми. Науковий дискурс створюється вченими; його учасниками зазвичай виступають фахівці з відповідним рівнем підготовки, спільним з автором статусом і прагматичним тезаурусом.

Жанрова парадигма наукового дискурсу відповідно до способу його представлення може охоплювати: монографії, дисертації, статті, «обговорення за круглим столом», інтерв'ю, анотації, (авто-)реферати, рецензії, матеріали наукових конференцій, тези доповідей, навчальну та довідкову літературу, традиційну й електронну наукову кореспонденцію.

Усний науковий дискурс може мати діалогічну форму, яка забезпечується наявністю в ньому предмету розмови – наукової проблеми. При ближчому аналізі наукових текстів можемо виокремити типи адресатів: спеціаліст у вузькій області дисциплінарного знання (тексти вузькоспеціального характеру), спеціаліст широкого профілю та масовий читач (науково-популярні тексти). Отже рольові відносини, які формуються в процесі наукової комунікації, мають визначатися саме за типом адресата. Завдання комуніканта наукового дискурсу – декодувати повідомлення на тих самих умовах і з тією ж метою, які інтенційно закладені адресантом цього повідомлення.

Тематика наукового дискурсу обіймає широке коло проблем, що розподілені на проблеми гуманітарних та природничих наук. Гуманітарні науки менш формальні та виявляють сильну залежність об'єкту пізнання від його суб'єкту.

На думку Г. Слишкіна, науковий дискурс відрізняється від інших високим ступенем інтертекстуальності, тому опора на прецедентні тексти та їхні концепти [62, с. 24] є однією з системоутворюючих ознак. Інтертекстуальний зв'язок є представленим у виді цитат, посилань, відомих всім назв монографій, статей тощо, які виконують референційну, оцінну, етикетну та декоративну функції [48, с. 3].

Також, хоча дискурс науки з XVII ст. сприймається як інституційна фіксація пізнавальної діяльності людини, прагматичні параметри наукової комунікації актуалізувались відносно нещодавно. Параметри інституційності в аспекті створення тексту пов'язані з установками: 1) на об'єктивність, систематичність, методичність, критичність, максимально повне експлікування інформації; 2) чітке жанрове визначення, що відображає варіювання комунікативних установок; 3) стилістичне оформлення, яке відображає специфічні властивості (абстрактність, логічність, однозначність, нейтральність) наукового тексту. У роботах, присвячених опису наукового стилю, визначається ключова мета наукової діяльності – точна, логічна та однозначна передача наукової інформації, у зв'язку з чим, можна зробити висновок про те, що науковий стиль виключає реалізацію суб'єктивних інтенцій автора. Такий погляд на цю проблему призвів до того, що питання про прагматичні аспекти наукового стилю не актуалізувалося.

Проте на думку Ч.С. Пірса, автора семіотичної теорії, що розглядає прагматичний аспект існування знакових систем в тріаді «семантика – синтактика – прагматика», пізнавальна діяльність тісно пов'язана з семіозисом в цілому, тому що об'єктивні знання про світ є результатом семіотичного договору в рамках соціуму, тобто пов'язує знаки і суб'єктів, які

ними оперують. Таким чином, з пізнавальної діяльності (і процесу створення наукового тексту) неможливо виключити прагматику. Цю точку зору поділяли такі дослідники, як Ю. Габермас і К.-О. Апель. Останній вказує на взаємодоповнюваність двох аспектів наукового пізнання: дослідження завжди пов'язане з комунікацією, оскільки воно відбувається на основі інтерпретації наукових повідомлень інших дослідників, а комунікація та інтерпретація завжди прагматичні [Цит. за: 70, с. 727-729].

У лінгвістичних роботах останніх років, в яких цілий ряд досліджень присвячений стилістичним особливостям наукового тексту в аспекті прагматики [34; 48], все частіше об'єктом наукового дослідження виступають власне прагматичні смисли наукового тексту. Є. М. Крижанівська розглядає комунікативно-прагматичну структуру наукового тексту як змістово-смыслову, оскільки вона формує загальну прагматичну спрямованість усього твору [35, с. 12].

Наукові поняття мають принципову можливість змінювати зміст, що дозволяє долати жорсткий логічно однозначний лад професійного знання. Інверсність наукового дискурсу базується на постійній інкорпорації термінів і понять з художнього та інших видів дискурсу [24, с. 36]. При цьому терміни і поняття, що використовуються в нових контекстах, стають метафоричною основою для утворення спеціальних термінів, забезпечуючи перебудову понятійного фонду конкретної наукової сфери знань. Цей процес супроводжується встановленням нових асоціативних зв'язків між об'єктами і явищами, що забезпечують розвиток термінологічного апарату даної наукової сфери [26].

«Вдалі» наукові терміни, як правило, є метафорами. У подібному терміні враховуються необхідні і достатні ознаки термінованого поняття; термін не тільки називає поняття, але і визначає його. У науковій метафоризації головне – створити адекватний термін для вираження певної наукової концепції. В системі вербальних засобів наукового дискурсу

виділяються загальнонаукові терміни, призначені для вираження категорій, понять, застосовних до багатьох сфер наукового знання. Наприклад, назва галактики *Cygnus A – Лебідь A* у читача відразу ж викликає певні асоціації, щодо форми цього космічного об'єкту.

Крабоподібна туманність – The Crab Nebula – є також цікавою метафорою. Вона вперше була відкрита Джоном Девісом в 1731 році, потім перевідкрита Мессьє в 1758 році. Крабоподібна туманність отримала свою назву від малюнка астронома Вільяма Парсонса, який використав 36-дюймовий телескоп в 1844 р. для свого дослідження. У його роботі туманність дуже нагадувала краба (можливо, мечехвоста, що не відноситься до ракоподібних, англійська тривіальна назва якого *horseshoe crab* – краб-підкова). При повторному спостереженні туманності в 1848 р. за допомогою нового 72-дюймового телескопа Парсонс намалював більш точний малюнок, проте назва «Крабоподібна туманність» залишилася.

Технічна метафора є вербальною репрезентацією професійного знання, при цьому вона дозволяє виявити особливості сприйняття навколишнього світу і розкрити систему понять, через які людина усвідомлює навколишній світ. Інакше кажучи, в процесі вживання метафори-терміна відбувається активізація значення, яке відображає культурні, соціальні зв'язки у свідомості / підсвідомості індивіда в рамках професійного знання.

Отже, аналіз текстів наукового дискурсу показує, що гносеологічна метафора становить ядро власне-авторської моделі досліджуваного об'єкта. В окремому тексті завжди моделюється нове уявлення про об'єкт, яке експлікується через систему текстових метафор гносеологічної спрямованості, орієнтованих на задоволення людських потреб, що репрезентують стійку систему оцінок тих чи інших явищ, які, ймовірно, можна розглядати як прагматичну спрямованість і навіть сугесію наукового тексту.

Таким чином, поняття наукового дискурсу є умовою осмислення науки як особливого роду знання, соціального інституту і культурно-історичного прояву людської духовності у нерозривній єдності цих трьох аспектів. Реалізація професійного дискурсу в жанрі наукової та науково-популярної статті з метою оптимізації своєї діяльності та розвитку професійної компетенції, в першу чергу, пов'язана з урахуванням факторів та особливостей адресата і адресанта. «Строгість» жанрових характеристик зменшується у жанрі науково-популярної статті та за своїми стилістичними особливостями вона наближається до такого жанру професійної комунікації, як форум.

РОЗДІЛ 3

ПРОЯВИ АЛОФРОНІЇ В АНГЛОМОВНИХ НАУКОВИХ СТАТТЯХ З РОБОТЕХНІКИ

3.1. Особливості функціонування наукової статті

Спілкування зорганізується багатьма способами. Письмова та усна форми людської комунікації є найбільш розповсюдженими. Говорячи про науковий світ, необхідно відмітити, що всі експерименти, хід досліджень, результати та досягнення мають бути занотовані та зафіксовані, для збереження отриманої інформації для майбутніх поколінь. Завдяки цьому здійснюється науковий прогрес в різноманітних галузях людської діяльності. Більш наочно особливості дискурсу наукового спілкування можна відстежити на прикладі письмових робіт.

Професійна взаємодія фахівців сьогодні здійснюється, в першу чергу, за допомогою спеціалізованих періодичних видань на додаток до різноманітних форм комп'ютерно-опосередкованої взаємодії, що виражається в жанрах форуму, електронного листа [49, с. 154], тобто у так званих вторинних жанрах інтернет-комунікації [58]. Іноземна наукова періодика, що видається сьогодні українською або російською мовами, випускається професійними асоціаціями, науковими спільнотами, а також колективами досвідчених перекладачів, характер діяльності яких безпосередньо детермінує жанрову приналежність.

Так, результати аналізу практичного матеріалу дозволяють говорити про два домінуючі жанри наукового дискурсу письмової форми: наукова (академічна) і науково-популярна стаття. Належність статті до одного з цих двох субжанрів визначається відправником та одержувачем тексту.

Головна мета наукової публікації – познайомити наукове співтовариство з результатами дослідження автора, а також позначити його

пріоритет в обраній галузі науки. Наукова стаття представляє короткий, але достатній для розуміння звіт про проведене дослідження та визначення його значення для розвитку певної галузі науки. У ньому повинна міститися достатня кількість інформації і посилань на її джерела, щоб колеги самі змогли оцінити і перевірити результати роботи.

Наукова стаття пишеться в межах наукового стилю, основне завдання якого – гранично ясно і точно донести до читача інформацію, що повідомляється, відтворити докази її істиності, а також новизни і цінності. Це найкращим чином досягається формально-логічним способом наукового викладу без використання емоційних засобів, тобто викладом інформації у науковому стилі. В свою чергу, науковий стиль – книжковий стиль літературної мови, якому властивий ряд особливостей, а саме: попереднє обдумування висловлювання, монологічний характер, жорсткий відбір мовних засобів, тяжіння до нормованої мови. Науковий стиль характеризується обов'язковою логічною послідовністю викладу, упорядкованою системою зв'язків між частинами висловлювання, прагненням авторів до точності, стислості, однозначності при збереженні насиченості змісту.

Необхідно відмітити, що наукова стаття є жанром, за допомогою якого постійно здійснюється наукове спілкування, відбувається обмін науковою інформацією. Статті дуже різноманітні за формою. Вони можуть бути присвячені обґрунтуванню або опису методу проведення наукового експерименту, опису певного об'єкта дослідження, класифікації об'єктів; стаття може являти собою певну репліку в науковій дискусії, носити полемічний характер, містити оглядові матеріали, підсумовувати і узагальнювати досягнення конкретної науки.

Оскільки науковий дискурс часто звертається до такого жанру, як наукова стаття, вона характеризується певним набором особливостей. Наукова стаття має конкретного адресата, більш вузький і, разом з тим, більш

чітко структурований зміст. Саме тому в її мовній базі є чітко виражений зв'язок з одним-двома конкретними текстами, рідше – з певною серією текстів, якщо мова йде про довготривалу дискусію. При цьому в науковій статті неодмінно виявляються зв'язки з певними «загальними місцями», що характеризують і наукову картину світу, і конкретну область дослідження. Функція таких одиниць – затвердження авторитетності і самого тексту, і його автора. Всі зазначені властивості і дискурсивні якості перетворюють наукову статтю на особливий жанр наукового спілкування, коли дискурс являє собою нескінченну полеміку, а стаття – одну з реплік у полілозі.

Послідовністю характеризується тільки такий науковий текст, в якому висновки випливають зі змісту, вони не суперечливі, текст розбитий на окремі смислові блоки, що відображають рух думки від частини до цілого, або навпаки.

Точність наукової мови передбачає однозначність розуміння, відсутність розбіжностей між означуванням і його визначенням. Тому в наукових текстах, як правило, відсутні образні, експресивні засоби; слова використовуються переважно в прямому значенні, частотність термінів також сприяє однозначності тексту [25, с. 382].

У різних мовах своєрідно проявляється категорія особи в наукових текстах. Прагнення до обмеженого використання авторського «я» – не є виявом етикету, а є вираженням відсторонено-узагальненої стильової риси наукової мови, що відбиває форму мислення, характерну для представників української наукової спільноти. Так, зазвичай займенник «я» замінюють займенником «ми». Прийнято вважати, що вживання займенника «ми» створює атмосферу авторської скромності і об'єктивності. Проте слід мати на увазі, що іноді вживання займенника «ми» може створювати атмосферу авторської величі, особливо коли дослідження не представляє особливого наукового інтересу. У зв'язку з цим у вітчизняній сучасній науковій мові замість форми першої особи однини і множини займенників «я» або «ми»

переважно використовують неозначено-особові та безособові речення, що зумовлене прагненням до об'єктивної узагальненості та відстороненості. Такі конструкції слід брати до уваги, при роботі з англомовними публікаціями та при їх перекладі, оскільки мовленнєві картини світу та позиціонування себе, як представника наукового світу в тій, чи іншій галузі, певною мірою відрізняються.

Характерною рисою стилю наукових робіт є їх насиченість термінами, зокрема, інтернаціональними. Не слід, однак, переоцінювати ступінь цієї насиченості: в середньому термінологічна лексика зазвичай становить 15-25% загальної лексики, використаної в роботі [25, с. 385]. У науковому стилі панує логічний, книжковий синтаксис. Типовими є складні конструкції, розповідні речення, прямий порядок слів. Логічна визначеність досягається за допомогою підрядних сполучників (*тому що – because, так як – since, as*), вступних слів (*по-перше – firstly; отже – hence, thus; таким чином – as follows, thereby*).

Лексику наукової мови складають три основні прошарки: загальновживані слова, загальнонаукові слова і терміни. У будь-якому науковому тексті загальновживана лексика становить основу викладу. У першу чергу відбираються слова з узагальненим і абстрактним значенням (*рослина – plant, ґрунт – soil, гриб – fungus, бактерія – bacterium, температура – temperature*). За допомогою загальнонаукових слів описуються явища і процеси в різних галузях науки і техніки.

Лексичне розмаїття української мови в більшості випадків при перекладі з англійської мови дозволяє підібрати синоніми до загальновживаних слів таким чином, що можна уникнути повторення одного і того ж слова в межах речення, якщо це не призводить до втрати точності та сенсу фрази. Однак, якщо синонім не повністю відображає сенс, або спричиняє неоднозначність у розумінні, з метою збереження точності

викладу, навіть у межах однієї фрази краще замість синоніма повторно використовувати один і той же, але найбільш правильний і точний термін.

Типова експериментальна, наукова або науково-популярна стаття мають визначену, апробовану структуру, якої слід дотримуватися. Наукова стаття включає такі розділи: «Вступ», «Матеріали і методи», «Результати досліджень», «Обговорення результатів», «Висновки», і «Література». В останні роки за аналогією з провідними зарубіжними науковими журналами у вітчизняній науковій статті після висновків все частіше починають включати маленький підрозділ «Подяки».

У середині другої половини ХХ століття формується новий науковий напрям – роботизація машин і промислового устаткування, тобто промислова робототехніка. Роботизація – це повна або часткова заміна людини-оператора, який здійснює управління багатовимірним комплексом, системою або об'єктом, на багатоканальний технічний засіб, який в залежності від поточних технологічних процесів вибирає програми управління, еквівалентні діям людини-оператора в цих конкретних умовах. Через те, що в цих процесах підсвідомо акцентується антропоморфізм, а в термінологічній базі робототехніки простежується жива природа: робот (людина), штучний інтелект (живий організм), робототехніка стала джерелом наочних прикладів протиріччя між технологією та її сприйняттям людством. Робототехніка вперше показала всім, що ідеологія технічного управління автономними віртуальними машинами принципово інша, ніж ідеологія управління виробничими процесами. Термін «робот» означає «механічний людина», в роботі якого помітні і технологічні процеси, і людиноподібні маніпуляції.

Для наукового стилю статей з робототехніки, як і для більшості наукових публікацій загалом характерним є використання спеціальних наукових термінів і визначень, причому в останній час усе більше використовується міжнародна термінологія (наприклад, робот, ІТ-ринок тощо). Також у наукових роботах прийнято використовувати більш

абстрактну лексику порівняно з конкретною. Лексичний склад наукового стилю характеризується відносною однорідністю і замкнутістю, і це виражається, зокрема, в меншому використанні синонімів. Обсяг тексту в науковому стилі збільшується не стільки за рахунок вживання різних слів, скільки за рахунок багаторазового повторення одних і тих самих слів у різних значеннях, що і призводить до протиріччя.

3.2. Метафоризація як новий погляд на технологічні процеси

3.2.1. Метафори на семантичному рівні

Останнім часом поява метафор на сторінках наукових праць мало у кого викликає здивування, настільки органічно вони вплетені в тканину мови науки. Так було не завжди: довгий час метафора «розглядалася як «фігура прикрашання», придатна виключно для естетичного освоєння дійсності, а тому допустима в творчих текстах, але оманлива в будь-якому «серйозному» творі» [38, с. 48]. Але наука не стоїть на місці, і «дивовижні ідеї», які генеруються нею, не могли не призвести до «формування нових методологічних установок на особливості функціонування та закономірності наукової мови» [37, с. 141]. Роль метафори у формуванні цих установок і в розвитку мови науки не можна переоцінити. Метафора або вживання слова в переносному значенні, перенесення найменування одного предмета на інший – не тільки мовний засіб вираження подібності тощо; метафора – специфічний спосіб пізнання, без якого не обходиться жодне наукове відкриття. Метафора базується на можливості переносно вжитого слова виконувати функцію нової характеристики предмета або явища через його перейменування за схожістю чи подібністю з іншим предметом. Вона

основана на спільності елементів двох слів, денотати яких ніяк не пов'язані між собою в реальній дійсності (*virus*: спільна сема – здатність передаватися).

Метафора і алофронія дуже близькі, тому що засновані на перенесенні і зсуві значення. У метафорі закладено таке протиріччя, згідно з яким мовна одиниця не означає те, що повинна означати, але водночас несе в собі нову семантичне навантаження, виявляючи, таким чином, смислову дуальність. Саме тому сьогодні метафора є одним із способів утворення термінів, наповнюючи словниковий склад мови продуктивними моделями. Факт утворення нових термінів за допомогою метафори зайвий раз свідчить про тісний взаємозв'язок лексичних одиниць загальноживаної мови і мови спеціального призначення і про можливість «взаємообміну лексичними одиницями між ними» [29, с. 487]. Метафоризація виступає творчим способом пізнання концептуальних абстракцій, здійснюваним в евристичних цілях, а також для оформлення потоку нових думок [30].

Метафора є ефективним (з комунікативно-прагматичної точки зору) способом відтворення нових фахових реалій високого ступеня абстрагованості. У лінгвістиці це явище позначається як «метафороманія», тобто панування метафори в різних сферах спілкування [4, с. 30]. Метафоричний спосіб епістемологічного залучення людини до концептуального світу фахових значень сприяє як поглибленню розуміння цих реалій, так і фокусуванню уваги мовців на нових властивостях суспільних явищ, процесів тощо. Метафоричні репрезентації у сучасній фаховій мові активно виступають не лише в інституційних та громадсько-політичних текстах, а також науково-технічних текстах, особливо тих, що присвячені новітнім досягненням у технологічному розвитку. Метафора використовується для перенесення значень слів, висловів, ідей, концептів чи смислових фрагментів з одного дискурсу до іншого. Так, особливої уваги набула метафора в професійно спрямованих дискурсах робототехніки для витлумачення тих чи інших складних технічних реалій.

Заклик до методологічного обміну можна розглядати і як пропозицію теоретизувати метафорично. Такий спосіб пізнання – це «шлях методологічного мислення, шлях метафор і категоріальних програм, що дозволяє запозичувати досвід віддалених областей знання» [60, с. 15]. Таким чином, методологічне мислення – те саме, що метафоричне мислення, тобто «особливий лад, стиль і логіка мислення, коли думка рухається від метафори до метафори, коли з кожною народженою метафорою формуються нові метафоричні установки, інтенції» [37, с. 135]. Отже, методологічне об'єднання наук на сучасному етапі стає все більш плідним на основі звернення до метафори.

Метафора називає невідомі об'єкти за допомогою слів повсякденної мови, роблячи їх зрозумілими і відомими. Сам вибір вихідного слова тут не є випадковим. На нашу думку, найважливішу роль в цьому виборі відіграє смислова або структурна подібність речей. Перші наукові метафори прийшли зі сфери побутового життя; вони були похідними від фізичної діяльності людей (сила, тиск, робота, потужність тощо). На наш погляд, репрезентативна функція часто збігається з інформаційною, тому що саме метафора, вказуючи на подібність об'єкта до будь-якого предмета реальності, надає про нього первинну інформацію. З іншого боку, як це підкреслює Ч. Пайл, метафора зазвичай відображає певну штучність саме з точки зору буквального розуміння [89, с. 5]. Так звана робототехнічна метафора – це перенесення номінацій із загальноновживаної у термінологічну сферу робототехніки на основі подібності за формою, функцією, а також унаслідок схожості уявлень, складних асоціацій, тощо. Робототехнічну метафору вживають для характеристики особливостей механізмів і технологій, що використовуються у цій сфері. У ній утілені особливості будови, функцій, розвитку цих явищ, їх мінливості, стосунків з людиною, систематики, поширення на Землі. У терміносистемі робототехніки найповніше

реалізується номінативна функція – найменування нових реалій за допомогою відомих.

Метафора є головним алофронним елементом у фахових публікаціях з робототехніки, починаючи з того, що слово «робот», яке вперше було використано чеським письменником Карелом Чапеком, походить від чеського слова «robota», що означає, як і в українській мові, вимушену працю. Таким чином, з самого початку роботи сприймалися метафорично як істоти, що будуть діяти подібно до людей, втілювати певну ідею праці, але залишаючись штучно створеними за певними функціями і настановами. Можна наголосити, що у галузевих журналах з робототехніки метафора представлена у 6 тематичних групах (виходячи з класифікації, запропонованої Р.С. Хатмуліною для нафтогазової сфери, і переробленої для галузі робототехніки).

1. Роботи, їх види і різновиди, розповіді про які призводять до створення алофронного елементу в антропоморфній мовній метафорі, тому що, згідно з описом історії робототехніки, роботи мають певні покоління; вони виникають, розвиваються і вмирають, ніби людські істоти. Наприклад, говорячи про перші етапи розвитку роботів, використовуються дієслова «evolve», «grow», «change». Роботи можуть мати ім'я, наприклад, в статті «Emerging Aspects of Robotics Technology» згадуються *UNIMATE – a programmable machine created by George Devol and Joe Engleberger that two years before funded the world's first robot company called Unimation (Universal Automation)* [95, с. 3] – програмувальна машина, створена Джорджем Деволом та Джо Енглбергером, які за два роки раніше фінансували першу у світі роботову компанію під назвою Unimation (Universal Automation); *Karel ma Rapid – re-programmable machines which also contained a dedicated controller* [95, с. 3]. Також згадують одного з перших домашніх роботів *Roomba – the first vacuum cleaner domestic robot* [95, с. 4].

До речі, окремо наголошуються певні риси роботів, які роблять їх майже людиноподібними. Наприклад, роботів першого покоління називають маніпуляторами, у той час як маніпуляція може означати свідоме копіювання певних дій, або ситуацію, коли людина змушена щось робити під чимось примусом. Єдине пояснення, запропоноване Longman Dictionary of Contemporary English, стосується людей і означає *someone who is skilful at getting what they want by cleverly controlling or deceiving other people* [99] – «той, хто вміє отримувати те, що вони хочуть, розумно контролюючи або обманюючи інших людей». Тим не менш зараз слово *manipulator* використовується так часто по відношенню до різних механізмів, що отримало додаткове метафоричне значення, пов'язане з імітацією дії, коли людину ніби вводять в оману подібністю рухів. Наприклад, зараз проводиться багато технологічних досліджень у сфері робототехнічних маніпуляцій, коли роботи знаходяться серед людей (стаття Ч. Кемпа та ін., яка так і називається «Challenges for Robot Manipulation in Human Environments» – «Проблеми маніпуляцій роботів у людському середовищі»). Через те, що слово *manipulation* використовується не в звичному для себе контексті, найчастіше його значення передається трансляцією: *Within factories around the world, robots perform heroic feats of manipulation on a daily basis. They lift massive objects, move with blurring speed, and repeat complex performances with unerring precision* [96, с. 1]. – На фабриках у всьому світі роботи щоденно виконують героїчні спроби маніпуляцій. Вони підіймають масивні об'єкти, рухаються з різною швидкістю і повторяють складні операції з неперевершеною точністю.

Навіть індустриальні роботи можуть певним чином розвиватися, на чому наголошує цей уривок: *While industrial robots significantly improved their accuracy, speed or offer greater load capacity, industrial robots regarding innovation up till today are very stagnant* [95, с. 4]. – Хоча промислові роботи значно покращили свою точність, швидкість або пропонують більшу

вантажопідйомність, щодо інновацій вони доволі малорухливі. Тобто подібні фрази створюють враження, що роботи можуть щось змінювати в своїх рисах без допомоги своїх винахідників, і цей факт робить їх повноправними партнерами людей у новітніх технологічних процесах. Одна з найновіших розробок робототехніки носить назву колаборативного робота (collaborative robot), або кобот, тобто робот, що відповідає концепції спільної роботи робота і людини або робота і робота; *as a promising alternative solution allowing the natural and intuitive transfer of human knowledge about a task to a collaborative robot* [98, с. 1] – «як перспективне альтернативне рішення, що дозволяє природно і інтуїтивно передавати людські знання про завдання колаборативному роботу. Робот і людина не просто співпрацюють, але й навчають один одного, при чому людина і механізм діють майже однаково:

When a robot learns a collaborative role from teacher demonstrations, this needs a learning framework that encodes not only the raw data generated during the teaching process, but also an appropriate interaction model encapsulating the dynamics of the desired behavior [98, с. 4]. – Коли робот дізнається про спільну роль від демонстрацій вчителя, це потребує певних навчальних основ, які кодують не тільки вихідні дані, створені в процесі навчання, але також відповідну модель взаємодії, що впливає на динаміку бажаної поведінки.

В останньому прикладі людина виконує роль вчителя, а робот – учня, який отримує необхідні знання і вчиться поводитися відповідно. Загалом представлена ідея може вважатися розгорнутою метафорою.

Ще один цікавий вираз, який дуже часто використовується для опису роботи цих механізмів, – це інтелект. Новітнє покоління роботів так і називається – інтелектуальні роботи (intelligent robots). З іншого боку, інтелект – це риса, притаманна розвиненим живим істотам і не може належати механізмам. Говорячи про четверте покоління роботів, автори

дослідження з історії робототехніки наголошують, що вони можуть «*reason and learn*», а також «*contained more sophisticated sensors that helped them adapt more effectively to different circumstances*» [95, с. 4]. Іншими словами роботи можуть мислити і вчитися і мають більш складні датчики, які допомогли їм більш ефективно адаптуватися до різних обставин. До речі слово *sensor* має в основі слово *sense*, тобто почуття, відчуття, і таким чином підкреслюється здатність роботів ніби відчувати, що з ними трапляється. Друге покоління роботів так і називалося – *sensorized robots*, інакше роботи, що мають певні «відчуття». Тобто, роботи поведуться майже як люди і можуть діяти і протидіяти певним обставинам, в їх випадку, технічним або технологічним.

2. Робототехніка, яка пройшла довгий шлях від фантастичної літератури до реальності і яка має величезний вплив на людське існування і певним чином направляє сучасний і майбутній розвиток людства. Автори «*Emerging Aspects of Robotics Technology*» (2011) наголошують, що *robotics is based upon the philosophy of real time computing system that will work everywhere and new world come in place* [97, с. 20]. Тобто робототехніка поєднується з такою важливою гуманітарною сферою, як філософія, та її розвиток призведе до появи зовсім нового людського світа.

Як і роботи, робототехніка виникає і розвивається ніби людська істота, що призводить до створення антропоморфної мовної метафори. Говорячи про розвиток робототехніки, використовуються дієслова «*originate*», «*develop*», «*improve*»: *Robotics originated as a solution to improve output and satisfy the high quotas of the U.S. automotive industry* [95, с. 3]. – Робототехніка виникла як можливість покращити випуск і задовольнити високі квоти американської автомобільної промисловості.

Hard core areas which are under research in the domain of robotics is the handling with computational complexity and efficient responses to real time events for robot like machines [97, с. 20]. – Основні питання, які досліджуються в області робототехніки, пов'язані з

обчислювальною складністю та ефективними реакціями на події в режимі реального часу для роботизованих машин.

У цьому прикладі використовується слово *domain*, основне значення якого *an area of activity, interest, or knowledge, especially one that a particular person, organization etc deals with* (область діяльності, інтерес або знання, особливо ті, що стосуються певної особи, організації тощо) замість більш нейтрального *field*, щоб ще раз підкреслити, що дана галузь технологічного виробництва більш антропоморфна і навіть персоналізована.

3. Середовище, в якому існують роботи і яке включає у тому числі машини як невід’ємну складову механізованого світу, що має свої характеристики і умови існування. У цьому світі машини уможливають виробництво кращих товарів (*machines which enabled other manufacturers to produce better products* [95, с. 3]) або вони можуть забезпечувати вдале співіснування працівника та робота (*ensuring the coexistence of worker and robot in the same environment* [95, с. 4]). Ця ідея співіснування людей та роботів є однією з центральних у статті «Dissecting Robotics – historical overview and future perspectives» і повторне використання слова *environment* у тому ж самому абзаці лише підкреслює важливість цієї проблеми: *These advances both on the human-robot collaboration and improvements of the robot security systems, have allowed the robots to work together with humans in the same environment* [95, с. 4] – Ці досягнення як в роботі між людиною та роботом, так і у вдосконаленні систем безпеки роботів, дозволили роботам працювати разом з людьми в одному середовищі.

Середовище може бути декількох видів. По-перше, так звана невдала реальність (*unfortunate reality*), тобто ситуація, коли *the computer basic human comforts were neglected for the sake of financial gains* (основні зручності комп’ютерів для людей були знехтувані з метою отримання фінансової вигоди). Реальності приписують можливість зазнати поразку або невдачу через певні людські дії. Наступний тип середовища – це реальне середовище

(*real environment*): *Sensors are the most specific part in the robots which receive the input signals from the real environment* [97, с. 23]. – Датчики є найбільш специфічною частиною роботів, які отримують вхідні сигнали з реального середовища.

Або середовище реального життя (*real life environment*): *In this technique, the sensors, software and other features is the main usage of robotics in factories in the work cells of engineering; this technique is used in Robots for performing their work in real life environments with greater AI* [97, с. 22]. – У цій технології датчики, програмне забезпечення та інші особливості є основою використання робототехніки на заводах з робочими технічними клітинками; ця техніка використовується в роботах для виконання роботи в реальному життєвому середовищі з більшим ШІ.

Обидва приклади, пов'язані з існуванням реального середовища, підкреслюють використання датчиків, або сенсорів, головною функцією яких є імітація людських почуттів та емоцій. Таким чином, завдяки новітнім розробкам у сфері робототехніки ці механічні пристрої отримують здатність мати ті ж самі почуття, що і людина, хоча ця ідея метафорична за своєю суттю.

4. Компанії, підприємства і заводи, які розробляють і використовують роботів. Зазвичай назви цих компаній не перекладаються українською, і цей факт лише додає людських рис організаціям, що діють як живі істоти і виступають заміною людей, які там працюють. Найчастіше компанії згадуються безособово з метою підкреслити напрями їх діяльності: *companies started thinking about robots outside industrial environments* [95, с. 3] – компанії почали думати про роботів за межами промислових середовищ. У статті «Dissecting Robotics – historical overview and future perspectives» компанії зазвичай отримують назви, і кожного разу використання активного стану підкреслює антропоморфність цих метафор:

In 1973, KUKA (one of the world's leading manufacturers of industrial robots) built the first industrial robot with 6 electromechanical-driven axes called Famulus [95, с. 3]. – У 1973 році КУКА (один з провідних світових виробників промислових роботів) побудував першого промислового робота з 6 електромеханічними вісями, якого назвали Famulus.

Unimation started using VAL in 1979, FANUC designed Karel in 1988 and in 1994 ABB created Rapid [95, с. 3]. – Unimation почав використовувати VAL у 1979 році, FANUC розробив Карел в 1988 році, а 1994 року АБВ створив Rapid.

5. Наукові метафори. У вітчизняній науці однією з перших робіт, в якій наукова метафора розглядається як невід'ємний компонент наукової діяльності, є робота В.В. Петрова [55]. Автор визначає специфічність наукової метафори, яка, на відміну від експресивної, двопланової метафори, спирається тільки на уявлення про один реальний об'єкт і в цьому сенсі завжди є гіпотезу об'єкта дослідження. У зв'язку з цим актуалізується ще одна важлива для гносеологічної ролі метафори поняття – «епістемного доступу» [55, с. 17] – ступінь пізнавальної доступності об'єкту. Вербальне оформлення нового знання в науковому тексті має задовольняти одночасно дві значні умови: спиратися на широкий епістемний доступ і максимально відображати властивості об'єкта опису (з точки зору автора), формуючи його гіпотетичну, відкриту для обговорення, модель. Найбільш ефективним механізмом тут є метафоризація.

Кожен науковий текст як цілісне висловлювання в рамках наукового дискурсу представляє модель об'єкта наукового пізнання, яка вибудовується на основі механізму метафоризації. Вибір моделі для представлення об'єкта є прагматичним актом, тому що визначається внутрішніми інтенціями автора і його аксіологічного системою. Але практично будь-яка метафорична одиниця володіє прагматичним, а іноді і сугестивним, потенціалом і, відповідно, зумовлює читацьке сприйняття пропонованих моделей в силу

того, що автор і читач є носіями однієї мови і однієї картини світу, поділяючи її аксіологічні модуси. Обрана модель може не володіти експліцитно здатністю оцінювати, але потенційно кожна концептуальна метафора тісно пов'язана з аксіологічною системою загалом. наприклад,

Кількість наукових метафор не така значна у текстах з робототехніки, і це, можливо, пов'язано з прагненням до точності в науковому мовленні. Метафори носять «стертий характер». Проте, алофронічно представлені окремі частини роботів, наприклад, «arm», «footprint», які виникають у мові та мовленні за принципом подібності.

In 1960, they secured a contract with General Motors to install the robotic arm in their factory located in Trenton (New Jersey) [95, с. 3]. – У 1960 р. вони підписали контракт з General Motors, щоб встановити роботизовану руку на їх заводі, розташованому в Трентоні (New Джерсі).

These type of robots are used in the automotive industry and have large footprint [95, с. 3]. – Цей тип роботів використовується в автомобільній промисловості, тому що вони займають багато міста.

6. В абстрактних метафорах об'єктом метафоризації є лексичні одиниці, що називають абстрактні поняття. У даному випадку представлена алофронія класичного зразку: абстрактні сутності метафоризуються за допомогою дієслів з конкретним значенням. Цей процес, так зване опредмечування, полегшує сприйняття абстрактних сутностей носіями мови: *the advance robotics wills suffer is discussed [97, с. 20]* – обговорюються проблеми розвитку передової робототехніки. Що цікаво, у даному випадку перекладач не може передати значення слова «suffer» буквально, тому що зрозуміло, що робототехніка не може «страждати»; тому пропонується більш нейтральний варіант перекладу «проблеми» для того, щоб уникнути певного протиріччя. Таким чином, англomовна алофронія в україномовному дискурсі майже зникає.

Таким чином, головна функція наукової метафори – репрезентативна, тобто метафора здатна описувати новий науковий об'єкт. Дану функцію ми вважаємо однією з найбільш важливих, тому що найчастіше саме метафора представляє новий науковий об'єкт. Дуже часто предмети, що стали об'єктом уваги вчених, не мають власної назви, і в таких випадках роль їх первісного іменування здійснює метафора.

3.2.2. Питання граматичної метафоризації

Якщо передбачено, що лексикон і граматики утворюють континуум, то немає чіткого розмежування між окремими лексичними елементами та іншими «граматичними» або «функціональними» елементами, такими як детермінатори та асоційовані морфеми, або частини мови з абстрактними типами (класами) такими, як іменники, дієслова, прикметники тощо. Усі ці одиниці постійно з'являються у мові та мовленні і, таким чином, потенційно піддаються метонімічним та метафоричним операціям. К.-У. Пантер і Л. Торнбург стверджують, що з цієї точки зору метафора і, загалом, метафорична мова зазвичай знаходяться за межами мовної системи, тобто вони просто неправильно визначені [88, с. 12]. З точки зору П. Грайса, образне тлумачення, наприклад, «Ви – вершки у моїй каві» [83, с. 53], ґрунтується на висновку (розмовній імплікації), спричиненому семантичною аномалією висловлювання, яке хибне з буквальної точки зору (тобто з позиції Стандартної теорії Чомського це є порушенням вибіркового обмеження). Помилка першої Максими якості «Будь правдивим» є точкою відліку міркувань адресата (побіжних) щодо процесу, в якому слухач вважає, що саме це мав на увазі адресант [82]. Підхід П. Грайса до метафори та інших тропів ґрунтується на припущенні, що образна мова є девіантною і має бути прагматично пристосованою до сенсу. У цьому випадку відхилення

проявляється в тому, що, буквально, метафоричні та інші фігуративні висловлювання часто виявляють категоричну неправду. По суті, це, здається, не дуже відрізняється від варіанту Чомського про порушення вибірових обмежень.

Зрозуміло, що метафори треба інтерпретувати, але вони належать до сфери «продуктивності», а не «компетентності». Існують теорії, які вважають, що є зв'язок між образною мовою та граматиною, однією з яких є системна функціональна лінгвістика (SFL), яка використовує поняття граматичної метафори [84; 90]. Щоб проілюструвати поняття граматичної метафори в SFL, розглянемо вираз курсивом: *Вони почали кампанію з написання листа* [90, с. 7]. З точки зору SFL, написання букв коду кодує процес. Зараз SFL встановлює, що замовчування про кодування процесу є кінцевим пунктом (наприклад, вони написали листи). Кодування цього процесу, як у цьому прикладі, передбачає перехід від кодування за замовчуванням до іншого кодування – номінації. Саме така передача називається «граматичною метафорою».

Наприклад, говорячи про технологічний розвиток, автори переходять від активного до пасивного стану, а наприкінці речення пасивний стан підкреслює людську подоби роботів: *Due to the rapid technological development and the efforts to improve industrial production, automated machines were designed to increase the productivity. The machining-tool manufacturers introduced the numerical controlled (NC) machines which enabled other manufacturers to produce better products* [95, с. 3]. – Завдяки швидкому технологічному розвитку та зусиллям для поліпшення промислового виробництва були розроблені автоматизовані машини для підвищення продуктивності праці. Виробники механічних інструментів представили машини з числовим програмним управлінням (ЧПУ), які дозволили іншим виробникам виготовляти кращі продукти.

В іншому прикладі активний стан створює цікавий парадокс, що роботи вже в змозі відчувати і реагувати на навколишнє середовище: *These robots were able to react to the environment and offer responses that met different challenges* [95, с. 3]. – Ці роботи мали змогу реагувати на навколишнє середовище та пропонувати відповіді щодо різних викликів. Це створює певну персоніфікацію механізованих процесів, в яких задіяні роботи.

Порядок слів може впливати навіть на значення слова. Наприклад, дієслово *locate* в активному стані має значення «знайти місцезнаходження», а в пасивному стані найчастіше розуміється як «розмістити; помістити, розташувати в певному місці».

For example, if a robot were asked to fetch a drink for someone, it should be able to know that the drink is more likely to be located in the kitchen than on the floor of the bedroom [96, с. 4-5]. – Наприклад, якщо б робота попросили принести комусь напій, він повинен знати, що напій, швидше за все, буде знаходитися на кухні, а ні на підлозі спальні.

The use of robotic platforms by making of an unmanned surveillance, detection and response time like, fixed sensors and network are able to check the safety of boarders and locate the atomic threats [97, с. 24] – Використання робототехнічних платформ шляхом створення безпілотного спостереження, виявлення та розпізнання часу, наприклад, через фіксовані датчики та мережу здатні перевірити безпеку а також знайти атомні загрози.

Порядок слів в англійській мові, у свою чергу, може не лише створювати певні труднощі під час розуміння і перекладу відповідних уривків, але й метафоризувати ситуацію, що описується. Наприклад, у реченні *the computer basic human comforts were neglected for the sake of financial gains* [95, с. 2] (основні зручності комп'ютерів для людей були знехтувані з метою отримання фінансової вигоди) фраза *the computer basic human comforts* може з першого погляду бути інтерпретована як «основні

людські зручності комп'ютерів». Таким чином, комп'ютеру приписують певні людські якості на кшталт вимог до комфортного існування. Насправді, мається на увазі ситуація, коли створюються певні комфортні умови співпраці людини і комп'ютера.

Таким чином, опис використання роботів у людській діяльності не лише створює вдалі приклади антропоморфних метафор, але і підкреслює граматичну метафоризацію, оскільки когнітивні лінгвісти навели вагомі причини для твердження, що лексика та граматики утворюють континуум, в якому має сенс замінити термін «граматика» на «лексикограмна система», або лексикограма.

3.3. Енантіосемія як лексична репрезентація алофронії

На наш погляд, не завжди можна однозначно класифікувати енантіосемічні лексеми, однак більшість прикладів підпадають під категорію лексем з контрарними відносинами значень: *sanction*: «to allow» і «to prohibit»; *fix*: «a solution» або «a problem»; *clip*: «to separate» або «to join»; *left* як форма минулого часу дієслова *leave* – «to have gone», а в якості прикметника – «remaining», *wear*: «to last under use» або «to erode under use»; *buckle*: «to fasten» або «to bend and then break»; *bolt*: «to secure, lock» або «to start suddenly and run away»; *screen*: «to conceal» або «to show». Аналізуючи словникові приклади, ми виявили такі енантіосемічні мовні одиниці: *locate*, *cleave*, *custom*, *comprise*, *custom*, *dust*, *literally*, *model*, *note*, *peer*, *put*, *puzzle*, *quantum*, *skin*, *strike*, *temper* та ін. [93]. За морфологічними ознаками можна виокремити:

Дієслівна енантіосемія:

Cleave – 1) розколювати, розколюватися, відриватися; 2) прилипати.

The ground was cloven by frost (розколюватися).

He was so frightened that his tongue cleaved to the roof of his mouth
(прилипати).

Skin – 1) to cover with, 2) remove outer covering

e.q. *The skin is covered body of a man.*

e.q. *The hunters skinned the deer they had killed.*

Адвербіальна енантіосемія:

Apparently – 1) очевидно; 2) мабуть.

He apparently likes this work. (очевидно)

She is apparently a good teacher (мабуть, можливо).

Енантіосемічними є й слова *eventually/eventual*, які поєднують значення «остаточний/зрештою» та «можливий/можливо»: *He looked eventually through her article* (зрештою).

'The problem with history mechanism is that it can grow without bounds, eventually exceeding the size of the original database' (можливо).

Субстантивна енантіосемія:

Hirer – 1) той, хто бере напрокат (орендує), 2) той, хто дає напрокат (здає в оренду).

1) A person or company that pays to use something, such as a car or equipment, for a short time.

e.q. *31 per cent of the river cruisers' hirers experienced a breakdown.*

2) A person or company that allows people to use something for a short time in return for payment: a car/plant hirer.

e.q. *The company is one of the largest hirers and sellers of portable air conditioners in the country.*

Використання термінів у науковому дискурсі спричиняє неоднозначність і невизначеність у трансляції наукової інформації та неадекватну непередбачувану реакцію на неї суб'єктів наукової комунікації, З.І. Комарова називає «дисгармонізацією термінів». Серед об'єктивних факторів, що зумовлюють дисгармонію термінів у науковому дискурсі,

дослідниця виділяє поліморфізм, або полісемію (властивість мати два або більше значень, що відображають логіко-змістові зв'язки взаємозумовлених понять), амбісемію (невизначеність змісту) та еврисемію (властивість мати невизначену кількість денотатів) термінів. Відтак вибудовуються поняття, що фіксують будь-який можливий стан терміна: моносемія – амбісемія – полісемія – еврисемія [40, с. 173-174]. У цей ряд, на нашу думку, можна включити й енантіосемію, яка, за визначенням Ю. Гіріна, на відміну від амбісемії, що означає конвергенцію (подібність, схожість) двох різних смислів того самого порядку в межах певної семантичної цілісності, передбачає імплікацію в одному концепті (тут концепт – «пучок смислів») двох і більше дивергентних, протилежних смислів.

Отже, однією з причин енантіосемізації в термінопросторі є потенційна здатність терміна до виявлення концептуальної (авторської) багатозначності, тобто концептуально багатозначна природа самого терміна. Зміна наукового погляду на протилежний може бути спричинена не лише суперечностями процесу наукового пізнання, а й протиріччям самого об'єкта пізнання. Відтак виникнення енантіосемії в термінопросторі тісно пов'язане з особливостями відображуваних предметів і явищ у їх діалектичному розвитку, тобто з особливостями референційної віднесеності слова.

Лексична енантіосемія у галузевих журналах з робототехніки представлена одночасно на інтерлінгвальному і інтралінгвальному рівнях. Найкращим прикладом інтерлінгвальної лексичної енантіосемії можна вважати сам термін «робот», який, на відміну від сучасного розповсюдженого розуміння цього інструменту як помічника людини, насправді означає важку працю. Таким чином, ми можемо побачити парадокс в етимології слова і тій сфері, де роботи використовуються і полегшують життя людей.

Найчастіше лексична енантіосемія зустрічається на інтралінгвальному рівні. Один із розповсюджених термінів, пов'язаних з використанням

роботів, – це *environment*, яке в англійській мові може означати і навколишнє середовище, в якому існують люди, звірі і рослини, тобто усе живе, і яке додає роботі рис живої істоти, а також усе, що впливає на умови життя і праці людей і що, по-перше, пов'язано з неживою матерією.

Дуже часто, говорячи про роботу роботів, використовується слово *manipulate*, основні значення якого прямо протилежні. З одного боку, воно означає *to make someone think and behave exactly as you want them to, by skillfully deceiving or influencing them* (змусити, щоб хтось думав та повадився так, як хочеш, майстерно обманюючи чи впливаючи на них), а з іншого – *use skill in moving or handling something* (використати власну майстерність, щоб щось зробити самому). Найчастіше слово *manipulate* використовується у другому значенні, коли описуються процеси, якими керують роботи: *Robots are unlikely to be able to directly sense all of the relevant properties of the world they are manipulating, or at least not in an efficient manner* [96, с. 4]. – Роботи навряд чи зможуть безпосередньо відчувати все відповідні властивості світу, в якому вони працюють, або, принаймні, не самим ефективним способом.

Дуже важливо правильно зрозуміти цю фразу, тому що роботи не намагаються керувати світом, в якому вони існують, а просто роблять усе можливе, щоб полегшити існування людини.

В іншому прикладі: *If robots could learn to manipulate by autonomously exploring the world, they could potentially be easier to use and more adaptable to new circumstances* [96, с. 5] підкреслюється здатність роботів навчатися, тобто становитися більш розвиненими, тому це речення краще перекласти наступним чином: Якщо роботи зможуть навчитися використовувати свої здібності, автономно вивчаючи світ, вони стануть потенційно простішими у використанні та більш адаптованими до нових обставин.

Слова *behave* та *behavior*, головне значення яких *to do things that are good, bad, sensible etc.*, тобто «робити добрі, погані, чуттєві речі», що підкреслює форму поведінки, притаманну людській істоті, у текстах з

робототехніки навпаки означають механічні, стандартизовані рухи, які можна передбачити на відміну від людської поведінки:

Using these sensors and a behavior-based algorithm, the humanoid robot Obrero has been able to tactilely position its hand around low mass objects, grasp, lift and place them in a different location man [95, с. 4]. – Використовуючи ці датчики та алгоритм на основі певних рухів, робот-гуманоїд Обреро зміг розмістити руку відносно малих об'єктів об'єму, схватити їх, підняти та покласти в інше місце.

У даному прикладі не можна перекладати слово *behavior* як «поведінка», тому що роботи не «поводяться», а працюють відповідно до певної схеми. Сем з метою уникнути протиріччя кращим варіантом було б використати варіант «певні рухи», що підкреслило б здатність роботів поводитися певним чином, коли робот здатен своєю «рукою» робити маніпуляції, притаманні людині, але лише за допомогою датчиків.

В іншому прикладі підкреслюється здатність роботів діяти краще та розумніше, ніж інші механічні пристрої: *The system integrates various forms of low-level autonomous motor control and visual perception, as well as higher-level behaviors* [96, с. 6]. – Система об'єднує різні форми низькорівневого автономного керування двигуном та візуальним сприйняттям, а також більш складні рухи.

Інший цікавий приклад нового значення відомого вислову – це слово *framework*, яке, по-перше, означає *a set of ideas, rules, or beliefs from which something is developed, or on which decisions are based* (набір ідей, правил чи вірувань, з яких щось розвивається, або на чому ґрунтується рішення), тобто пропонує переносне значення якоїсь опори, у даному випадку правил та норм поведінки, але, інше значення слово підкреслює його буквальний смисл як головної опори будинку, транспортного засобу або предмету (*the main supporting parts of a building, vehicle, or object*). У першому випадку *framework* перекладається як «основи», а у другому як «опора, каркас». Наприклад:

When a robot learns a collaborative role from teacher demonstrations, this needs a learning framework that encodes not only the raw data generated during the teaching process, but also an appropriate interaction model encapsulating the dynamics of the desired behavior [95, с. 4]. – Коли робот дізнається про спільну роль від демонстрацій вчителя, це потребує певних навчальних основ, які кодують не тільки вихідні дані, створені в процесі навчання, але також відповідну модель взаємодії, що впливає на динаміку бажаної поведінки.

Найвідоміший термін, пов'язаний з розробкою роботів, – це штучний інтелект (artificial intelligence), але подібне поєднання риси, притаманної лише розвиненим живим істотам (інтелект), і самої ідеї штучності є парадоксальним з самого початку. Наприклад: *The main idea of converging AI and Robotics is to try to optimise its level of autonomy through learning* [94, с. 24]. – Основна ідея зближення ШІ та робототехніки – спробувати оптимізувати його рівень автономії шляхом навчання.

Хоча ми використовуємо значення «інтелект» і під час розуміння цього явища, і у процесі перекладу, підсвідомо людина знає, що це інший варіант інтелекту в іншому розумінні і застосуванні, тому це певним чином екстралінгвальна енантіосемія, що об'єднує декілька сфер використання та залучення слова з розповсюдженим значенням у різних, зазвичай імпліцитно протилежних значеннях.

Цікавим є використання дієслова *locate* у різних, майже протилежних значеннях: 1) розмістити; помістити, розташувати в певному місці; 2) знайти місцезнаходження. Найчастіше ми бачимо використання слова у першому, більш розповсюдженішому значенні:

In 1960, they secured a contract with General Motors to install the robotic arm in their factory located in Trenton (New Jersey) [95, с. 3]. – У 1960 р. вони підписали контракт з General Motors, щоб встановити

робототехнічну руку на їх заводі, розташованому в Трентоні (New Джерсі).

For example, if a robot were asked to fetch a drink for someone, it should be able to know that the drink is more likely to be located in the kitchen than on the floor of the bedroom [96, с. 4-5]. – Наприклад, якщо б робота попросили принести комусь напій, він повинен знати, що напій, швидше за все, буде знаходитися на кухні, а ні на підлозі спальні.

The use of robotic platforms by making of an unmanned surveillance, detection and response time like, fixed sensors and network are able to check the safety of boarders and locate the atomic threats [97, с. 24]. – Використання робототехнічних платформ шляхом створення безпілотного спостереження, виявлення та розпізнання часу, наприклад, через фіксовані датчики та мережу здатні перевірити безпеку а також виявити атомні загрози.

Саме з останнім прикладом може виникнути найбільше проблем, тому що перекладач повинен зрозуміти, що мова йде не про розміщення, а про виявлення загрози, і тому використати правильний перекладацький відповідник.

Слова з протилежним значенням не завжди можна правильно зрозуміти за контекстом. Наприклад, у реченні *Effective open source hardware that can be easily and inexpensively fabricated would not only substantially lower costs and increase accessibility to these systems, but would drastically improve innovation and customization of available hardware* слово *customization* [95, с. 6] може викликати найбільші проблеми під час перекладу. Слово *custom* може означати «звичайний», а також «зроблений на індивідуальне замовлення»; тому і слово *customization* може означати «процес створення чогось у звичайному режимі, або на замовлення». Дивлячись на те, що слово стоїть поряд зі словом *innovation*, що означає «інновації», можна припустити, що мається на увазі щось створене на індивідуальне замовлення, хоча у

майбутньому воно має усі підстави стати звичайним явищем, як більшість технологічних доробків.

В іншому прикладі використання слова *customization* є більш наочним:

With the growing popularity of such systems, we observe a transition that goes from mass manufacturing to a mass customization [95, с. 7]. – Зі зростанням популярності таких систем ми спостерігаємо перехід від масового виготовлення до масового налаштування.

Слова можуть мати протилежні значення навіть у сфері науково-технічної мови, особливо беручи до уваги їх морфологічні ознаки, іншими словами, чи ми маємо справу з іменниками, чи з дієсловами. Як іменник слово *model* може означати *a small copy of a building, vehicle, machine*, або того, кого люди бажають наслідувати. Як дієслово воно може означати *to make something by shaping clay, wood etc*, або *to do a computer representation or scientific description of a situation or event*. У науково-технічній мові слово *model* найчастіше використовується у значеннях дієслова. Наприклад:

Typically, the traditional approach to design such systems require going from observations to final control commands through a) state estimation, b) modeling and prediction, c) planning and d) low level control (for example, inverse kinematics) [95, с. 7]. – Як правило, традиційний підхід до проектування таких систем вимагає переходу від спостережень до фінальних керуючих команд через а) оцінку стану, б) моделювання і прогнозування, в) планування і д) контролю низького рівня (у, наприклад, зворотній кінематиці).

Слово *modeling* перекладається дослівно як «моделювання», маючи на увазі, що читачі розуміють процес моделювання і не переплутають комп'ютерні презентації з копіюванням певних зразків у глині або деревині.

В іншому прикладі слово *model* використовується як іменник і має інше значення: *These abstractions will empower roboticists to train robot models in specific applications (end-to-end) empowering engineers and robots to tackle more*

complex problems [95, с. 7]. – Ці абстракції дадуть змогу роботістам навчати моделі роботів у конкретних програмах (від кінця до кінця), розширюючи можливості інженерів та роботів для вирішення більш складних проблем.

У цьому контексті слово *model* розуміється як певна копія або зразок, але також перекладається дослівно, будучи певним інтернаціоналізмом у сфері технічної мови.

Таким чином, основною проблемою при перекладі є виявлення не лише енантіосемічних одиниць, але й які з їх протилежних значень потрібно використати у певному контексті. На жаль, не існує спеціальних словників енантіосемічних одиниць, які б надавали інформацію про те, що дане слово належить до явища енантіосемії і на нього необхідно звертати увагу під час перекладу, щоб уникнути неправильного контекстуального відповідника. Словники могли б містити інформацію не лише про граматичні категорії слова, кількість його значень, а і повідомляти про те, що серед запропонованих значень є ще й протилежні, щоб б підвищило якість перекладу загалом.

РОЗДІЛ 4

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

В дипломній роботі розглядається тема: «Алофронія в англomовному науковому дискурсі (на матеріалі галузевих журналів з робототехніки)». Для практичної реалізації якої, та роботи в сфері перекладу передбачено робоче місце в кабінеті (офісному приміщенні).

Обладнання, без якого неможливе виконання трудових обов'язків в сфері перекладу, можна умовно розділити на групи:

- обладнання, яке безпосередньо забезпечує робочий процес (наприклад, комп'ютерна та різноманітна периферійна техніка при роботах в офісі);
- окремі предмети меблів на місцях (столи, стільці, шафи);
- обладнання, яке підтримує комфортні умови праці (наприклад, опалювальні прилади, кондиціонери, іонізатори повітря для забезпечення оптимальних параметрів мікроклімату в приміщеннях).

4.1. Аналіз потенційних небезпек

Під час виконання роботи в офісному приміщенні є можливість виникнення потенційних небезпек та різноманітних шкідливих факторів:

- 1) ураження електричним струмом, у наслідок несправності електроболаднання, яке використовується під час виконання трудових обов'язків, невиконання правил техніки безпеки при користуванні електричним обладнанням, що може призвести до електротравм різного ступеню або навіть до летального наслідку;

2) механічне травмування в наслідок не раціонального розташування робочих місць;

3) нервово-психічні навантаження, через специфічність роботи працівників економіко-гуманітарної сфери, яка передбачає постійний контакт з клієнтами, колегами по роботі, керівництвом, контрагентами при вирішенні робочих питань (деякі з них можуть бути конфліктними, суперечливими). Подібний характер роботи може викликати емоційний дискомфорт, внутрішнє роздратування та емоційну нестабільність під час короткотривалих певних негативних ситуацій, що може призвести до захворювань нервової системи, зниження наснаги на працю та стресових станів;

4) кістково-м'язові порушення, у зв'язку з тривалим статичним напруженням м'язів спини, шиї, рук і ніг, що призводить до ушкодження опорно-рухового апарату;

5) негативний вплив електромагнітних, в тому числі і рентгенівських випромінювань при використанні моніторів персональних комп'ютерів (далі ПК) з електронно-променевою трубкою, що призводить до погіршень зору, зниження імунітету;

6) недостатнє або надмірне освітлення робочих місць, в зв'язку з несправністю, або хибним вибором освітлювальних приладів, в зв'язку з неправильним розташуванням робочих місць по відношенню до джерел природного та штучного освітлення, що призводить до погіршення зору або ефекту засліплення;

7) підвищений рівень шуму, який створюється перетворювачем напруги електронно-обчислювальної машини (далі ЕОМ), її технічною периферією, а також людьми, що працюють у приміщенні, і який призводить до погіршення слуху;

8) незадовільні параметри мікроклімату робочого місця, у зв'язку із відсутністю приладів, що забезпечують необхідний повітрообмін та опалювальної системи, які можуть викликати загальні захворювання;

9) вірогідність загоряння, в зв'язку з використанням несправного електрообладнання, обігрівачів з відкритим теном, недотриманням, або порушенням правил протипожежної безпеки, відсутністю систем пожежної сигналізації і пожежогасіння, що призводить до пожежі;

10) неправильні дії персоналу в умовах надзвичайних ситуацій, які призводять до паніки та загибелі людей;

11) негативний вплив електростатичних полів та випромінювань при роботі з відео дисплейними терміналами. Електростатичне поле, яке створюють монітори з електронно-променевою трубкою негативно впливає на здоров'я користувачів комп'ютерів. Довготривале перебування користувача в електростатичному полі, що перевищує допустимі рівні може негативно вплинути на самопочуття, нервову і судинну системи. Воно може бути причиною бронхо-легеневих та шкіряних захворювань.

Накопичена статична електрика, зокрема, на екрані монітора притягує пил, бруд та інші частинки, присутні в повітрі. Причому електризується не тільки екран, а і повітря на робочому місці, а також одяг користувача.

4.2. Заходи по забезпеченню безпеки

У приміщенні офісу застосовується широке різноманіття електроприладів: персональні комп'ютери, принтери, ксерокси, факси, освітлювальні прилади, кондиціонери, побутові електроприлади тощо. Небезпека ураження електричним струмом при використанні цих приладів з'являється при недотриманні заходів обережності, а також при відмові або несправності цього обладнання. Наслідки ураження електричним струмом

залежать від багатьох факторів: опору організму, величини, тривалості дії, роду і частоти струму, шляхів його проходження через життєво важливі органи, умов зовнішнього середовища.

Для запобігання ураження електричним струмом встановлено електроустаткування, яке відповідає вимогам: ПУЕ («Правила устрою електроустановок») і ГОСТ 12.1.030-81 (2001) «ССБТ. Электробезопасность. Защитное заземление, зануление», величина опору захисного заземлення електрообладнання приміщення – 4 Ом; НПАОП 40.1-1.32-01 «Правила устройства электроустановок. Электрооборудование специальных установок», приміщення, в якому розташовуються ЕОМ, різноманітне устаткування, відноситься до класу пожеже небезпечної зони П-Па, тому передбачений мінімальний ступінь захисту ізоляції обладнання IP44; ГОСТ 12.1.009-76 (1999) «ССБТ. Электробезопасность. Термины и определения» обладнання офісу має подвійну ізоляцію, яка складається з робочої та додаткової ізоляції; ГОСТ 12.2.007.0-75* (2001) «ССБТ. Изделия электротехнические. Общие требования безопасности» ЕОМ, периферійні пристрої ЕОМ та устаткування для обслуговування, ремонту та налагодження ЕОМ по способу захисту людини від ураження електричним струмом, належать до I класу, оскільки мають подвійну ізоляцію, елемент для заземлення та провід для приєднання до джерела живлення, що має заземлюючу жилу і вилку з заземлюючим контактом. Експлуатація електроустановок і електроустаткування проводиться відповідно до НПАОП 40.1-1.01-97 «Правила безпечної експлуатації електроустановок» та НПАОП 40.1-1.21-98 «Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів».

Ймовірність механічного травмування може виникнути внаслідок не раціонального розташування робочих місць, захаращення робочих місць або у зв'язку з недбалістю та неухважністю обслуговуючого персоналу. Для виключення травматизму згідно ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні

правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» зроблено більш зручне та раціональне розташування робочих місць, таким чином збільшена відстань між ними, яка відповідає нормованим значенням (площа на одне робоче місце має становити не менше ніж $6,0 \text{ м}^2$, а об'єм не менше ніж $20,0 \text{ м}^3$).

У зв'язку із стресовими ситуаціями та нервово-емоційними навантаженнями у працівників може виникнути ймовірність захворювань загально-невротичного характеру.

З метою зниження нервово-емоційного напруження, стомлення зорового аналізатора, поліпшення мозкового кровообігу, подолання несприятливих наслідків гіподинамії, запобігання втоми, згідно ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» для робітників із застосування ЕОМ, передбачені регламентовані перерви для відпочинку тривалістю 15 хвилин через кожні дві години, а також обладнані побутові приміщення для відпочинку під час роботи, кімната психологічного розвантаження. В кімнаті психологічного розвантаження передбачені пристрої для приготування й роздачі тонізуючих напоїв, а також місця для занять фізичною культурою

Для оптимізації відносин у колективі проводяться тренінги з залучанням психологів на теми: «Адаптація у новому колективі», «Поведінка в суспільстві».

Для запобігання кістково-м'язових порушень у зв'язку з тривалим статичним напруженням м'язів спини, ший, рук і ніг необхідно виконувати фізичні вправи 2-3 рази протягом робочого часу.

4.3. Заходи по забезпеченню виробничої санітарії та гігієни праці

Заходи захисту від негативного впливу електростатичних полів та випромінювань, які створюються моніторами з електронно-променевою трубкою.

Найбільш ефективні заходи мінімізації негативного впливу роботи з відеодисплейними терміналами на функціональний стан людини зазначені у НПАОП 0.00-1.28-10 «Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин», зокрема:

- робочі місця з ВДТ слід так розташовувати відносно світових прорізів, щоб природне світло падало збоку, переважно зліва.

- при розміщенні робочих столів з ВДТ слід дотримувати такі відстані: між бічними поверхнями ВДТ – 1,2 м, відстань від тильної поверхні одного ВДТ до екрана іншого ВДТ – 2,5 м.

- екран ВДТ має розташовуватися на оптимальній відстані від очей користувача, що становить 600...700 мм, але не ближче ніж за 600 мм з урахуванням розміру літерно-цифрових знаків і символів.

Розташування екрана ВДТ має забезпечувати зручність зорового спостереження у вертикальній площині під кутом + 30 град. до нормальної лінії погляду працюючого.

Клавіатуру слід розташовувати на поверхні столу на відстані 100...300 мм від краю, звернутого до працюючого. У конструкції клавіатури має передбачатися опорний пристрій (виготовлений із матеріалу з високим коефіцієнтом тертя, що перешкоджає її зсуву), який дає змогу змінювати кут нахилу поверхні клавіатури у межах 5...15 град. Висота середнього рядка клавіш має не перевищувати 30 мм. Поверхня клавіатури має бути матовою з коефіцієнтом відбиття 0,4.

Також для зменшення накопичування пилу, бруду та інших частинок, присутніх в повітрі внаслідок електростатичних полів передбачені вологі прибирання робочої поверхні.

Внаслідок роботи за ПК, на фізіологію людини негативно впливають електромагнітні випромінювання. Щоб зменшити наслідки впливу на людину та знизити негативні показники у робочій зоні до допустимих значень, згідно з ГОСТ 12.2.007.0-75 «Изделия электротехнические. Общие требования безопасности», вироби, які створюють електромагнітні поля, повинні мати захисні елементи (екрани, поглиначі і т.д.). Вимоги до захисних елементів повинні бути вказані в стандартах та технічних умовах на конкретні види виробів. Згідно з НПАОП 0.00-1.28-10 «Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин» та ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин», на робочих місцях обладнаних ПК встановлені рідкокристалічні монітори, які не є джерелами рентгенівського та електромагнітного випромінювань.

У зв'язку з невдалим віддзеркаленням світла виникає пряма і відбита від екрана ПК блискіть. Для запобігання роздратованості та повільного процесу роботи, робочі місця розміщені таким чином, щоб прямі промені сонця не попадали безпосередньо на екран, на вікнах передбачені жалюзі. Також допоміжні настільні освітлювальні прилади розміщені таким чином, щоб світло попадало на клавіатуру, а не на екран.

Основними причинами недостатньої або нераціональної освітленості робочих місць є несправність або нераціональний вибір освітлювальних приладів.

Незадовільна освітленість на робочому місці або на робочій зоні може бути причиною зниження продуктивності та якості праці, отримання травм. Недостатнє освітлення викликає зоровий дискомфорт, що виражається у відчутті незручності або напруженості. Тривале перебування в умовах

зорового дискомфорту призводить до розсіювання уваги, зменшення зосередженості, зоровій і загальній втомі.

У офісному приміщенні, згідно ДБН В.2.5-28-2006 «Інженерне обладнання будинків і споруд. Природне і штучне освітлення» передбачене природне та штучне освітлення. Природне освітлення здійснено через світлові прорізи, які забезпечують коефіцієнт природної освітленості (КПО) не нижче 1,5%. Для захисту від прямих сонячних променів, які створюють прямі та відбиті відблиски на поверхні екранів і клавіатури, передбачено сонцезахисні пристрої, на вікнах встановлені жалюзі або штори.

Розрахунок загального штучного освітлення в приміщенні офісу розмірами $A \times B \times H = 10 \times 10 \times 3$ м, з висотою робочої поверхні $h_p = 0,8$ м, нормованим значенням штучного освітлення для кабінету $E_n = 300$ лк.

1. Розраховуємо кількість рядів світильників у приміщенні N_p :

$$N_p = \frac{B}{(H - h_p) \cdot [L/h]}, \text{ шт}; \quad (4.1)$$

де: B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м;

$[L/h]$ – числове значення коефіцієнта світильника;

$$N_p = \frac{10}{(3 - 0,8) \cdot 1,4} = 4, \text{ шт.}$$

2. Визначаємо максимально припустиму відстань між рядами світильника $L_{\max}$:

$$L_{\max} = \frac{B}{N_p}, \text{ м}; \quad (4.2)$$

де: B – ширина приміщення, м;

N_p – кількість рядів світильників у приміщенні, шт;

$$L_{\max} = \frac{10}{4} = 2,5, \text{ м.}$$

3. Визначаємо значення індексу приміщення i , що характеризує співвідношення розмірів освітлювального приміщення і висоти розміщення світильників:

$$i = \frac{A \cdot B}{(H - h_p) \cdot (A + B)}; \quad (4.3)$$

де: A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м;

$$i = \frac{10 \cdot 10}{(3 - 0,8) \cdot (10 + 10)} = 2,27.$$

4. Визначаємо значення коефіцієнта використання світлового потоку η , створюваного світильником типу ЛПО.

Вибирається з урахуванням відбиття поверхонь приміщення та індексу приміщення і дорівнює $\eta = 56 \%$.

5. Визначаємо сумарний світловий потік освітлювальної установки у даному приміщенні Φ_Σ :

$$\Phi_\Sigma = \frac{E_H \cdot A \cdot B \cdot k_z \cdot z}{\eta}, \text{ лм}; \quad (4.4)$$

де: E_H – рівень нормованого загального освітлення, лк;

A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

k_z – коефіцієнт запасу (для кабінету $k_z = 1,4$);

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості (відношення середньої освітленості до мінімальної освітленості), як правило дорівнює (для люмінесцентних ламп $z = 1,1$);

η – коефіцієнт використання світлового потоку;

$$\Phi_\Sigma = \frac{300 \cdot 10 \cdot 10 \cdot 1,4 \cdot 1,1}{0,56} = 82500, \text{ лм}.$$

6. Визначаємо умовну загальну кількість світильників у приміщенні $N_{св}^*$:

$$N_{св}^* = \frac{A \cdot B}{L_{\max}^2}, \text{ шт}; \quad (4.5)$$

де: A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

$L_{\max}$ – максимально припустима відстань між рядами світильників, м;

$$N_{св}^* = \frac{10 \cdot 10}{2,5^2} = 16, \text{ шт.}$$

7. Розраховуємо світловий потік умовного джерела світла $\Phi_{л}^*$:

$$\Phi_{л}^* = \frac{\Phi_{\Sigma}}{N_{л}^*}, \text{ лм}; \quad (4.6)$$

де: Φ_{Σ} – сумарний світловий потік освітлювальної установки, лм;

$N_{л}^*$ – загальна кількість ламп у світильнику, яка розраховується за формулою:

$$N_{л}^* = N_{св}^* \cdot n, \text{ шт}; \quad (4.7)$$

де: n – кількість ламп у світильнику, шт;

$$N_{л}^* = 16 \cdot 2 = 32, \text{ шт};$$

$$\Phi_{л}^* = \frac{82500}{32} = 2578, \text{ лм.}$$

8. Знаходимо коефіцієнт m – співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи $\Phi_{л}^*$ та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи $\Phi_{л}$:

$$m = \frac{\Phi_{л}^*}{\Phi_{л}}; \quad (4.8)$$

$$m = \frac{2578}{2600} = 0,99.$$

9. Визначаємо оптимальну (фактичну) кількість світильників у приміщенні $N_{св}$:

$$N_{ce} = N_{ce}^* \cdot m, \text{ шт}; \quad (4.9)$$

де: N_{ce}^* – умовна загальна кількість світильників у приміщенні, шт;

m – співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи;

$$N_{ce} = 16 \cdot 0,99 = 16, \text{ шт.}$$

10. Визначаємо фактичну кількість ламп у приміщенні N_l :

$$N_l = N_{ce} \cdot n, \text{ шт}; \quad (4.10)$$

де: N_{ce} – оптимальна (фактична) кількість світильників у приміщенні, шт;

n – кількість ламп у світильнику, шт;

$$N_l = 16 \cdot 2 = 32, \text{ шт.}$$

11. Визначаємо загальну розрахункову освітленість E_p у приміщенні, що створюється при застосуванні стандартних ламп:

$$E_p = \frac{\Phi_l \cdot N_l \cdot \eta}{A \cdot B \cdot k_z \cdot z}, \text{ лк}; \quad (4.11)$$

де: Φ_l – фактичний світловий потік вибраної стандартної лампи, лм;

N_l – фактична кількість ламп у приміщенні, шт;

η – коефіцієнт використання світлового потоку;

A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

k_z – коефіцієнт запасу;

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості;

$$E_p = \frac{2600 \cdot 32 \cdot 0,56}{10 \cdot 10 \cdot 1,4 \cdot 1,1} = 302, \text{ лк.}$$

Виходячи з розрахунку загальне штучне освітлення в приміщенні офісу дорівнює 302 лк, що відповідає нормованому значенню освітлення і яке забезпечується за допомогою 16 світильників типу ЛПО.

Рівні звукового тиску в октавних смугах частот, рівні звуку та еквівалентні рівні звуку на робочих місцях приміщення відповідають вимогам ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» та ДСН 3.3.6.037-99 «Санітарні норми виробничого шуму, ультразвуку та інфразвуку». Зниження рівня шуму в приміщенні здійснено за допомогою:

- використання більш сучасного обладнання;
- розташування принтерів та різноманітного устаткування колективного користування на значній відстані від більшості робочих місць працівників;
- переведення жорсткого диска в режим сну (Standby), якщо комп'ютер не працює протягом визначеного часу;
- використання блоків живлення ПК з вентиляторами на гумових підвісках;

Неправильне проектування або несправність систем опалення та вентиляції в приміщенні офісу може призвести до негативних впливів на здоров'я працівників у вигляді простудних захворювань, перегрівань, проблем із дихальними шляхами тощо.

Метеорологічні умови в приміщенні офісу – температура повітря, відносна вологість повітря й швидкість його переміщення відповідають встановленим санітарно-гігієнічним вимогам ДСН 3.3.6.042-99 «Державні санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень» і ГОСТ 12.1.005-88 (1991) «ССБТ. Общие санитарно-гигиенические требования к воздуху рабочей зоны». Роботи в офісному приміщенні, належать до категорії Іб - легка робота, тому передбачені наступні оптимальні значення параметрів мікроклімату:

- у холодний період року: температура 21-23°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,1 м/с;

- у теплий період року: температура 22-24°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,2 м/с.

Забезпечення таких параметрів мікроклімату досягається оснащенням приміщень пристроями кондиціонування, вентиляції та дезодорації повітря, системами опалювання.

Оптимальні рівні позитивних (n+) і негативних (n-) іонів у повітрі приміщення з ВДТ відповідають вимогам ГН 2152-80 «Санітарно-гігієнічні норми допустимих рівнів іонізації повітря виробничих та громадських приміщень» і становить: $n+ = 1500-30000$ (шт. на 1см^3); $n- = 3000-5000$ (шт. на 1см^3). Підтримку оптимального рівня легких позитивних і негативних аероіонів у повітрі на робочих місцях забезпечуються за допомогою біполярних коронних аероіонізаторів.

4.4. Заходи з пожежної безпеки

Комплекс протипожежних заходів для офісного приміщення обладнаного ПК з ВДТ розроблений згідно вимог НАПБ А.01.001-2014 «Правила пожежної безпеки в Україні».

Виходячи з аналізу речовин та матеріалів, які використовуються при роботі у приміщенні обладнаному ПК з ВДТ:

- згідно ДСТУ EN 2:2014 «Класифікація пожеж (EN 2:1992, EN 2:1992/A1:2004, IDT)» у офісному приміщенні обладнаному ПК з ВДТ можлива пожежа класів – А (пожежа, що супроводжується горінням твердих матеріалів) та Е (горіння електроустановок, що перебувають під напругою до 1000 В);

- відповідно до вимог ДСТУ Б В.1.1-36:2016 «Визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою», воно належить до категорії «Д» з пожежної

небезпеки – простір у приміщенні, у якому перебувають тверді горючі речовини та матеріали.

Оскільки офісне приміщення обладнане ПК з ВДТ належить до категорії «Д» з пожежної безпеки, тому відповідно до вимог ДБН В.1.1-7:2016 «Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги» воно має II ступінь вогнестійкості.

Обладнання, силові та освітленні мережі офісного приміщення обладнаного ПК з ВДТ відповідають вимогам пожежної безпеки, оскільки виконані відповідно до вимог НПАОП 40.1-1.32-01 «Правила будови електроустановок. Електрообладнання спеціальних установок», та мають ступінь захисту ізоляції обладнання IP44 яка відповідає класу пожежанебезпечної зони П-Па до якої належить приміщення.

З технічних та організаційних заходів запобігання пожеж в офісному приміщенні обладнаному ПК з ВДТ передбачені наступні протипожежні заходи:

- згідно вимог ДБН В.2.5-56:2014 «Системи протипожежного захисту», в офісному приміщенні обладнаному ПК з ВДТ встановлена система пожежної й охоронної сигналізації «Сигнал-ВК6». Яка забезпечує виявлення теплових і димових ознак пожежі і місця виникнення пожежі з точністю до місця розміщення датчика;

- оскільки офісне приміщення що обладнане ПК з ВДТ має площу 39 м², тому відповідно до вимог п. 5 розділу VI «Вибір типу та необхідної кількості вогнегасників», «Правил експлуатації та типових норм належності вогнегасників», затверджених наказом МВСУ 15.01.2018 № 25 та зареєстрованих в МЮУ 23.02.2018 р. за № 225/31677 для гасіння електроустановок, що знаходяться під напругою, передбачені вуглекислотні вогнегасники типу ВВК-3,5 у кількості 5 штук (з розрахунку один вогнегасник с величиною заряду вогнегасної речовини 3 кг. і більше, на 20 м² площі приміщення). Додатково, на кожному поверсі будівлі, в якій

розміщене приміщення обладнане ПК з ВДТ, передбачене два переносних порошкових вогнегасника – ВП-5. Відстань між вогнегасниками та місцями можливих загорянь не перевищує 10 м.

4.5. Заходи по забезпеченню безпеки у надзвичайних ситуаціях

Єдина державна система цивільного захисту, її складові та режими функціонування.

Забезпечення реалізації державної політики у сфері цивільного захисту (далі ЦЗ) здійснюється єдиною державною системою цивільного захисту, яка складається з функціональних і територіальних підсистем та їх ланок.

Положення про єдину державну систему ЦЗ, типові положення про функціональну і територіальну підсистеми затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Основними завданнями єдиної державної системи ЦЗ є:

- забезпечення готовності міністерств та інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підпорядкованих їм сил і засобів до дій, спрямованих на запобігання і реагування на надзвичайні ситуації;
- забезпечення реалізації заходів щодо запобігання виникненню надзвичайних ситуацій;
- навчання населення щодо поведінки та дій у разі виникнення надзвичайної ситуації;
- виконання державних цільових програм, спрямованих на запобігання надзвичайним ситуаціям, забезпечення сталого функціонування підприємств, установ та організацій, зменшення можливих матеріальних втрат;

- опрацювання інформації про надзвичайні ситуації, видання інформаційних матеріалів з питань захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій;

- прогнозування і оцінка соціально-економічних наслідків надзвичайних ситуацій, визначення на основі прогнозу потреби в силах, засобах, матеріальних та фінансових ресурсах;

- створення, раціональне збереження і використання резерву матеріальних та фінансових ресурсів, необхідних для запобігання і реагування на надзвичайні ситуації;

- оповіщення населення про загрозу та виникнення надзвичайних ситуацій, своєчасне та достовірне інформування про фактичну обстановку і вжиті заходи;

- захист населення у разі виникнення надзвичайних ситуацій;

- проведення рятувальних та інших невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, організація життєзабезпечення постраждалого населення;

- пом'якшення можливих наслідків надзвичайних ситуацій у разі їх виникнення;

- здійснення заходів щодо соціального захисту постраждалого населення;

- реалізація визначених законом прав у сфері захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій, в тому числі осіб (чи їх сімей), що брали безпосередню участь у ліквідації цих ситуацій;

- інші завдання, визначені законом.

Функціональні підсистеми єдиної державної системи ЦЗ (далі - функціональні підсистеми) створюються центральними органами виконавчої влади у відповідній сфері суспільного життя.

Положення про функціональні підсистеми розробляються на підставі типового положення про таку підсистему і затверджуються центральними

органами виконавчої влади, що їх створили, за погодженням із центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері ЦЗ.

У разі якщо діяльність центральних органів виконавчої влади спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через відповідного міністра, зазначені положення затверджуються такими міністрами за погодженням із центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері ЦЗ.

Перелік центральних органів виконавчої влади, що створюють функціональні підсистеми, визначається Положенням про єдину державну систему ЦЗ.

Безпосереднє керівництво функціональною підсистемою покладається на керівника органу, суб'єкта господарювання, що створив таку підсистему.

До складу функціональних підсистем входять органи управління та підпорядковані їм сили ЦЗ, відповідні суб'єкти господарювання, які виконують завдання цивільного захисту.

Територіальні підсистеми єдиної державної системи ЦЗ (далі - територіальні підсистеми) діють в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі.

Положення про територіальні підсистеми розробляються на підставі типового положення про таку підсистему і затверджуються відповідно Радою міністрів Автономної Республіки Крим чи місцевими державними адміністраціями за погодженням із центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері ЦЗ.

Ланки територіальних підсистем створюються:

- Радою міністрів Автономної Республіки Крим - у районах Автономної Республіки Крим;
- районними, районними у містах Києві та Севастополі державними адміністраціями - у районах, районах у містах Києві та Севастополі;

- органами місцевого самоврядування - в обласних центрах, у містах обласного і районного значення.

Положення про ланку територіальної підсистеми затверджується органом, що її створив.

Безпосереднє керівництво територіальною підсистемою, її ланкою покладається на посадову особу, яка очолює орган, що створив таку підсистему, ланку.

Безпосереднє керівництво територіальною підсистемою Автономної Республіки Крим покладається на Раду міністрів Автономної Республіки Крим.

До складу територіальних підсистем та їх ланок входять органи управління та підпорядковані їм сили ЦЗ, відповідні суб'єкти господарювання.

Єдина державна система ЦЗ залежно від масштабів і особливостей надзвичайної ситуації, що прогнозується або виникла, функціонує у режимах:

- повсякденного функціонування;
- підвищеної готовності;
- надзвичайної ситуації;
- надзвичайного стану.

Положенням про єдину державну систему ЦЗ визначається перелік заходів, що здійснюються у відповідному режимі, завдання та порядок взаємодії суб'єктів забезпечення ЦЗ під час функціонування зазначеної системи у відповідному режимі.

В особливий період єдина державна система ЦЗ функціонує відповідно до цього Кодексу та з урахуванням особливостей, що визначаються згідно з вимогами законів України «Про правовий режим воєнного стану», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», а також інших нормативно-правових актів.

Режим повсякденного функціонування єдиної державної системи ЦЗ встановлюється за умов нормальної виробничо-промислової, радіаційної, хімічної, сейсмічної, гідрогеологічної, гідрометеорологічної, техногенної та пожежної обстановки та за відсутності епідемій, епізоотій, епіфітотій.

У разі загрози виникнення надзвичайної ситуації за рішенням відповідно Кабінету Міністрів України, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської чи Севастопольської міських державних адміністрацій для єдиної державної системи ЦЗ у повному обсязі або частково для окремих її територіальних підсистем тимчасово встановлюється режим підвищеної готовності.

У разі виникнення надзвичайної ситуації за рішенням відповідно Кабінету Міністрів України, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської чи Севастопольської міських державних адміністрацій для єдиної державної системи цивільного захисту у повному обсязі або частково для окремих її територіальних підсистем тимчасово встановлюється режим надзвичайної ситуації.

Режим надзвичайного стану для єдиної державної системи ЦЗ у повному обсязі або частково для окремих її територіальних підсистем тимчасово встановлюється у межах території, на якій введено правовий режим надзвичайного стану відповідно до Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану».

Передбачений, для ділянки третього складання цеху зборки трансформаторів, комплекс заходів по забезпеченню безпеки, виробничої санітарії, гігієни праці і пожежної безпеки забезпечує безпечні та комфортні умови праці персоналу.

Передбачені заходи з цивільного захисту забезпечують стійку роботу об'єкта та безпеку персоналу в умовах надзвичайної ситуації.

Таким чином, у цьому розділі розглянуто аналіз потенційних небезпек, що можуть вплинути на здоров'я працівників під час виконання робочих

обов'язків в сфері перекладу. Заходи по забезпеченню безпеки, заходи по забезпеченню виробничої санітарії та гігієни праці (розраховане загальне штучне освітлення в приміщенні офісу, яке дорівнює 302 лк), заходи з пожежної безпеки (передбачені вуглекислотні вогнегасники типу ВВК-3,5 у кількості 5 штук) та заходи по забезпеченню безпеки у надзвичайних ситуаціях, а саме єдина державна система цивільного захисту, її складові та режими функціонування.

ВИСНОВКИ

Протиріччя – базова категорія людської культури, що протягом історичного розвитку викликала інтерес вчених як самостійний об'єкт дослідження і як основа інших значущих культурних понять різного рівня (розвиток, мова, логіка тощо).

Історія осмислення і дослідження протиріччя має великий досвід і значні результати (стародавня східна і західна філософія, релігійна і просвітницька філософія, німецька класична філософія і т.д.), однак сучасні наукові розвідки в світлі новітніх досягнень гуманітарної культури залишають протиріччя в числі найважливіших об'єктів дослідження, структурують когнітивну діяльність людини. Зв'язок мови і мислення, широко вивчається в сучасній науці, визначає лінгвокогнітивний підхід до дослідження категорії протиріччя і її реалізації в мовленнєво осмисленій діяльності людини.

Розвиток теорії протиріччя в працях відомих західних і вітчизняних лінгвістів (Б.Т. Ганєєв, Дж. Лакофф та ін.) розвивають ідеї протиріччя як розумової і лінгвістичної категорії. Дійсно, будь-яка мова вербалізує когнітивні процеси, пронизані протиріччями на кожному рівні системи, протиріччя постійно реалізується в мовній практиці різних дискурсів, таким чином, визначаючи необхідність власного вивчення в аспекті дискурсивних практик.

Виділення наукового дискурсу в «широкому розумінні» базується на уявленні наукової сфери як особливої форми діяльності людини, що грає найважливішу функцію в сучасному суспільстві. Сьогодні немає єдиної думки щодо точного визначення цього поняття. Науковий дискурс є частиною загального інформаційного дискурсу, який обслуговує певну соціальну групу і нерозривно пов'язаний як із науковою картиною світу, так і з національною мовною картиною світу. Визначення наукового дискурсу як

інституціонального дає можливість описувати його через такі категорії, як різні типи мети спілкування, статусні характеристики учасників спілкування, поведінкові та стилістичні норми спілкування. Цінності наукового дискурсу логічно впливають з головною його мети – отримання нового знання про світ.

Дослідження алофронії в аспекті дискурсивних практик представляється перспективним напрямком як з точки зору вивчення мовних і мовленнєвих протиріч, так і з точки зору теорії дискурсу. Протиріччя пронизує мову і разом з тим входить в мовну норму, тому його дослідження дозволяє виявляти і аналізувати реальні механізми функціонування мови. Деякі словесні жанри містять велику кількість алофронних елементів (наприклад, реклама), тому їх аналіз може істотно розширити практичне обґрунтування основних положень теорії алофронії.

У роботі були проаналізовані наукові статті, чий жанрові характеристики зумовлюють особливості наукового дискурсу. Вони характеризуються великою насиченістю термінами, як власне науковими, так і загальноновживаними, чіткою структурованістю, ясністю та об'єктивністю викладу, хоча не виключена експресивність, що підкреслюється використанням певних стилістичних та семантичних фігур мови та мовлення. Вивчення дискурсивно зумовлених протиріч виявляє умови та фактори зародження та існування протиріч при сприйнятті дійсності людиною, в його розумових процесах і в «живій» мові. Таким чином, вивчення алофронії відбувається в руслі актуальних антропоцентричних розвідок сучасної лінгвістики.

Так звана робототехнічна метафора – це створення нової номінації на основі протиріччя між загальноновживаною і термінологічною сферою робототехніки на основі подібності за формою, функцією, а також унаслідок схожості уявлень, складних асоціацій, тощо. Можна наголосити, що у

галузових журналах з робототехніки метафора представлена у 6 тематичних групах:

1. Роботи, їх види і різновиди, розповіді про які призводять до створення алофронного елементу в антропоморфній мовній метафорі, тому що роботи створені подібно до людей, щоб мати можливість замінити їх у найважчих видах механічної праці.

2. Робототехніка, яка виникає і розвивається ніби людська істота, тому для опису технологічних процесів робототехніки використовуються дієслова «originate», «develop», «improve».

3. Середовище, в якому існують роботи і яке включає у тому числі машини, що уможливають виробництво кращих товарів, але також забезпечують комфортне співіснування працівника та робота.

4. Компанії, підприємства і заводи, які розробляють і використовують роботів і чийі назви не перекладаються українською, що додає антропоморфності організаціям, що діють як живі істоти і виступають заміною людей, які там працюють.

5. Наукові метафори, серед яких алофронно представлені окремі частини роботів, наприклад, «arm», «footprint», які виникають у мові та мовленні за принципом подібності.

6. В абстрактних метафорах абстрактні сутності метафоризуються за допомогою дієслів з конкретним значенням. Таким метафор дуже небагато і під час перекладу англійської алофронія в українськомовному дискурсі нейтралізується.

Що стосується енантіосемічних одиниць, основною проблемою є їх переклад, який починається з того, що перекладач намагається виокремити ці слова з протилежним значенням з ряду інших полісемантичних лексем. Для того, щоб уникнути цих проблем, необхідно створювати спеціальні словники енантіосемічних одиниць, або хоча би використовувати спеціальні позначки у звичайних словниках, які б надавали інформацію про те, що подане слово

належить до явища енантіосемії, і під час перекладу на нього необхідно звертати увагу, щоб уникнути значення повністю протилежного оригінальному варіанту перекладу. Таким чином, словники будуть містити інформацію не лише про граматичні категорії слова, кількість його значень, а і повідомлятимуть про те, що серед запропонованих значень є ще й протилежні. Такі зміни до словників можуть сприяти підвищенню якості перекладу.

SUMMARY

Contradiction is the essential category of human culture. Contradiction has been arousing scientists' interest during the whole recorded history as an independent object of research and as the basis of other meaningful cultural concepts of different levels (development, language, logic, etc.). One of contradiction manifestations in the language is allophrony, that is another (different) thinking. The theoretical basis of this research is laid out in works of such domestic and foreign linguists as B.T. Ganeyev [17], O.N. Laguta [38], E. Maccormack [41] etc. in which logical contradictions were investigated.

The presence of allophrony in the language is not a consequence of disadvantages typical of natural languages, but the consequence of the language dynamism that exists in synchronism, but simultaneously develops in diachrony, and this language flexibility allows not only to save linguistic means, but also to extend the number of these linguistic means. Thus, allophrony contributes to the language development. It is one of the reasons for the topicality of the chosen theme.

The topicality of the theme in the narrower context of a specific language is determined by the need to study allophrony in one of the living languages, namely in the most important languages from the cultural-linguistic point of view, that is in English.

The purpose of this work is to study allophrony manifestations in language and speech. The scientific novelty of the work is determined by a comprehensive study of allophronic elements in language and speech for the first time.

The term «allophrony» was suggested by B.T. Ganeyev in the work «Contradictions in language and speech». This term allows covering a layer of language and speech phenomena in which alogisms are present, as well as opposing it to a layer of logical elements called accordingly «orthophrony» («correct thinking»). The term «allophrony» includes not only obvious

contradictions and strict alogisms, but also such «other», not quite logically correct phenomena, such as metaphors, metonymy, etc., in which there is a denotate displacement which corresponds to the linguistic sign.

The following signs of allophrony which are directly opposite to orthophrony are marked:

- 1) the multivalence of the lexeme, that is visual polysemy, or appearance of contextual meanings (*to take away* something; *to select* something from a lot of subjects);
- 2) the presence of an explicit contradiction in the lexeme (enantiosemy and contradictions between visual and occasional values);
- 3) the presence of an implicit and latent contradiction in a lexeme (*black linen*);
- 4) the presence of grammatical contradiction as typical cases of transposition («*historical past*»);
- 5) the disparity to the expected reader (*allophronic displacement*) [44, p. 10-11].

Enantiosemy is less noticeable, but not less interesting variant of allophrony. It is the development of opposite semes in the semantic structure of one linguistic unit. Enantiosemic units in which the relation of opposites is an integral component of their semantics are called lexemes. They became the pivotal feature in the scientific research of R.O. Budagov [11], A.P. Gryshchenko [66], O.M. Ilchenko [27], O.M. Sokolov [63], F.P. Filin [72] etc. An analysis of linguistic scientific works suggests that enantiosemy is a special, unproductive variant of verbal antonymy, which is the opposite meanings of the same word that finds an external expression in syntactic and lexical means. Examples of enantiosemy can be: **Cleave** – 1) to split; 2) to stick: *The ground was cloven by frost* (to split). *He was so frightened that his tongue was cleaved to the roof of his mouth* (to stick). **Skin** – 1) to cover with; 2) remove outer cover: *The skin is covered by the body of*

a man (to cover with). *The hunters skinned the deer they had killed* (remove outer cover).

Thus, the study of allophrony in the aspect of discursive practices seems to be a promising direction both in terms of studying linguistic and speech contradictions, and in terms of the theory of discourse. The controversy penetrates the language and at the same time falls into the linguistic norm, therefore its research allows identifying and analyzing the real mechanisms of the language functioning. Allophrony as a widespread phenomenon of language and speech can be considered as a linguistic universal unit; therefore, the English literature reflects this phenomenon. The most common stylistic means through which allophrony is manifested in the English literature are metaphors.

The so-called robotic metaphor is the creation of a new nomination on the basis of the contradiction between the commonly used and terminological field of robotics on the basis of similarity in form, function, and also due to the similarity of representations, complex associations, and so on. It is possible to emphasize that in branch magazines on robotics metaphor is represented in 6 thematic groups:

1. Robots, their types and varieties, the stories about which lead to creating allophronic elements in the anthropomorphic linguistic metaphor.
2. Robotics, which arises and develops like a human being.
3. An environment in which robots are used.
4. Companies, enterprises and plants that develop and use robots.
5. Scientific metaphors, among which allophronically present separate parts of robots.
6. In abstract metaphors, abstract entities are metaphorized with verbs with a specific meaning. There are few metaphors of such kind in robotechnical journals, and in translation, English allophrony is neutralized in the Ukrainian-language discourse.

Regarding enantiosemeic units, the main problem is their translation, which begins with the fact that the translator tries to separate these words with the

opposite meanings from a number of other polysemantic lexemes. In order to avoid these problems, it is necessary to create special dictionaries of enantiosemic units, or at least use special marks in regular dictionaries that would provide information that the given word belongs to the phenomenon of enantiosemy, and while translating it is necessary to pay attention to them in order to avoid a completely opposite meaning to the original version of the translation. Thus, the dictionaries will contain information not only about the grammatical categories of the word, the number of its meanings, but also will inform that among the proposed meanings there are also the opposites. Such changes to the dictionaries can contribute to the quality of translation.

СПИСОК ВИКОРИСТАНІХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева Л. М. Деривационный аспект исследования термина и процессов терминообразования (на материале научно-технической терминологии русского и английского языков) : дис. ... канд. филол. наук : [спец.] 10.02.19 «Общее языкознание, социолингвистика, психолингвистика» / Пермский государственный университет им. А.М. Горького. Пермь, 1990. 161 с.
2. Апресян Ю. Д. Тавтологические и противоречивые аномалии // Проблемы интенциональных и прагматических контекстов. М. : Наука, 1989. С. 186-196.
3. Аристотель. Сочинения : в 4 т. Т. 1. М. : Мысль, 1975. 552 с.
4. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс // Теория метафоры. М. : Прогресс, 1990. С. 5–33.
5. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. М. : Языки русской культуры, 1999. 895 с.
6. Баженова Е. А. Научный текст в аспекте политекстуальности. Пермь : Пермский университет, 2002. 142 с.
7. Балалыкина Э. А. Семантические законы и история слов // Русская и сопоставительная филология : Лингвокультурологический аспект : электрон. версия. URL: <http://old.kpfu.ru/f10/bibl/resource/articles.php?id=6&num=9000000> (дата звернення 14.10.2018).
8. Бацевич Ф. С. Типология энантиосемичных значений глаголов в современном русском языке // Исследования по семантике : сборник статей. Уфа, 1986. С. 33–40.
9. Бродский М. Ю. Энантиосемия как переводческая проблема // Перевод и межкультурная коммуникация : мат-лы II научн.-практич. конф. Екатеринбург : Ин-т междунар. связей, 2001. С. 6–15.

10. Бродский М. Ю. Лексическая энантиосемия в сопоставительном аспекте: на материале современного английского и французского языков : дис. ... канд. филол. наук : [спец.] 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Ростовский государственный педагогический университет. Ростов-на-Дону, 2006. 167 с.
11. Будагов Р. А. Введение в науку о языке. М. : Учпедгиз, 1958. 500 с.
12. Буянова Л. Ю. Термин как единица логоса. М. : Флинта ; Наука, 2012. 224 с.
13. Булаховский Л. А. Из жизни омонимов // Русская речь. М., 1928. Вып. 3. С. 47–61.
14. Валуйська А. В., Корнева З. М. Розмовні елементи в англійських науково-технічних текстах та особливості їх перекладу засобами української мови : електрон. версія журналу. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/gv/2008_12/2/articles/Volume%202/Suchasna%20mova/4_Valuyska.pdf (дата звернення 10.09.2018).
15. Виноградов В. В. Об омонимии и смежных явлениях // Вопросы языкознания. М., 1960. № 5. С. 3–17.
16. Ганеев Б. Т. Первоначальная энантиосемия и диффузность в языке // Вестник ОГУ. Оренбург, 2003. № 4. С. 9–14.
17. Ганеев Б. Т. Противоречия в языке и речи. Уфа : Изд-во Башкирск. гос. пед. ун-та., 2004. 472 с.
18. Гегель Г. Сочинения : в 4 т. Т. 3 : Наука логики. М. : Мысль, 1972. 371 с.
19. Гирин Ю. Об одном авангардистском концепте // Академические тетради. М., 2006. Вып. 12. Тетр. 6 : История литературы : электрон. версия. URL: <http://www.independent-academy.net/science/tetradi/12/girin.html> (дата звернення 10.09.2018).

20. Гочев Г. Н. К вопросу об энантиосемии (русско-болгарская межъязыковая энантиосемия) // Второй симпозиум по проблемам интерференции при обучении русскому языку (5-8 апреля 1975 года) : научные доклады. Велико Тырново, 1975. С. 87–91.

21. Григорьева В. С. Когнитивно-прагматические аспекты конструирования дискурса // Вопросы когнитивной лингвистики : мат-лы межд. науч. конф. Тамбов : Изд. дом ТГУ, 2007. С. 238–311.

22. Дудецкая С. Г. Метафоризация как способ терминообразования (на материале английской терминологии черепно-челюстно-лицевой хирургии и стоматологии) : дис. ... канд. филол. наук : [спец.] 10.02.04 «Германские языки» / Самарский государственный медицинский университет. Самара, 2007. 240 с.

23. Ефремов А. А. Когнитивные и структурно-семантические особенности метафорических терминов (на материале терминологии американской нефтегазовой отрасли) : дис. ... канд. филол. наук : [спец.] 10.02.19 «Теория языка» / Адыгейский государственный университет. Майкоп, 2013. 211 с.

24. Занина М. А. Трудности понимания метафоры в английском научном дискурсе // Вестник Челябинского государственного университета. Челябинск, 2013. № 37 (328). С. 36–38.

25. Зеленцов С. В. Некоторые критерии и правила написания научных статей. Краснодар : ВНИИМК, 2011. С. 378–387.

26. Зубкова О. С. Медицинская метафора-термин в профессиональном дискурсе : электрон. версия. URL: <http://www.ic.kursksu.rup-df005-007> (дата звернения 10.09.2018).

27. Ильченко О. М. Етикетизація англо-американського наукового дискурсу : дис. ... доктора філол. наук : [спец.] 10.02.04 «Германські мови» / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2002. 421 с.

28. Карасик В.И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2004. 390 с.
29. Киселева С. В., Миронова М. Ю. Метафорические процессы образования банковских терминов английского языка // Когнитивные исследования языка / гл. ред. серии Н. Н. Болдырев. М. : Ин-т языкознания РАН ; Тамбов : Издат. дом ТГУ им. Г. Р. Державина, 2015. Вып. 21. С. 487–491.
30. Киселева С. В., Панкратова С. А. И снова о метафоре : когнитивно-семантический анализ : моногр. СПб. : Астерион, 2013. 217 с.
31. Комарова З. И. Слово в научном и общеязыковом дискурсе : о некоторых направлениях исследования // Слово в языке и речи : междунар. сб. в честь О. И. Литвинниковой. Елец, 2009. С. 173–174.
32. Космеда Т. А. Энантиосемия агентивных существительных с семантикой морально-этической оценки // Вестник Львовского университета. Сер. Филология. Львов : ЛГУ, 1987. Вып. 18. С. 41–44.
33. Кравцова В. Ю. Энантиосемия лексических и фразеологических единиц : Язык и речь : дисс. ... канд. филол. наук : [спец.] 10.02.19 «Теория языка» / Ростовский государственный педагогический университет. Ростов-на-Дону, 2006. 167 с.
34. Красильникова Л. В. Жанр научной рецензии : семантика и прагматика. М. : Диалог-МГУ, 1999. 137 с.
35. Крижановская Е. М. Коммуникативно-прагматическая структура научного текста : автореф. дис. канд. филол. наук : [спец.] 10.02.01 «Русский язык» / Пермский государственный университет. Пермь : Изд-во Перм. ун-та, 2000. 23 с.
36. Кубрякова Е.С. О понятиях дискурса и дискурсивного анализа в современной лингвистике // Дискурс, речь, речевая деятельность : сб. обзоров. М. : РАН ИНИОН, 2000. С. 7–25.

37. Кулиев Г. Г. Метафора и научное познание. Баку : Елм, 1987. 156 с.
38. Лагута О. Н. Метафорология : теоретические аспекты : в 2 ч. Ч. 1. Метафорология : проникновение в реальность. Новосибирск : Изд-во НГУ, 2003. 114 с.
39. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем / пер. с англ. ; под ред. и с предисл. А. Н. Баранова. М. : Едиториал УРСС, 2004. 256 с.
40. Лут К. А., Іваніків Л. І. Енантіосемія у сучасній англійській мові // Нова філологія. Запоріжжя, 2014. № 67. С. 90–93.
41. Маккормак Э. Когнитивная теория метафоры / пер. с англ. А.Д. Шмелева // Теория метафоры / вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой ; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журинской. М. : Прогресс, 1990. С. 358–386.
42. Манаенко Г. Н. Значения «мира текста» и смыслы «мира дискурса» // Язык. Текст. Дискурс : межвуз. сборник научных статей. Ставрополь : АПСН, Кубанское региональное отделение, 2008. С. 9–23.
43. Массальская Ю. В. Аллофрония в языке и речи : автореф. дис. ... канд. фил. наук : [спец.] 10.02.19 «Теория языка» / Башкирский государственный педагогический университет им. М. Акмуллы. Уфа, 2012. 22 с.
44. Массальская Ю. В. Аллофрония в языке и речи (на материале немецкой литературы) : монография. Уфа : УЮИ МВД России, 2014. 106 с.
45. Махмутова Л. Р. Основные типы энантиосемии в современном русском языке : дисс. ... канд. филол. наук : [спец.] 10.02.01 «Русский язык» / Казанский государственный университет им. В. И. Ульянова-Ленина. Казань, 2009. 204 с.

46. Мельчук И.А. Опыт теории лингвистических моделей «Смысл-текст». М. : Яз. рус. культ., 1999. 346 с.
47. Миллер Е. Н. Природа лексической и фразеологической антонимии. Саратов : Изд-во Саратовского университета, 1990. 222 с.
48. Мишанкина Н. А. Прагматика научного дискурса // Вестник Новосибирского государственного педагогического университета. Новосибирск, 2015. № 2 (24). С. 126–133.
49. Наумова А. П. Жанры Интернет-дискурса переводчиков // Коммуникативные аспекты лингвистики и лингводидактики. Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2011. С. 154–158.
50. Новиков Л. А. Лингвистическое толкование художественного текста. М. : Русский язык, 1979. 250 с.
51. Оруджев З. М. Диалектика как система. М. : Политиздат, 1973. 352 с.
52. Панкратова О. А. Типы дискурса // Проблемы лингвокультурологии и семантики через призму междисциплинарной парадигмы : сборник статей. Волгоград : Станица-2, 2001. С. 17–20.
53. Пауль Г. Принципы истории языка / пер. с нем. под ред. А. А. Холодовича ; вст. ст. С. Д. Кацнельсона ; ред-р З. Н. Петрова. М.: Изд-во иностранной литературы, 1960. 500 с.
54. Пете И. О противоположных значениях одного и того же слова в русском языке // Материалы и сообщения по славяноведению («Acta Univ. Szegediensis de Atilla Jozsefnominatae. Dissertationes slavicae»). Szeged, 1964. № 2. С. 18–26.
55. Петров В. В. Научные метафоры: природа и механизм функционирования // Философские основания научной теории. Новосибирск : Наука, 1985. С. 196–220.
56. Підгорна А.Б. Метафоричні терміни в англomовних науково-технічних текстах // Нова філологія. Запоріжжя, 2013. № 57. С. 67–70.

57. Прохорова В. Н. Энантиосемия в современном русском языке (о причинах и условиях возникновения и функционирования слов с противоположным значением) // Вопросы русского языкознания. М., 1976. Вып. 1. С. 157–165.

58. Рогачева Н. Б. Структура и функционирование вторичных речевых жанров интернет-коммуникации (на материале русского и английского языков) : автореф. дис. канд. филол. наук : [спец.] 10.02.19 «Теория языка» / Саратовский государственный университет. Саратов, 2011. 23 с.

59. Розеншток-Хюсси О. Бог заставляет нас говорить / пер с нем. М : Канон, 1998. 220 с.

60. Розов М. А. Методологическое мышление и задачи университетского образования // Философский факультет. 2000. № 1. С. 5–17.

61. Склярская Г. Н. Метафора в системе языка. СПб. : Наука, 1993. 152 с.

62. Слышкин Г. Г. От текста к символу : лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе. М. : Academia, 2000. 128 с.

63. Соколов О. М. Энантиосемия в кругу смежных явлений // Филологические науки. М., 1980. № 6. С. 36–42.

64. Сорокин Ю. А., Тарасов Е. Ф., Шахнарович А. М. Психолингвистическое исследование смыслового восприятия научно-популярного текста // Теоретические и прикладные проблемы речевого общения. М. : Наука, 1979. С. 275–283.

65. Стивенсон Ч. Некоторые прагматические аспекты значения // Новое в зарубежной лингвистике. Вып.16. М. : Прогресс, 1985. С. 129–154.

66. Сучасна українська літературна мова / А.П. Грищенко, Л.І. Мацько, М.Я. Плющ та ін.; [за ред. А. П. Грищенка]. К. : Вища шк., 2002. 439 с.

67. Телия В. Н. Метафоризация и её роль в создании языковой картины мира // Роль человеческого фактора в языке : сб. науч. ст. М. : Прогресс, 1988. С. 173–204.

68. Темирова Д.Б. Метафоризация как способ образования терминов предметной области «Косметология» // Известия Южного федерального университета. Филологические науки. Краснодар, 2017. № 4. С. 154–159.

69. Толковый словарь русского языка / [авт. Ушаков Д.Н.]. М. : Гос. ин-т «Сов. энцикл.», 2000. 235, [4] с.

70. Тутнер Г. Б. Прагматика // Энциклопедия эпистемологии и философии науки. М. : Канон, 2009. С. 727–729.

71. Федоренко Т. А. Энантиосемия в современном украинском языке : дисс. ... канд. филол. наук : [спец.] 10.02.02 «Славянские языки» / Институт языковедения им. А. А. Потебни АН УССР. К., 1989. 159 с.

72. Филин Ф. П. О слове и вариантах слова // Морфологическая структура слова в языках различных типов. М. ; Л : Просвещение, 1972. С. 125–130.

73. Хатмуллина Р. С. Аллофония в русском и английском дискурсе отраслевого журнала (периодика нефтегазовой сферы) : автореф. дис. канд. филол. наук : [спец.] 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Башкирский государственный университет. Уфа, 2011. 21 с.

74. Червоножка В. С. Енантіосемія в сучасній болгарській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : [спец.] 10.02.03 «Слов'янські мови» / Інститут української мови НАН України. К., 2002. 20 с.

75. Чернявская В. Е. Открытый текст и открытый дискурс: интертекстуальность – дискурсивность – интердискурсивность //

Лингвистика текста и дискурсивный анализ : традиции и перспективы : сб.научн. тр. СПб : СПбГУЭФ, 2007. С. 7–26.

76. Чернявская В. Е. Текст как интердискурсивное событие // Текст – Дискурс – Стилль : сборник научных статей. СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2004. С. 33–41.

77. Чудинов А. П. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации : монография. Екатеринбург : Изд-во УрГПУ, 2003. 250 с.

78. Шанский Н. М. Лексикология современного русского языка. М. : Просвещение, 1972. 312 с.

79. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса. М. : Гнозис, 2004. 133 с.

80. Abel C. Über den Gegensinn der Urworte. Leipzig : Verlag von Wilhelm Friedrich, 1984. 65 s.

81. Boyd R. Metaphor and Theory Change // Metaphor and Thought. Cambridge : University Press, 1979. P. 481–533.

82. Camp E. Contextualism, metaphor, and what is said // Mind and Language. London (Western Ontario), 2006. № 21 (3). P. 280–309.

83. Grice P. H. Logic and Conversation // Syntax and Semantics. Vol. 3 : Speech Acts / ed. by Peter Cole and Jerry L. Morgan. New York : Academic Press, 1975. P. 41–58.

84. Halliday M. A. K., Matthiessen C. Introduction to functional grammar. L. ; N.Y. : Routledge, 2014. 808 p.

85. Khatchmafova Z. Z., Efremov A. A., Bersirova S. A. Metaphor potential ability to create new terms in oil and gas terminology // Science and Education in Australia, America and Eurasia : Fundamental and Applied Science : The I International Academic Conference. Melbourne, 2014. Vol. 2. P. 332–342.

86. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor // Metaphor and Thought / ed. by A. Ortony. Cambridge, 1993. P. 202–251.

87. Lakoff J. The Neural Theory of Metaphor // The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought / ed. By Raymond W. Gibbs, Jr. N.Y. : Cambridge University Press, 2008. P. 17–38.

88. Panther K.-U., Thornburg L. L. Introduction : On figuration in grammar // Metonymy and Metaphor in Grammar / ed. by Klaus-Uwe Panther, Linda L. Thornburg, Antonio Barcelona. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2009. P. 1–44.

89. Pyle Ch. On the Duplicity of Language : електрон. версія. URL: https://www.academia.edu/26729535/On_the_Duplicity_of_Language (дата звернення 10.10.2018).

90. Taverniers M. Interpersonal grammatical metaphor as double scoping and double grounding : електрон. версія. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/55796426.pdf> (дата звернення 10.10.2018).

91. Van Dijk T. Discourse and context. A sociocognitive approach. Cambridge : CUP, 2008. P. 56–61.

92. Wodak R., Reisigl M., Liebhart K. The Discursive Construction of National Identity. Edinburgh : Edinburgh University Press, 1999. 240 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

93. Бібліотека онлайн : електрон. версія / М-во освіти і науки України – К., 2014. URL: lection.com.ua/leksikologiya/leksikologiya-i-fonetika-ukrainsko-i-movi/enantiosemya (дата відвідування 12.11.2018).

94. Artificial Intelligence and Robotics / Perez J. A., Deligianni F., Ravi D., et al. UK-RAS, 2018 : електрон. версія. URL: <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1803/1803.10813.pdf> (дата відвідування 12.11.2018).

95. Dissecting Robotics – historical overview and future perspectives / Zamalloa I., Kojcev R., Hernandez A., et al. : електрон. версія // Acutronic Robotics. 2017. No. 4. Pp. 1–9. URL: <https://arxiv.org/pdf/1704.08617.pdf> (дата відвідування 16.11.2018).

96. Kemp Ch. C., Edsinger A., Torres-Jara E. Challenges for Robot Manipulation in Human Environments : електрон. версія // Journal of Latex Class Files. 2002. Vol. 1. No. 11. P. 1–8. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/d128/347aeca203977a4d0286d86c7c4ca66302fd.pdf> (дата відвідування 19.11.2018).

97. Khan N., Ahmed M. Emerging Aspects of Robotics Technology : електрон. версія // International Journal of Computer Applications. 2011. Vol. 27. No. 9. P. 20–26. URL: https://www.researchgate.net/profile/Nauman_Khan2/publication/215743628_Emerging_Aspects_of_Robotics_Technology/links/0761fb08cab361a5359fe87c/Emerging-Aspects-of-Robotics-Technology.pdf (дата відвідування 29.11.2018).

98. Learning Physical Collaborative Robot Behaviors from Human Demonstrations / Rozo L., Calinon S., Caldwell D. G., et al. : електрон. версія. URL: <http://www.iri.upc.edu/files/scidoc/1758-Learning-Physical-Collaborative-Robot-Behaviors-from-Human-Demonstrations.pdf> (дата відвідування 12.11.2018).

99. Longman Dictionary of Contemporary English : електрон. версія. URL: <https://www.ldoceonline.com/> (дата відвідування 23.11.2018).

ДОДАТКИ

Додаток А

Глосарій енантіосемічних одиниць

Слово	Значення
behave	[always + adverb/preposition] to do things that are good, bad, sensible etc SYN act
bolt	1 to suddenly run somewhere very quickly, especially in order to escape or because you are frightened: <i>The horse reared up and bolted. Kevin had bolted through the open window</i> 2 to fasten two things together using a bolt: <i>The cell contained an iron bedframe bolted to the floor.</i>
buckle	1 to become bent or curved because of heat or pressure, or to make something bend or curve in this way: <i>The steel pillars began to buckle.</i> 2 to fasten a buckle, or be fastened with a buckle: <i>Amy buckled the belt around her waist.</i>
cleave	1 to cut something into separate parts using a heavy tool, or to be able to be cut in this way: <i>The wooden door had been cleft in two.</i> 2 to divide something into two completely separate parts: <i>the racial problems that still cleave American society</i>
clip	1 to fasten something together or to be fastened together using a clip: <i>A microphone was clipped to his tie. a stack of bills clipped together</i> 2 to cut small amounts of something in order to make it tidier: <i>The hedges had just been clipped.</i>

custom	1 something that you usually do every day, or in a particular situation SYN habit. 2. products or services specially designed and made for a particular person
environment	1 the people and things that are around you in your life, for example the buildings you use, the people you live or work with, and the general situation you are in: <i>The company had failed to provide a safe environment for its workers.</i> 2 the natural features of a place, for example its weather, the type of land it has, and the type of plants that grow in it
fix	1 to repair something that is broken or not working properly: <i>He's outside fixing the brakes on the car. Ellis was able to quickly find and fix the problem</i> 2 to attach something firmly to something else, so that it stays there permanently fix something to/on something: <i>The shelves should be fixed to the wall with screws.</i>
framework	1 [usually singular] a set of ideas, rules, or beliefs from which something is developed, or on which decisions are based: <i>This paper provides a framework for future research.</i> 2 the main supporting parts of a building, vehicle, or object: <i>the metal framework of the roof</i>
hard core	1 the small group of people that are most active within a group or organization: <i>There is still a small hard core of football supporters who cause trouble whenever they can.</i> 2 adjective [only before noun] having an extreme way of life or an extreme belief that is very unlikely to change: <i>a hard-core drug addict; hard-core racists</i>

intelligence (artificial)	the study of how to make computers do intelligent things that people can do, such as think and make decisions
locate	1 [transitive] to find the exact position of something: <i>We couldn't locate the source of the radio signal.</i> 2 to put or build something in a particular place: <i>Large retail chains are usually only prepared to locate stores in areas of high population density.</i>
manipulator	1 someone who is skilful at getting what they want by cleverly controlling or deceiving other people; 2 something that copies or imitates one's actions
model	Noun 1 a small copy of a building, vehicle, machine etc, especially one that can be put together from separate parts model of: <i>They showed us a model of the building.</i> 2 fashion someone whose job is to show clothes, hairstyles etc by wearing them at fashion shows or for photographs 3 type of car etc a particular type or design of a vehicle or machine: <i>Renault are introducing three new models at the show. Our dishwasher is the latest model (=newest design).</i> 4 description a computer representation or scientific description of something: <i>Scientists are building computer models of the ocean currents.</i> 5 somebody/something to copy someone or something which people want to copy because they are successful or have good qualities: <i>It served as a model for other cities. He used English medieval architecture as his model.</i> Verb 1 [transitive] to wear clothes at a fashion show or in magazine photographs in order to show them to people:

	<i>She's modeling Donna Karan's fall collection. Claire modelled for a few years when she was in her twenties.</i> 2 to do a computer representation or scientific description of a situation or event: <i>They used a computer to model the possible effects of global warming.</i> 3 to make something by shaping clay, wood etc
wear	1 to have something such as clothes, shoes, or jewellery on your body: <i>Susanna was wearing a black silk dress. He wore glasses for reading.</i> 2 damage [intransitive, transitive] to become thinner or weaker after continuous use, or to make something do this: <i>The cushions are starting to wear a little. His jeans have worn thin at the knees.</i>

Додаток Б
Стаття у фаховому виданні

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НОВА ФІЛОЛОГІЯ

№ 67

ЗАПОРІЖЖЯ - 2014

УДК 050.811:811.11+811.13

Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2014. – № 67. – 166 с.

У збірнику містяться статті, присвячені актуальним проблемам когнітивного, зіставного мовознавства, дискурсивної лінгвістики, перекладознавства, системи та структури мови, літературознавства тощо. Результати досліджень висвітлюються переважно з позиції новітніх наукових підходів, що є характерними для філологічної думки початку ХХІ століття.

Для філологів: науковців, викладачів, аспірантів, магістрантів та студентів старших курсів.

Редакційна колегія:

Головний редактор: Єнікеєва С.М., доктор філологічних наук, доцент

Заступник головного редактора: Головка О.М., кандидат філологічних наук, доцент

Відповідальний редактор: Воробйова М.В., кандидат філологічних наук

Члени редколегії:

Алексеев А.Я., доктор філологічних наук, професор

Бехта І.А., доктор філологічних наук, професор

Білоусенко П.І., доктор філологічних наук, професор

Бурде Ж.-Ф., доктор філології, професор (Франція)

Бялик В.Д., доктор філологічних наук, професор

Градінарова А., доктор філології (Болгарія)

Зацний Ю.А., доктор філологічних наук, професор

Кораза Е., доктор філології, професор (Канада)

Манакін В.М., доктор філологічних наук, професор

Махачашвілі Р.К., доктор філологічних наук, доцент

Морошкіна Г.Ф., кандидат філологічних наук, доцент

Нацистйоне А., доктор філології, професор (Латвія)

Піхтовнікова Л.С., доктор філологічних наук, професор

Приходько Г.І., доктор філологічних наук, професор

Прохоров В.Ф., кандидат філологічних наук, доцент

Сімеонов І., доктор філології, професор (Болгарія)

Семенець О.О., доктор філологічних наук, доцент

Швачко С.О., доктор філологічних наук, професор

Шевченко О.І., кандидат філологічних наук, доцент

Школяренко В.І., доктор філологічних наук, професор

Друкується за рішенням науково-технічної ради Запорізького національного університету від 11 вересня 2014 року (протокол № 1).

Адреса редакційної колегії:

69096, Запоріжжя, вул. Жуковського, 66а, ЗНУ, корп. 2., ауд. 220.

© - Запорізький національний університет 2014

© - Автори статей 2014

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ

АФАНАСЬЄВА О.М. ФУНКЦІЇ РИТУАЛУ В СОЦІОКОМУНІКАТИВНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ	5
БАСЫРОВ Ш.Р. ГЛАГОЛЫ МОРСКОГО ДЕЛА В НЕМЕЦКОМ РАЗГОВОРНОМ ЯЗЫКЕ	10
БАСЫРОВ Ш.Р., КОСИЦКАЯ А.Г. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА НАИМЕНОВАНИЙ ЧЕЛОВЕКА В СФЕРЕ ИСКУССТВА (НА МАТЕРИАЛЕ СОВРЕМЕННОГО НЕМЕЦКОГО РАЗГОВОРНОГО ЯЗЫКА)	14
БІЛЯНИНА В.І. ТИПИ ДІАЛОГОВИХ КОНСТРУКЦІЙ У МОВІ КИТАЙСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ ХІХ СТ.	21
ВЕЛИКА І.О. ШЛЮБНЕ ОГолоШЕННЯ ЯК РІЗНОВИД РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)	26
ВОРОБІЙОВА М. В., ШАПОВАЛОВА А.І. СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНИХ ГЕНДЕРНО ЗАБАРВЛЕНИХ НЕОЛОГІЗМІВ СФЕРИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ	32
ГАВРИЛОВА І.Н. НЮВ КАК ПРЕЦЕДЕНТНОЕ ИМЯ	36
ГУСЄВА Г. Г., СКРИЛЬ О.І. СТРАТЕГІЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ КОМІЧНОГО В ДІТЯЧОМУ ДИСКУРСІ	39
ДЗИКОВИЧ О. В. ЗМІСТОВНІСТЬ ТА СПОСОБИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ У ТЕКСТАХ АНОНСІВ ТОК-ШОУ	44
ІВАНЧЕНКО М. Ю. МАТЕФОРІЧНА АКТУАЛІЗАЦІЯ АНГЛОМОВНОГО КОНЦЕПТУ ПОВІДОМЛЕННЯ ЯК ФЕНОМЕНУ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	48
КАЗАК М.Ю., МАХОВА А.А. СУБ'ЄКТНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЖУРНАЛІСТСЬКОГО ТЕКСТА (НА МАТЕРІАЛІ РАЗНОТИПНИХ ЦИТАТ)... ..	52
КАЧМАР О. Ю. КОМУНІКАТИВНИЙ АКТ ЯК ОДИНИЦЯ КОМУНІКАЦІЇ	59
КОВАЛЬОВА О.М. ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНСТАНТИ КУЛЬТУРИ «СМЕРТЬ» В ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІЙ КОНЦЕПЦІЇ ТОМАСА МАННА	64
КОСТЕНКО Н.Д. АНГЛОМОВНА ЛЕКСИКА-ВЕРБАЛІЗАТОР СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «НАВЧАННЯ» ЯК ОБ'ЄКТ НОВІТНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ	70
ЛИТВАК С. Я. МНОГОГРАННИЙ АНГЛІЙСЬКИЙ ПЕРФЕКТ	74
ЛУЖАНИЦЯ О.І., РОМАНЮК Н.М. КОНЦЕПТ GEORDIE: АСОЦІАТИВНО-ОБРАЗНИЙ РІВЕНЬ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ І ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ ХІХ – ХХ СТ.)	79
ЛУК'ЯНЕЦЬ М. Г. КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАКТИВНИХ ТА РЕСПОНСИВНИХ РЕПЛІК АДРЕСАТА В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ	85
ЛУТ К.А., ІВАНІКІВ Л.І. ЕНАНТІОСЕМІЯ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	90
МОРОЗ О.Л. ІНКОНГРУЕНТНІСТЬ ЯК КОГНІТИВНИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМІЧНОЇ ТОНАЛЬНОСТІ	94
МОСІЄВИЧ Л.В. КОГНІТИВНІ МЕХАНІЗМИ УТВОРЕННЯ ЕВФЕМІЗМІВ ТА	

J. O. Urmson, M. Sosa]. – Cambridge : Harvard University Press, 1975. – 355 p. *Johnson-Laird P. N. Mental models: Towards a cognitive science of language, inference, and consciousness* / P. N. Johnson-Laird // *Cognitive Science Series*. – 1983. – Vol. 6. – P. 71–115. *Searle J. R. Speech Acts* / J. R. Searle. – Cambridge : Cambridge University Press, 1969. – 98 p. *Wiegand E. Dialogue : the Mixed Game* / E. Wiegand. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamin's Publishing Company, 2010. – 320 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу

Doherty P. C. Crown in darkness / P. C. Doherty. – London: Headline Book Pub., 1991. – 151 p. *Falk M. Part of the furniture* / M. Falk. – London: Bellew Pub. Ltd, 1991. – 146 p. *Goddard R. Hand in glove* / R. Goddard. – London: Corgi Books, 1993. – 404 p. *McDonald S. The adventures of Endill Swift* / Stuart McDonald. – Edinburgh : Canongate Pub. Ltd, 1990. – 116 p. *Seymour G. Archangel* / G. Seymour. – London: Fontana Press, 1983. – 125 p. *Street P. Guilty parties* / P. Street. – Bath [England] : Chivers Press, 1992. – 256 p. *Strong T. Sons of heaven* / T. Strong. – Sevenoaks, Kent: Hodder & Stoughton Ltd, 1990. – 154 p.

УДК 81'373=111

ЛУТ К.А., ІВАНІКІВ Л.І.

(Запорізький національний технічний університет)

ЕНАНТІОСЕМІЯ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті досліджуються проблеми енантіосемії у сучасній англійській мові. Розглядаються різні підходи щодо тлумачення цього явища. Аналізуються лексичні енантіосемічні одиниці сучасної англійської мови.

Ключові слова: енантіосемія, антонімія, омонімія, енантіосемічні одиниці.

Лут К. А., Іваників Л.І. *Энантисемия в современном английском языке*. В статье исследуются проблемы энантисемии в современном английском языке. Рассматриваются различные подходы к толкованию данного явления. Анализируются лексические энантисемические единицы современного английского языка.

Ключевые слова: энантисемия, антонимия, омонимия, энантисемические единицы.

Lut K. A., Ivanikiv L.I. *Enantiosemy in modern English*. This article addresses the issues of enantiosemy in modern English. Various approaches to the phenomenon are described. Enantiosemy units in the English language are analysed.

Key words: enantiosemy, antonymy, ononymy, enantiosemy units.

Лексичні одиниці будь-якої мови знаходяться у різноманітних відношеннях: тотожності, протилежності, подібності тощо. Але існують такі лексеми, в яких відношення протилежності є складовим компонентом їхньої семантики. Такі лексичні одиниці називаються енантіосемічними. Вони стали стрижневим моментом наукових досліджень деяких вчених: Р.О. Будагова [Будагов 1958], А.П. Грищенко [Грищенко 2002], О.М. Ільченко [Ільченко 2002], О.М. Соколова [Соколов 1980], Ф.П. Філіна [Філін 1972] тощо.

Вивчення явища енантіосемії розпочалося у другій половині XIX століття. Дослідженням цього феномену вперше зацікавилися такі вчені як К. Абель та В. Шерцль [Шерцль 1883], які пояснювали появу протилежних значень невизначеним змістом давніх коренів. Інтерес до енантіосемії значно зростає у другій половині XX століття. У поєднанні з іншими проблемами лінгвістики це явище досліджується у працях багатьох вчених: В.В. Виноградова [Виноградов 1960], Ф.С. Бацевича [Бацевич 1986], Р.О. Будагова [Будагов 1958], Г.Н. Гочева [Гочев 1975], М.М. Шанського [Шанський 1972] та ін.

На сучасному етапі вивчення цієї проблеми основними є питання про сутність енантіосемії, її особливості та місце серед інших лексико-семантичних категорій. Існує багато думок щодо місця енантіосемії серед інших явищ. Так, наприклад, більшість дослідників розглядає енантіосемію як різновид антонімії, оскільки в основі цих двох явищ лежить відношення протилежності (Р.О. Будагов, А.П. Грищенко, В.І. Кодухов). Інші вчені (Н.М. Бобух, Л.М. Полюга, В.М. Прохорова, М.М. Шанський) розглядають енантіосемію як частковий вияв омонімії. Підставою такого припущення є тотожність формального вираження і досить значне розходження у семантичному плані. Крім того, енантіосемія розглядається в межах полісемії (Ф.С. Бацевич [Бацевич 1986], Т.А. Космеда [Космеда 1987]).

Як бачимо, дослідження енантіосемії викликають значний інтерес серед науковців, але багато питань ще залишаються нерозв'язаними, що зумовлює актуальність нашого

дослідження. **Метою** нашого дослідження є виявити лексичні одиниці із антонімічними значеннями та проаналізувати труднощі, що виникають при перекладі таких одиниць.

Об'єктом дослідження є енантіосемічні лексичні одиниці. **Предметом** дослідження є мовні та мовленнєві особливості виявлених енантіосемічних одиниць. **Завданням** дослідження полягає у тому, щоб дати коротку характеристику явища енантіосемії, його особливостей та місця серед інших лексико-семантичних категорій, а також окреслити можливі шляхи вирішення труднощів, пов'язаних з перекладом та правильним розумінням енантіосемічних одиниць. Енантіосемічні одиниці, що підлягали аналізу, були взяті з лексикографічних джерел.

Аналіз лінгвістичних наукових праць дозволяє стверджувати, що енантіосемія – це особливий, непродуктивний різновид внутрішньослівної антонімії, який являє собою протилежність значень одного і того самого слова і знаходить зовнішнє вираження у синтаксичних і лексичних засобах [Бойко 2012, с. 114-124].

Явище енантіосемії в англійській мові не є поширеним (становить менше одного відсотка від загальної кількості слів) [Льченко 2002, с. 48-59]. Проте навіть така порівняно невелика кількість енантіосемізмів може впливати на процес комунікації. Окреме слово чи словосполучення можуть позначати абсолютно протилежні поняття. Наприклад, дієслово “*to overlook*” означає як “*доглядати, стежити*”, тобто пильно за чимось дивитися, так і “*не помічати, недоглядіти*”, інакше кажучи, не приділити чомусь достатньо уваги і таким чином випустити щось з виду [Горько 2006, с. 980].

Протилежність значень окремих слів чи словосполучень створює проблеми при перекладі. Труднощі виникають тоді, коли важко чи взагалі неможливо встановити, яке з двох абсолютно різних значень було вжито: значення з позитивним чи негативним забарвленням (мейоративне чи пейоративне). Найбільша проблема полягає у тому, що неправильне розуміння та подальший переклад енантіосемізма призводить до неправильного розуміння цілої думки чи ідеї. Саме це і вирізняє енантіосемію з-поміж звичайної полісемії, де значення є просто різними за своїми відтінками чи сферами вживання, а не протилежними.

Варто розрізняти такі поняття як різні та протилежні значення. «Різні значення» є ширшим поняттям і включає в себе «протилежні значення». Ми вживаємо поняття «різні значення», коли говоримо про полісемію, а «протилежні значення» – про енантіосемію.

Не зважаючи на те, що розвиток протилежних значень у семантичній структурі слова цікавить дослідників досить давно, енантіосемічні мовні одиниці майже не висвітлені у виданих дотепер словниках [Флорин 1975, с. 381-402]. Утім, згаданий шар лексики відіграє досить суттєву роль в англійській мові.

Явище енантіосемії репрезентується одиницями різних мовних рівнів (лексема, афікс, фразема), що містять у своїй семантичній структурі різну ступінь протилежності. Для виділення власне енантіосемічної лексики необхідно враховувати певні критерії. Так, передбачається віднесення полярних семантичних варіантів до однієї тематичної групи, співвіднесеність їх за обсягом, однакова ступінь прояву ознаки, схожа сполучуваність.

Лексична енантіосемія характеризується наявністю контрастних семантичних варіантів в семантичній структурі одного слова. Залежно від типу протиставлених сем (сигніфікативних або номінативних) Махмутова Л.Р. [Махмутова 2009] виділяє *номінативну* та *емоційно-оцінну* енантіосемію. Номінативна енантіосемія кількісно обмежена і визначається в контексті з мінімальним обсягом, а *емоційно-оцінна* потенційно безмежна і вимагає більш широкого контекстуального оформлення. З такою класифікацією пов'язаний розподіл лексичної енантіосемії на *симетричну* та *асиметричну*, *повну* і *неповну*, *синхронічну* і *діахронічну*, *узуальну* і *оказіональну*, *похідну* і *непохідну* тощо. Наведені види, як правило, співвідносяться між собою. Так, номінативна енантіосемія найчастіше є ядерною, симетричною, узуальною, а емоційно-оцінна – периферійною, несиметричною, оказіональною і т. д.

Лексична енантіосемія представлена в основному дієслівним типом. Полярна семантика дієслів актуалізується в результаті приєднання до них префіксів, пов'язаних по своїй природі з синкретичністю і полісемією. Енантіосемія в дієсловах носить найчастіше номінативний характер.

Субстантивна, ад'єктивна, адвербіальна і вибукова енантіосемія, як правило, відносяться до емоційно-оцінного типу зазначеного явища. Фразеологічна енантіосемія характеризується наявністю контрастних семантичних варіантів у структурі однієї фразеологічної одиниці.

В цілому структура лексичної і фразеологічної енантіосемії однорідна. Енантіосемія фразеологічних одиниць являє собою явище більш складне, ніж лексична енантіосемія, оскільки фразеологічні звороти за структурними, семантичними, функціональними, стилістичними та ін. ознаками є більш різноманітними, ніж лексеми [Кравцова 2006]. Крім того, більшість фразеологічних одиниць є образними, а тому й експресивними. Така полярність фразеологічних значень носить синкретичний характер. Особлива роль образного, емоційно-оцінного та прагматичного аспектів в семантиці фразеологічних одиниць вносить ряд додаткових особливостей у енантіосемію на фразеологічному рівні. Відповідно, фразеологічна енантіосемія найбільше пов'язана з прагматичним аспектом сучасної лінгвістики.

Основною проблемою при перекладі є виявлення енантіосемічних одиниць, тобто виокремлення з ряду лексем ті, які мають протилежні значення. Для цього необхідно створювати спеціальні словники енантіосемічних одиниць, або хоча б використовувати спеціальні позначки у звичайних словниках, які б надавали інформацію про те, що подане слово належить до явища енантіосемії, і під час перекладу на нього необхідно звертати увагу, щоб уникнути повністю за значенням протилежного оригінальному варіанту перекладу. Таким чином, словники будуть містити інформацію не лише про граматичні категорії слова, кількість його значень, а і повідомлятимуть про те, що серед запропонованих значень є ще й протилежні. Такі зміни до словників можуть сприяти підвищенню якості перекладу.

Проаналізувавши семантичні значення різних лексичних одиниць, ми виявили такі енантіосемічні мовні одиниці: *locate, cleave, custom, aught, comprise, custom, dust, literally, model, note, peer, put, puzzle, quantum, skin, strike, temper* та ін. [Бібліотека онлайн 2012]. Зупинимось детальніше на особливостях використання деяких з них.

Дієслівна енантіосемія:

To locate – 1) розмістити; помістити, розташувати в певному місці; 2) знайти місцезнаходження.

His office is located in this building (розташувати).

In this way you can locate all words containing a specific sequence of letters at the start (e.g., prefix) or in the middle (e.g., root) of the word (знайти).

Cleave – 1) розколювати, розколюватися, відриватися; 2) прилипати.

The ground was cloven by frost (розколюватися).

He was so frightened that his tongue cleaved to the roof of his mouth (прилипати).

Skin – 1) to cover with, 2) remove outer covering

e.g. *The skin is covered body of a man.*

e.g. *The hunters skinned the deer they had killed.*

Адвербіальна енантіосемія:

Apparently – 1) очевидно; 2) мабуть.

He apparently likes this work. (очевидно)

She is apparently a good teacher (мабуть, можливо).

Енантіосемічними є й слова *eventually/eventual*, які поєднують значення «остаточний/зрештою» та «можливий/можливо»: *He looked eventually through her article* (зрештою).

'The problem with history mechanism is that it can grow without bounds, eventually exceeding the size of the original database' (можливо).

Ад'єктивна енантіосемія:

Custom – usual, special. 1) звичайний; 2) зроблений на індивідуальне замовлення.

Two-thirds of these shoes at least, are made at custom shops. (special).

This shop has really very custom clothes (usual).

Субстантивна енантіосемія:

Hirer – 1) той, хто бере напрокат (орендує), 2) той, хто дає напрокат (здає в оренду). 1)

A person or company that pays to use something, such as a car or equipment, for a short time.

e.g. *31 per cent of the river cruisers' hirers experienced a breakdown.*

2) A person or company that allows people to use something for a short time in return for payment: a car/plant hirer.

e.g. *The company is one of the largest hirers and sellers of portable air conditioners in the country.*

Висновок. Не зважаючи на те, що в англійській мові явище енантіосемії не є досить поширеним його вивчення є важливим, оскільки недостатні знання чи ігнорування властивостей слів, що містять у собі протилежні значення, можуть спричинити труднощі при розумінні та перекладі окремих словосполучень, надфразових висловлювань, речень, що може стати перешкодою на шляху порозуміння людей.

Перспективи подальшого дослідження. Звісно, це ще далеко не повна інформація про енантіосемічні мовні одиниці, оскільки ми досліджували лише лексичні одиниці. На нашу думку, цікавим було б дослідити явище енантіосемії серед фразеологічних одиниць, а також у різних типах текстів і дискурсу. Однією із перспектив дослідження ми вважаємо створення енантіосемічного словника. Як бачимо, перспектив поглиблення нашого дослідження ще є багато, адже наскільки невичерпною та динамічною є мова, настільки детального і, головне, постійного вивчення вона потребує.

Література

- Бацевич Ф. С. Типология энантиосемичных значений глаголов в современном русском языке / Ф. С. Бацевич // Исследования по семантике : Сборник статей. Уфа; 1986. – С. 33 – 40. *Бібліотека онлайн* [Електронний ресурс] / М-во освіти і науки України – К., 2014. – Режим доступу: <http://lection.com.ua/leksikologiya/> leksikologiya-i-fonetika-ukrainskoi-movi/enantiosemya. – Назва з екрану. *Бойко О.О.* Енантіосемія: невизначеність статусів та підходів / О.О. Бойко // Мовні і концептуальні картини світу. – К., 2012. – № 41. – С.114-124. *Будагов Р.А.* Введение в науку о языке / Р.А. Будагов. – М. : Учпедгиз, 1958. – 500 с. *Виноградов В.В.* Об омонимии и смежных явлениях / В.В. Виноградов // Вопросы языкознания. – М., 1960. – № 2. – 259 с. *Горюх Е.І.* Англо-український словник / Е.І. Горюх, Л.М. Коцюк, Л.К. Малімон, А.Б. Павлюк. – Вінниця: Нова книга, 2006. – 1700 с. *Гочев Г.Н.* К вопросу об энантиосемии (русско-болгарская межъязыковая энантиосемия) / Гочев Г.Н. // Второй симпозиум по проблемам интерференции при обучении русскому языку (5 - 8 апреля 1975 года). Научные доклады. – Велико Тырново, 1975. – с. 87 – 91. *Грищенко А.П.* Сучасна українська літературна мова : Підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; За ред. А. П. Грищенка. – К.: Вища шк., 2002. – 439 с. *Іващенко В.Л.* Енантіосемія в парадигмі мовних явищ: основні напрями концептуалізації / В.Л. Іващенко, Т.О. Федоренко // Мовознавство. – 2009. - №2. – С. 48-60. *Ільченко О. М.* Етикетизація англо-американського наукового дискурсу : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 / Ільченко Ольга Михайлівна. – К., 2002. – 421 с. *Космеда Т. А.* Энантиосемия агентивных существительных с семантикой морально-этической оценки / Т. А. Космеда // Вестник Львовского университета. Сер. филологическая. Львов: ЛГУ, 1987. – Вып. 18. – С. 41– 44. *Кравцова В.Ю.* Энантиосемия лексических и фразеологических единиц :Язык и речь: дисс. ...канд. филол. наук : 10.02.19 / Кравцова Виктория Юрьевна. – Ростов – на Дону, 2006. – 167 с. *Махмутова Л.Р.* Основные типы энантиосемии в современном русском языке : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Махмутова Люция Рафаиловна. – Казань, 2009. – 204 с. *Соколов О.М.* Энантиосемия в кругу смежных явлений / О.М.Соколов // Филологические науки. 1980. – №6. – С. 36–42. *Филин Ф.П.* О слове и вариантах слова / Ф.П. Филин. – К., 1972. – С. 130. *Флорин С.* Чем словари не удовлетворяют переводчика? / С. Флорин // Мастерство перевода. – № 10. – М.: Сов.писатель, 1975. – С. 381-402. *Шанский Н. М.* Лексикология современного русского языка / Н.М. Шанский. – М.: Просвещение, 1972. – 312 с. *Шерцль В. И.* О словах с противоположными значениями (или о так называемой энантиосемии) / Шерцль В. И. // Философские записки. – Воронеж. – Вып. V – VI, 1883, с. 1 – 39; вып. I, 1884, с. 41 – 84. – Цитируется по значительно сокращенному переизданию в кн.: Хрестоматия по истории русского языкознания/ Под ред. Ф. П. Филина. – Москва, 1973. – С. 259 – 264.

Додаток В
Тези доповіді № 1

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КПІ імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ

**Наука ХХІ століття:
виклики, пріоритети, перспективи
досліджень**

**Матеріали ІІ Всеукраїнської студентської
науково-практичної конференції з міжнародною участю**

ТОМ І

22 березня 2018 р.

Київ 2018

*Ухвалено на засіданні кафедри теорії, практики та перекладу французької мови факультету лінгвістики КПІ ім. Ігоря Сікорського
Протокол № 8 від 04 квітня 2018 р.*

Редакційна колегія

Киричок П. О. – проректор з науково-педагогічної роботи КПІ ім. Ігоря Сікорського (навчально-виховний напрям), доктор технічних наук, професор

Саєнко Н. С. – декан факультету лінгвістики, кандидат педагогічних наук, професор КПІ ім. Ігоря Сікорського

Полюк І. С. – доцент, в.о. завідувача кафедри теорії, практики та перекладу французької мови факультету лінгвістики КПІ ім. Ігоря Сікорського

Дегтярьова Є. О. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії, практики та перекладу французької мови факультету лінгвістики КПІ ім. Ігоря Сікорського

Школяр Л. В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії, практики та перекладу французької мови факультету лінгвістики КПІ ім. Ігоря Сікорського

Ващило О. В. - викладач кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови факультету лінгвістики КПІ ім. Ігоря Сікорського

Беззубова О. О. - кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови факультету лінгвістики КПІ ім. Ігоря Сікорського

Наука XXI століття: виклики, пріоритети, перспективи досліджень: матеріали II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 22 березня 2018 р. - К.: КПІ ім. Ігоря Сікорського. – Том I. – 324 с.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, статистичних даних та інших відомостей.

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», 2018

17	DAKUKIN Aliaxandr Dzmitryievich	THE CONCEPTOSPHERE OF ALES RAZANAU	Мельнікова А.М.	Бажок І.А.	47
18	ДАНИЛЮК Юлія Василівна	WISSENSCHAFTLICHE BETRACHTUNGSWEISE ZUR BEGRIFFSBESTIMMUNG „MODALITÄT“	Баклан І.М.	Чепурна З.В.	50
19	ДЕБЕЛА Анастасія Сергіївна	DEUTSCHE SPRICHWÖRTER UND IHRE ÜBERSETZUNG INS UKRAINISCHE	Беззубова О.О.	Беззубова О.О.	53
20	ДОБРОДІЙ Вікторія Русланівна	EXPRESSION OF THE SPEAKERS' EMOTIONAL STATES BY VARIATIONS IN HIS/HER VOICE COLORING.	Тараненко Л.І.	Ковальська Н.В.	54
21	ДОВГОШЕЯ Яна Олегівна	TRONCATION DANS LA LANGUE FRANÇAISE	Цимбал І.В.	Цимбал І.В.	57
22	ЗАБІЯКА Дарина Станіславівна	ПРИНЦИПИ ПЕРЕКЛАДУ ВЕБ-САЙТІВ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ	Туришева О.О.	Туришева О.О.	60
23	ІВАНІКІВ Людмила Ігорівна	ALLOPHRENIA AS A LINGUISTIC CATEG ORY OF CONTRADICTION	Костенко Г.М.	Костенко Г.М.	62
24	ІСНЮК Ольга Юріївна	BLENDED AS A PRODUCTIVE WAY OF COINING TECHNICAL TERMINOLOGY	Ткачик О.В.	Вашило О.В.	66
25	ІЩУК Дарія Ростиславівна	THE REPRODUCTION OF THE AMERICAN SOCIAL REALITIES OF THE SEMANTIC FIELD "GENERATION" IN THE UKRAINIAN TRANSLATION	Бесклетна О.О.	Бондаренко Т.Б.	69
26	KAMENYUKOVA Volha Alehauna	THE PHENOMENON OF DUALITY IN THE STORY OF SERGE MINSKEVICH "ROCK@NUT": THE PROBLEM OF CLONING	Брадзіхіна А.В.	Бажок І.А.	73
27	КАНАВАЛЕНКА Анастасія Віктараїна	THE IERATOPIYA OF THE HISTORICAL NOVEL OF L. DAYNEKA	Брадзіхіна А.В.	Чалава А.М.	76
28	КАРПЕНКО Наталія Олексіївна	MOYENS EXPRESSIFS DU DISCOURS POLITIQUES FRANÇAIS	Космацька Н.В.	Дегтярьова Є.О.	78
29	КОЗАЧЕНКО Валерія Русланівна	PARTICULARITÉS LINGUO- PRAGMATIQUES DE TRADUCTION DES TEXTES PUBLICITAIRES QUI SE POSITIONNENT SUR UNE THEMATIQUE SOCIALE	Школяр Л.В.	Дегтярьова Є.О.	82
30	КОЗУБ Альона Олександрівна	STRUCTURAL AND FUNCTIONAL SPECIFICITY OF TERMINOLOGY TYPICAL OF THE SPHERE OF NANOTECHNOLOGY	Тараненко Л.І.	Ковальська Н.В.	86
31	КОМАР Ілля Андрійович	LEXICAL PECULIARITIES OF COMPUTER LAW'S TEXTS	Матвєєва С.А.	Матвєєва С.А.	89
32	КОПИЛАШ Вероніка Андріївна	MARTIN LUTHER IST ÜBERSETZER DER BIBEL	Беззубова О.О.	Беззубова О.О.	90
33	КРАВЧЕНКО Марія Сергіївна	REPRODUCTION EN UKRAINIEN DES CA RACTERISTIQUES SYNTAXIQUES DES T EXTES TECHNIQUES DES INSTRUCTION S FRANÇAISES	Ібрагімова С.В.	Школяр Л.В.	92
34	КУШНІР Вікторія Олександрівна	WAYS OF EXPRESSING MODALITY IN ENGLISH PROVERBS AND SAYINGS	Бондаренко Т.Б.	Мальцева І.В.	96
35	ЛАВРИНЮК Ілона Миколаївна	REALIZATION OF SPEECH AGGRESSION IN YOUTH DISCOURSE	Одарчук Н.А.	Одарчук Н.А.	100
36	ЛАЗАРЬОНОК Анна Олександрівна	CONCEPT «AMERICA» AND ITS LINGUOCOGNITIVE PECULIARITIES IN THE POLITICAL WORLDVIEW OF AMERICANS	Волощук І.П.	Ткачик О.В.	103

Die auf viele Sprachen übersetzte personale Web-Seite zeugt davon, dass der Autor der Web-Seite eine erfahrene Person ist, deren Werke sich großer Beliebtheit erfreuen und von den Gleichgesinnten anerkannt sind, und auch davon, dass diese Person sich ständig entwickelt und die Information aktualisiert.

Einer der wichtigsten Aspekte ist auch die Lokalisierung einer Web-Seite zur Zielsprache, d.h. alle kulturellen Besonderheiten der Zielgruppe (nationale Besonderheiten, Realien und Mentalität) werden berücksichtigt. Man kann Web-Seiten automatisch übersetzen, aber Lokalisierung ist ohne Übersetzer kaum möglich.

Zusammenfassend lässt sich sagen, dass es viele Aspekte der Struktur, des Inhaltes und der Übersetzungsprinzipien der Web-Seiten von wissenschaftlichen Lehrkräften zu untersuchen sind. Die Hauptfrage lautet: wie kann man effektiv und erfolgreich die Informationen den Menschen übergeben und das Vertrauen von den Lesern erwerben.

LITERATUR

1. Бузажди Д. М. Векторы смысла. О функциональном подходе к переводу / Дмитрий Михайлович Бузажди. // Мосты. – 2008. – №3. – С. 43–59.
2. Nord C. Fertigkeit Übersetzen: Ein Kurs zum Übersetzenlehren und -lernen / Christiane Nord. – Berlin: Bundesverband der Dolmetscher und Übersetzer, 2010. – 245 с.

Людмила Ігорівна ІВАНІКІВ
студентка 5 курсу (гр. ГФз-313м)
Гуманітарний факультет,
Запорізький національний технічний університет

ALLOPHRONY AS A LINGUISTIC CATEGORY OF CONTRADICTION АЛОФРОНІЯ ЯК ЛІНГВІСТИЧНА КАТЕГОРІЯ ПРОТИРІЧЧЯ

Contradiction is the essential category of human culture. Contradiction has been arousing scientists' interest during the whole recorded history as an independent object of research and as the basis of other meaningful cultural concepts of different levels (development, language, logic, etc.). One of contradiction manifestations in the language is allophrony, that is another (different) thinking. The theoretical basis of

this research is laid out in works of such domestic and foreign linguists as Z.O. Kartsevsky [6], V.N. Voloshinov [2], B.T. Ganeyev [3] etc. in which logical contradictions were investigated.

The presence of allophrasy in the language is not a consequence of disadvantages typical of natural languages, but the consequence of the language dynamism that exists in synchronism, but simultaneously develops in diachrony, and this language flexibility allows not only to save linguistic means, but also to extend the number of these linguistic means. Thus, allophrasy contributes to the language development. It is one of the reasons for the topicality of the chosen theme.

The topicality of the theme in the narrower context of a specific language is determined by the need to study allophrasy in one of the living languages, namely in the most important languages from the cultural-linguistic point of view, that is in English.

The purpose of this work is to study allophrasy manifestations in language and speech. The scientific novelty of the work is determined by a comprehensive study of allophrasy elements in language and speech for the first time.

The term “allophrasy” was suggested by B.T. Ganeyev in the work “Contradictions in language and speech”. This term allows covering a layer of language and speech phenomena in which alogisms are present, as well as opposing it to a layer of logical elements called accordingly “orthophrasy” (“correct thinking”) [3]. The term “allophrasy” includes not only obvious contradictions and strict alogisms, but also such “other”, not quite logically correct phenomena, such as metaphors, metonymy, etc., in which there is a denotative displacement which corresponds to the linguistic sign.

The following signs of allophrasy which are directly opposite to orthophrasy are marked:

1. the multivalence of the lexeme, that is visual polysemy, or appearance of contextual meanings (*to take away* something; *to select* something from a lot of subjects);

2. the presence of an explicit contradiction in the lexeme (enantiosemy and contradictions between visual and occasional values);
3. the presence of an implicit and latent contradiction in a lexeme (*black linen*);
4. the presence of grammatical contradiction as typical cases of transposition (*“historical past”*);
5. the disparity to the expected reader (*allophronic displacement*) [8, p.15].

Enantiosemy is less noticeable, but not less interesting variant of allophony. It is the development of opposite senses in the semantic structure of one linguistic unit. Enantiosemic units in which the relation of opposites is an integral component of their semantics are called lexemes. They became the pivotal feature in the scientific research of R.O.Budagov [1], A.P.Gryshchenko [4], O.M.Ilchenko [5], O.M.Sokolov [9], F.P.Filin [11] etc. An analysis of linguistic scientific works suggests that enantiosemy is a special, unproductive variant of verbal antonymy, which is the opposite meanings of the same word that finds an external expression in syntactic and lexical means [8, p. 17]. Examples of enantiosemy can be: **Cleave** – 1) to split; 2) to stick: *The ground was cloven by frost (to split). He was so frightened that his tongue was cleaved to the roof of his mouth (to stick).* **Skin** – 1) to cover with; 2) remove outer cover: *The skin is covered by the body of a man (to cover with). The hunters skinned the deer they had killed (remove outer cover).*

Tautology and **oxymoron** are other examples of lexical contradiction in modern English. Tautology is the use of repetition or redundancy in a language when one part of the statement completely or partly duplicates the contents of another. The passing repetition of words in the speech is a medical problem – buttology [10, p. 352].

Tautology is sometimes considered a kind of pleasance, or called “wrong pleonasm”. It is pleonasm that is not justified either from the logical or the expressive and stylistic points of view (for example, “price list of prices” etc.). For the most part, the use of such tautologies is a manifestation of inadequate logical and linguistic literacy [10, p. 355].

Oxymoron is a literary-poetic method that consists in combining opposite units in content, contrasting concepts that together give a new idea. Oxymoron is a stylistic method based on “combination of incoherent” when opposing phenomena are linked together [7, p. 25]. Such a connection may come from accidental inattentiveness, or deliberately in order to create the effect of an absurd situation.

Oxymoron is a stylistically important phenomenon that gives a vivid characterization of feelings, objects or phenomena. This stylistic method helps the author to describe deeply desirable things, and the reader to realize the general atmosphere that occurs and the author's attitude to the described phenomenon, subject or state.

Thus, the study of allophrasy in the aspect of discursive practices seems to be a promising direction both in terms of studying linguistic and speech contradictions, and in terms of the theory of discourse. The controversy penetrates the language and at the same time falls into the linguistic norm, therefore its research allows identifying and analyzing the real mechanisms of the language functioning. Allophrasy as a widespread phenomenon of language and speech can be considered as a linguistic universal unit; therefore, the English literature reflects this phenomenon. The most common stylistic means through which allophrasy is manifested in the English literature are enantiosemy, tautology, and oxymoron.

LITERATURE

1. Будагов Р.А. Введение в науку о языке / Р.А. Будагов. – М. : Учпедгиз, 1958. – 500 с.
2. Волошинов В. Н. Философия и социология гуманитарных наук / В. Н. Волошинов. – М. : Просвещение, 1992. – 336 с.
3. Ганеев Б. Т. Противоречия в языке и речи / Б. Т. Ганеев. – Уфа : Изд-во Башкирск. гос. пед. ун-та., 2004. – 472 с.
4. Грищенко А.П. Сучасна українська літературна мова /А.П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; [за ред.А. П. Грищенка]. – К. : Вища шк., 2002. – 439 с.
5. Ильченко О.М. Етикетизація англо-американського наукового дискурсу : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 / Ильченко Ольга Михайлівна. – К., 2002. – 421 с.
6. Карцевский С. Об ассиметричном дуализме лингвистического знака / С. Карцевский. – М. : Просвещение, 1965. – С. 85-90.
7. Коротченко Е.С. Визуальный аналог оксюморона / Е.С. Коротченко // Вопросы психологии. – М. : Высшая школа, 2006. – С. 19-40.
8. Массальская Ю.В. Аллофрония в языке и речи : автореф. дис. ... канд. фил. наук : 12.03.2012 / Массальская Юлия Владимировна. – Уфа, 2012. – 22 с.

9. Соколов О.М. Энантиосемия в кругу смежных явлений / О.М.Соколов // Филологические науки. – 1980. – №6. – С. 36–42.
10. Тараненко О.О. Тавтологія / О.О.Тараненко // Українська мова : Енциклопедія. – К. : НАН України, 2000. – 824 с.
11. Филин Ф.П. О слове и вариантах слова / Ф.П. Филин. – М. : Высшая школа, 1972. – 130 с.

Ольга Юрїївна ІСНЮК
 студентка 3 курсу (гр. ЛА-51)
 факультету лінгвістики,

Національний технічний університет України
 “Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”

BLENDING AS A PRODUCTIVE WAY OF COINING TECHNICAL TERMINOLOGY ТЕЛЕСКОПІЯ ЯК ПРОДУКТИВНИЙ СПОСІБ ТВОРЕННЯ ТЕХНІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

A big surge of neologisms (and its different types) has resulted from the pervasive role of technology in modern world. And it comes as no surprise that technological progress has a great transformative effect on our use of language and word formation process. Nowadays many words have evolved to fill in the lexical gaps which appeared due to rapid technological changes. New objects of reality left space for new words to be invented, because no single word expresses those new ideas [1, p. 47]. Among other types of word-formation blends are becoming more and more productive. This special type of word formation shows linguistic creativity. Moreover, blends are symbols of how language grows, changes, and reflects current culture.

The aim of these theses was to identify new blends that have entered the English language. The investigation was done by using a list of blends from scientific journals. A google search and a corpus investigation were also conducted.

The term blending refers to a combination of two or more forms, where at least one has been shortened. The shortening can be by simple omission of a part of a word or it can be a result of overlapping sounds or letters. The new word then represents a

Додаток Г
Тези доповіді № 2

Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний технічний університет

МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської
науково-практичної конференції
студентів та аспірантів
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА,
ТЕКСТОЛОГІЇ І ДИСКУРСОЛОГІЇ»

Запоріжжя, 20-22 листопада 2014 р.

2014

УДК 81`25
ББК 81.2/7-7
A43

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми перекладознавства, текстології і дискурсології»

Друкується за рішенням вченої ради ЗНТУ від 06 жовтня 2014 р. (протокол № 2).

Редакційна колегія:

Торкут Н.М., док. філол. наук., проф.

Погребня В.Л., док. філол. наук., проф.

Волошук В.І., канд. філол. наук., доц.

Костенко Г.М., канд. філол. наук., доц.

Куш Е.О., канд. філол. наук., доц.

Підгорна А.Б., канд. філол. наук., доц.

Кузнєцова І.В., канд. філол. наук., доц.

Хавкіна О.М., канд. філол. наук., доц.

Тарасенко К.В., канд. філол. наук., доц.

У збірнику представлені результати досліджень з актуальних проблем перекладознавства, текстології і дискурсології.

Для фахівців з філології та перекладознавства, студентів філологічних факультетів.

УДК 81`25
ББК 81.2/7-7
A43

ПАВЛЮК Т.В. Ефективність і якість машинного перекладу (на матеріалі англомовних економічних статей)	42
РЕДЬКІНА К.С. Лексико-семантична характеристика американського та українського молодіжного сленгу	44
САВЧЕНКО Д.А. Лінгвопрагматичні особливості перекладу лексичних одиниць англомовних соціальних мереж	45
СОСНОВСЬКА Д.І. Особливості функціонування і перекладу назв реалій у суспільно-політичному тексті	47
ТВЕРДОХЛІБ А.В. Скорочення як одна з мовних характеристик нікового дискурсу	48
ХМЕЛЮК К.Є. Комунікативно-прагматичні особливості дискурсу соціальної реклами США	49
ЦИРУЛЬНІКОВА Г.О. Англомовний політичний наратив як лінгвокультурний феномен	51

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ МОВНИХ ОДИНИЦЬ

БОРТНІК А.С. Категорія оцінки в англомовних текстах-відгуках	52
ДЬЯЧЕНКО Д.І. Вияви поліцентричності англійської мови в лексико-семантичній системі її варіантів	54
ЛЕНЧЕНКО О.Р. Структурно-семантична організація та переклад англійських і французьких прислів'їв та приказок	55
СОКОЛЕНКО Г.В. Особливості репрезентації евфемізмів в економічному дискурсі	57
ТАРАСОВА Я.А. Фразеологізми-колороніми в англійській мові	58
ФРОЛОВА М.Ю. Особливості перекладу фразеологічних одиниць	60

РОЗВИТОК СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ СУЧАСНИХ МОВ

БОРОЗДІНА А.А. Поняття неологізмів в сучасній англійській мові	62
ГАЛКА І.В. До проблеми визначення семантичного неологізму	63
ГРОМОВА А.Ю. Афіксальний словотвір в англійській та українській мовах	65
ІВАНІКІВ Л.І. Енантіосемія у сучасній англійській мові	67
КОВАЛЬ Ж.С. Способи утворення неологізмів у сучасній англійській мові	68
НОСЕНКО Є.А. Теоретичні засади вивчення та особливості передавання складних слів-неологізмів англомовних текстів комп'ютерної галузі українською мовою	70
ПОЛЯКОВА А.В. Фразеологізми як джерело збагачення сучасної англійської мови	71
РИБАК К.А. Вплив соціальних мереж на поповнення словникового складу сучасної англійської мови	73
СКОБНІКОВА О.В. Конверсія як спосіб словотвору	74

Іваніків Л.І., студентка
Лут К.А., к. філол. н., доцент
Запорізький національний технічний університет

ЕНАНТІОСЕМІЯ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Лексичні одиниці будь-якої мови знаходяться у різноманітних відношеннях: тотожності, протилежності, подібності тощо. Але існують такі лексеми, в яких відношення протилежності є складовим компонентом їхньої семантики. Такі лексичні одиниці називаються енантіосемічними. Вони стали стрижневим моментом наукових досліджень деяких вчених: О. М. Соколова, А. П. Грищенко, Р. О. Бугадова, Ф. П. Філіна тощо.

Аналіз лінгвістичних наукових праць (А. П. Грищенко, М. П. Кочергана та М. І. Фоміна) дозволяє стверджувати, що енантіосемія – це особливий, непродуктивний різновид внутрішньослівної антонімії, який являє собою протилежність значень одного і того самого слова і знаходить зовнішнє вираження у синтаксичних і лексичних засобах [2]. Водночас деякі лінгвісти розцінюють цей феномен лише як вияв полісемії (Ф. С. Бацевич, Т. А. Космеда, Г. В. Яцковська).

Не зважаючи на те, що розвиток протилежних значень у семантичній структурі слова цікавить дослідників досить давно, енантіосемічні мовні одиниці майже не висвітлені у виданих дотепер словниках [3, с. 1-2]. Утім, згаданий шар лексики відіграє досить суттєву роль в англійській мові науки.

Проаналізувавши семантичні значення різних лексичних одиниць, ми виявили такі енантіосемічні мовні одиниці: *locate, cleave, custom, ought, comprise, dust, literally, model, moot, note, peer, put, puzzle, quantum, skin, strike, temper* та ін. Зупинимось детальніше на особливостях використання деяких з них.

To locate – 1) розмістити; помістити, розташувати в певному місці; 2) знайти місцезнаходження: *His office is located in this building* (розташувати).

In this way you can locate all words containing a specific sequence of letters at the start (e.g., prefix) or in the middle (e.g., root) of the word (знайти).

Cleave – 1) розколювати, розколюватися, відриватися; 2) прилипати.

The ground was cloven by frost (розколюватися).

He was so frightened that his tongue cleaved to the roof of his mouth (прилипати).

Apparently – 1) очевидно; 2) мабуть: *He apparently likes this work.* (очевидно)

She is apparently a good teacher (мабуть, можливо).

Енантіосемічними є й слова *eventually/eventual*, які поєднують значення «остаточний/зрештою» та «можливий/можливо»: *He looked eventually through her article* (зрештою).

'The problem with history mechanism is that it can grow without bounds, eventually exceeding the size of the original database' (можливо).

Custom – usual, special. 1) звичайний; 2) зроблений на індивідуальне замовлення: *Two-thirds of these shoes at least, are made at custom shops.* (special).

This shop has really very custom clothes (usual).

Звісно, це ще далеко не повна інформація про енантіосемічні мовні одиниці. Як бачимо, перспектив поглиблення нашого дослідження ще є багато, адже наскільки невичерпною та динамічною є мова, настільки детального і, головне, постійного вивчення вона потребує.

Література

1. Бібліотека онлайн [Електронний ресурс] / М-во освіти і науки України. – 2014. – Режим доступу: <http://lection.com.ua/leksikologiya/leksikologiya-i-fonetika-ukrainskoi-movi/enantiosemya>.
2. Бойко О. О. Енантіосемія: невизначеність статусів та підходів / О. О. Бойко. – К. : Інститут філології КНУ ім. Тараса Шевченка, 2005. – 11 с.
3. Флорин С. Чем словари не удовлетворяют переводчика? / С. Флорин // Мастерство перевода. – М.: Сов. писатель, 1975. – № 10. – С. 381-402.

Коваль Ж.С., студентка

Лут К.А., к. філол. н., доцент

Запорізький національний технічний університет

СПОСОБИ УТВОРЕННЯ НЕОЛОГІЗМІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Лексика англійської мови постійно поповнюється новими словами. Бурхливий розвиток галузей зумовлює потреби суспільства у вираженні нових понять, розвивається словотвірна система мови, утворюються нові словотворчі моделі та видозмінюються старі. Метою нашої роботи є аналіз новоутворених лексичних одиниць у різних сферах науки, техніки і культури та виявлення закономірностей їхнього утворення. Актуальність роботи зумовлена необхідністю дослідження нової лексики англійської мови, загальних тенденцій її виникнення та використання.

Вивченням неологізмів займалися такі вчені, як П. С. Алексеева, Н. Д. Арутюнова, В. С. Виноградов, Ю. А. Зацний, В. І. Заботкіна, К. В. Ковтун, Н. З. Котелова, С. П. Татарнюк, М. В. Яблокова та інші, але ця проблема не втрачає своєї актуальності й сьогодні, оскільки

Додаток Д
Тези доповіді № 3

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ТИЖДЕНЬ НАУКИ

Збірник тез доповідей щорічної
науково-практичної конференції серед студентів,
викладачів, науковців, молодих учених і аспірантів

16–20 квітня 2018 року

Електронне видання комбінованого
використовування на DVD-ROM

м. Запоріжжя

УДК 001
Т39

*Рекомендовано до видання Вченою радою
Запорізького національного технічного університету
(Протокол №10 від 29.05.2018 р.)*

Упорядник Висоцька Н. І.

Редакційна колегія:

Наумик В. В., д-р техн. наук, професор (відпов. ред.)

Зайцева В. М., канд. пед. наук, професор

Івченко Л. Й., д-р техн. наук, професор

Луньов В. В., д-р техн. наук, професор

Піза Д. М., д-р техн. наук, професор

Прушківський В. Г., д-р екон. наук, професор

Сажнєв В. М., канд. техн. наук, доцент

Висоцька Н. І., начальник патентно-інформаційного відділу

Тези доповідей друкуються методом прямого відтворення тексту, представленого авторами, які несуть відповідальність за його форму і зміст.

Т39 **Тиждень науки.** Тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 16–20 квітня 2018 р. [Електронний ресурс] / Редкол. : В. В. Наумик (відпов. ред.) Електрон. дані. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2018. – 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM); 12 см. – Назва з тит. екрана.

ISBN 978-617-529-196-2.

Зібрані тези доповідей, заслуханих на щорічній науково-практичній конференції серед студентів, викладачів, науковців, молодих учених і аспірантів. Збірка відображає широкий спектр тематики наукових досліджень, які проводяться у Запорізькому національному технічному університеті. Збірка розрахована на широкий загал дослідників та науковців.

ISBN 978-617-529-196-2.

© Запорізький національний
технічний університет (ЗНТУ), 2018

<i>Приходько А. М., Алімпієва О. І.</i> Етноспецифічні та лінгвокультурні виміри англомовної Паремії	1580
<i>Приходько А. М., Лисак Ю. В.</i> Композиційно-мовленнєві форми в лінгвістиці тексту	1582
<i>Волошук В. І., Головань О. О.</i> Семантичні особливості віршів Р. М. Рільке та відтворення їх в українських перекладах	1584
<i>Костенко Г.М., Іваніків Л.І.</i> Алофронія як лінгвістична категорія протиріччя	1586
<i>Костенко Г. М., Дієв Ю. В.</i> Концепт кінотексту: лінгвокультурний та перекладацький аспекти	1588
<i>Підгорна А. Б., Кононенко Д. І.</i> Специфіка авторської концептосфери роману Дж. орвелла «1984»	1589
<i>Леценко Г. А., Елькінсон С. Є.</i> Передача вертикального контексту при перекладі англомовної казки	1592
<i>Четвертак Є. О., Сухов І. О.</i> Інституційні характеристики англомовного політичного дискурсу США	1593
<i>Тарасенко К. В., Афанасенко К. С.</i> Лексичні особливості наукового тексту літературознавчої тематики	1594
<i>Хавкіна О. М., Бондаренко Я. І.</i> Стратегія доместикації при перекладі англомовного кінотексту українською мовою	1596
<i>Кузнецова І. В., Приходько Є. С.</i> Метафори-неологізми як відображення мовної картини світу у тестах англомовної преси	1598
<i>Кузнецова І. В., Голованевська К. П.</i> Особливості перекладу англомовних фразеологізмів на позначення кольору (колоронімів)	1601
<i>Кузнецова М. О., Ходус А. М.</i> Love як лінгвокультурний емоційний концепт	1603
<i>Кузнецова М. О., Багнюк С. Ю.</i> Комікс як полімодальний текст	1605
<i>Кузнецова М. О., Шибєко А. П.</i> Навмисне нехтування правилами орфографії в соціальних мережах: спунеризми та еративи	1607
<i>Кузнецова М. О., Торубалко Є. В.</i> Лінгвопрагматичні особливості аранжування англомовного рекламного дискурсу у галузі звукової інженерії	1609
<i>Куц Е. О., Волков В. Ю.</i> Поняття фразеологізму в сучасній лінгвістиці	1610

УДК 81'25

Костенко Г.М.¹, Іваніків Л.І.²¹ канд. філол. наук, доц. ЗНТУ² студ. гр. ГФз-313м ЗНТУ

АЛОФРОНІЯ ЯК ЛІНГВІСТИЧНА КАТЕГОРІЯ ПРОТИРІЧЧЯ

Протиріччя – базова категорія людської культури. Протиріччя як самостійний об'єкт дослідження і протиріччя як основа інших значущих культурних понять різного рівня (розвиток, мова, логіка та ін.) викликало інтерес вчених протягом історичного розвитку. Одним із проявів протиріччя у мові є алофронія, тобто інше (інакше) мислення. Теоретичну базу дослідження складають роботи таких вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, як праці З. О. Карцевського, В. Н. Волошінова, Б. Т. Ганєєва та ін., в яких досліджувалися логічні протиріччя.

Алофронія в мові – це не наслідок недоліків, які притаманні природним мовам, а наслідок динамічності мови, яка існує в синхронії, але одночасно розвивається в діахронії, і ця гнучкість мови дозволяє їй не тільки заощадити мовні засоби, але і поширити фонд цих мовних засобів. Таким чином, алофронія сприяє розвитку мови. Це і є однією з причин **актуальності** обраної теми. Актуальність теми в більш вузьких рамках конкретної мови визначається необхідністю вивчення алофронії в одній з живих мов, а саме в найважливішій з культурно-мовної точки зору мов – англійській мові. **Мета даної роботи** полягає у дослідженні проявів алофронії в мові та мовленні. **Наукова новизна роботи** обумовлена тим, що вперше проводиться комплексне вивчення алофронних елементів в мові та мовленні.

Термін «алофронія» був запропонований Б. Т. Ганєєвим у праці «Протиріччя в мові та мовленні». Цей термін дозволяє охопити шар мовних і мовленнєвих явищ, в яких в той чи іншій мірі наявні алогізми, і протиставити його шару логічних елементів, який відповідно має назву «ортофронія» («правильне мислення») [1]. Термін «алофронія» включає не тільки явні протиріччя і строгі алогізми, але і такі «інші», не зовсім логічно правильні явища, як метафори, метонімія тощо, в яких відбувається зміщення денотата, що відповідає мовному знаку.

Відзначають наступні ознаки алофронії, які прямо протилежні ортофронії:

1. Багатозначність лексеми. Це стосується не тільки узуальної полісемії, а й появи контекстуальних смислів (*відібрати* що-небудь: з безлічі предметів *відібрати* що-небудь у кого-небудь);

2. Наявність експліцитного протиріччя в лексемі. Насамперед, це енантіосемія і протиріччя між узуальним і окказіональним значеннями;

3. Наявність імпліцитного, латентного протиріччя в лексемі. Етимологія слова вказує на значення, що суперечить даним значенням (*чорна білизна*);

4. Наявність граматичного протиріччя. Найбільш типові тут випадки транспозиції (наприклад, *«історичне минуле»*);

5. Невідповідність очікуваному референту (алофронне зміщення) [2].

Менш помітним, але не менш цікавим різновидом алофронії є енантіосемія, тобто розвиток протилежних значень у семантичній структурі однієї мовної одиниці. Енантіосемічними називають лексеми, в яких відношення протилежності є складовим компонентом їхньої семантики. Аналіз лінгвістичних наукових праць дозволяє стверджувати, що енантіосемія – це особливий, непродуктивний різновид внутрішньослівної антонімії, який являє собою протилежність значень одного і того самого слова і знаходить зовнішнє вираження у синтаксичних і лексичних засобах.

Тавтологія і оксюморон є іншими прикладами лексичних протиріч у сучасній англійській мові. Тавтологія – використання повторювання або надлишковості у мові, коли одна частина висловлювання повністю або частково дублює зміст іншої. Побіжне повторювання слів під час мовлення є медичною проблемою – баттологією. Оксюморон являє собою стилістично важливе явище, яке наділяє яскравою характеристикою почуття, предмети чи явища. Даний стилістичний прийом допомагає авторові глибше описати бажане, а читачеві перейнятися загальною атмосферою, що відбувається і ставленням автора до описуваного явища, предметом або станом.

Таким чином, алофронія як широко поширене явище мови і мовлення може розглядатися як мовна універсалія. До найбільш поширених в англійській літературі стилістичним засобам, в яких проявляється алофронія, відносяться енантіосемія, тавтологія, оксюморон. Дослідження алофронії в аспекті дискурсивних практик представляється перспективним напрямком як з точки зору вивчення мовних і мовленнєвих протиріч, так і з точки зору теорії дискурсу. Протиріччя пронизує мова і разом з тим входить в мовну норму, тому його дослідження дозволяє виявляти і аналізувати реальні механізми функціонування мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ганеев Б. Т. Противоречия в языке и речи / Б. Т. Ганеев. – Уфа : Изд-во Башкирск. гос. пед. ун-та., 2004. – 472 с.
2. Массальская Ю.В. Аллофрония в языке и речи : автореф. дис. ... канд. фил. наук : 12.03.2012 / Массальская Юлия Владимировна. – Уфа, 2012. – 22 с.